

ÁL-PETŐFI
LEHULLT CSILLAG FÉNYE

REGÉNY

ÍRTA
KRÚDY GYULA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült Sólyom László köztársasági elnöki támogatási keretéből.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-144-7 (online)
MEK-16760

TARTALOM

ELŐSZÓ

ELSŐ RÉSZ

I. FEJEZET

Az ötvenes évek rozmaringjai

II. FEJEZET

A várpalotai titok

III. FEJEZET

Füredi Emlény

IV. FEJEZET

Az utazó vándorlegények

V. FEJEZET

A Bujdosó nyoma

VI. FEJEZET

A Bujdosó feljegyzése

VII. FEJEZET

Egy marék paprika

MÁSODIK RÉSZ

VIII. FEJEZET

A „költőt” elfogják

IX. FEJEZET

A postarablás

X. FEJEZET

„Szép vidéknek szépséges leánya...”

XI. FEJEZET

Mit látott a postamester?

XII. FEJEZET

Betyár, szerelem, bor

XIII. FEJEZET

Nincsen olyan asszonyhajszál, amelynek a végét megfoghatnánk

XIV. FEJEZET

Isztricsné elmenekült vadkanja

XV. FEJEZET

A Bujdosó örökre eltűnik

ELŐSZÓ

Most már mindörökre belépett a magyar titkok közé, akinek megfejtésén még sokszor elme-reng az álmodozó magyar a messzi éjfélek csendjében is.

Világrajövedele, rövide szabott, de a magyar buza bőségségével fizető élete, prófétákéhoz hasonlatos, tanu nélküli égberöppenése nagy rejtélyként maradt azok előtt, akik a hegységek alakjában, a folyamok futamodásában, az erdők zugásában is szeretik a nemzet sorsát, jövőjét keresni. Természeti csoda volt ő is, mint a Kárpát hegylánca, vagy a Tisza folyása. Lélek megállító, mint a csillagos égboltozat, amely a magyar Alföldre borul és csodálkozásba ejtő, mint Magyarország, amelyet az ősmagyar vezér a hegyek csúcsáról először megpillantott.

Mindent szeretnénk róla tudni és csak árnyékként látjuk nagy messziségből külső emberi alakját; a belső ember, a belső Petőfi oly mélységbe tünt előlünk, mint Attila koporsója. Mintha valami csodálatos végzet emelgette volna körülötte egész életén át a felhőket, amelyek majd idejében eltakarják. Valami földöntuli, rejtélyes szellem járt a háta mögött, hogy a lábnyomait elrejtse azok elől, akik majd sirva keresésére indulnak a nemzet elveszett, legszebb fiának. Valamely nemzeti babona, ősi mítoszainkból, pogány vallásunkból maradt csodatevés gondoskodott arról, hogy soha se tudjuk feltalálni őt, mikor azt hittük, hogy már a közelébe értünk, ahol a szivverése van, levegőt fogott kezünk; eltűnik kutató lelkünk elől, mint a kürtszó az erdőn, mint a lélek a halottból, amint Árpád-királyaink eltűntek, hogy soha többé nem találkozhatunk velük.

Ami fennmaradott róla: jóformán képzelem, amint álmunkban látjuk visszatérni néha halottainkat. De nem tudjuk az álombeli alak szenvedéseit, legbensőbb gondolatait, mert hiszen a kéz nem tud minden érzésnek hangot adni, még az ajak sem, pedig annak milliónyi skálája van. Mondják, hogy mindazt papirosra vetette apró betűkkel, ami lelkében zenélt... De meg lehet vajjon írni akár a Vezuvnak, akár egy kis virágnak a belső életét, úgy hogy azt mindenki megérthesse? Ki merné azt mondani, hogy ismeri Petőfinek minden gondolatát, holott csak verseit olvasta? Milyenek lehettek azok az érzések, amelyekhez gyöngye volt még az ő tolla is? - Feleletet senkitől sem kaphatunk, mert aki ősmerte is külső alakjában: csak úgy látta őt, mint egy örök nyugtalanságban tova suhanó szellemet, mint a villámsugarat a horizonton, mint a folyó habját, amely örökké vándorol... Végzetes iramodásában nem állott meg annyi időre, hogy bárki a szeme mélyére, a lelke kútjába pillanthatott volna. Ragadta magával a reábizott másvilági lángot, hogy azt közletről senki szemügyre ne vehesse. Sietett élete, költészete nagy titkával el a földről, hogy visszaadhassa a legnagyobb darab magyar aranyat a Teremtőnek, aki reábizta.

- - -

Nem tudunk róla többet, mint egy átutazó vendégről, aki darab ideig társaságunkban volt és annyit mondott el életéről, napjairól, amennyit jónak látott. Nem tudjuk róla, hogy miként élt, amikor senki sem volt a társaságában, legfeljebb a csodálatos szellemalak hajolt feléje, aki tollát, sorsát kormányozta... nem tudjuk, hogy miként töltött bizonyos éveket, amikor jóformán senki se látta az emlékezők közül: midőn országutakon járt, az ég alatt pihent, árva madárként aludt a bokor alatt és tán verset irt a határköven... nem tudjuk, hogy mivel táplálkozott, amikor senkije, semmije nem volt, csak egy nagy darab gyémántja, amellyel az ország fővárosa felé közelgett, senkitől sem kérdezte az utat... nem tudjuk, hogy kik csatlakoztak mellé a kanyargó ösvényeken vándorlásaiban, akik darab időre elkísérték, betyárok, vándorlegények, vagy külföldi nagy költők szellemei, könyvei... nem tudjuk a házfedelet, amelyek alatt a csodálatos álomlátások meglátogatták... nem tudjuk a kunyhókat, amelyek csendes éjszakákon

megvilágosodtak, amikor belépett... nem tudjuk a nőket, akik nyugtalankodva néztek a vándor ifju után, mintha különös álmuk lett volna az éjszaka...

Csak egy júliusvégi nap emlékét őrizgetjük konokul véges memóriánkban, amely napnak a lehanyatlása után nem látta őt többé senki sem eleven, sem holt állapotban. Egy nap ez, amely közömbös lehetne, mint a többi millió, midőn nyár lombjai között bujdosik a szél és az alkonyat hosszú, mint általában nyárhavában: ebbe a dátumba kapaszkodik gyöngé tudásunk, mint valami szögbe, amelyhez az égboltozatról eltűnt üstökös további sorsát kötjük; eltűnt, meghalt, mondjuk arról a tüneményről, akinek életéről is oly szégyenletesen keveset tudunk, hogy ez örökös szemrehányásként éget...

Eltűnt, meghalt: ismételjük, mert szörnyű álmokkal volna telve éjszakánk, ha azt hinnénk, hogy Petőfi Sándor 1849 július 31-ike után is életben volt.

Krúdy Gyula.

ELSŐ RÉSZ

I. FEJEZET

Az ötvenes évek rozmaringjai

Nyáreste egy balatonparti uriházban. A ház valamikor az Esterházy grófok vadászkastélya volt, vadlud vadászat idején, vagy szüretkor előkelő gavallérok, illatos urnők mosolyogtak, kedveskedtek egymással a magos földszintre épült, de meglehetősen alacsony menyzetű szobákban, amíg a nádasban a vadászok fegyvere dörrent vagy dalos emberek hordták le a musttal teli hordókat a hegyről kanyarodó uton.

Most már csak rozmaring és zsállyailata van a háznak, mint a tisztartó-kisasszonyoknak. A grófnők elrepültek, mint kócsagmadarak. Az urak őszi avaron hajtották tova emeletes vadász-kocsijaikat az igazi kastélyok tornyai felé. A fehérre meszelt tulipános szobákba beköltözött a balatoni tisztartó, Kandur János uram és vele a padlásra az egerek, (amelyek oly nagy buzgalommal forgatják a száradó diót), valamint élete párja, Mariska, aki semmiben sem különbözött a többi sok száz tisztartónéktól, akik ezidőben Magyarországon az uruk jóvoltáról gondoskodtak. Meg kell említeni még a leányokat, Juliskát és Zsuzsikát, akik sok-sok virággal ültették tele a kertet és alkonyattal a kertből a Balatont nézegették, mintha azelőtt soha sem látták volna. Isten tudja, mi látnivaló van azon az örökös vizen, a hajladozó nádason, a nádas felett szálló madarakon!

A „kastély” alatt az országut futott el, - néha kedves, vidám emberekkel állott meg kocsi a ház előtt. A kastély felett kis kápolnában kékruhás szent őrizte a Badacsony-heggyel szomszédos szőlőket a jégveréstől, kapásokat a betegségtől, leányokat az oktalan megszerelmesedéstől. Azután fenn a hegyek, amelyek évről-évre leszűrték vérüket a ház alatt lévő pincébe, amely a Balaton vízállása miatt nem volt mélyre építve. Legtöbb gondot okozott az időjárás e házban, egyébként nyugodalmasan mendegélt az élet, mint az inga abban a régi órában, amelyet hetenkint egyszer huzott fel Kandur János uram.

A sajkás, aki a Balaton messziségeből, ringatózva szemügyre vette a cseréptető, zöldzsalogáteres házat, az utas, aki pörgő kereken tovairamlott a homokos országuton a tó partján, lonccal befuttatott hidacskákon dörrenve át járművével, a vándorlegény, aki bánatos szívét, nehéz sóhajtasokkal teli keblét idegen földre cipelte holdvilágnál a ház alatt: nem gondolhatott magában egyebet, mint azt, hogy ebben a házban a lakók örökké és csendesen élnek. Sok ház volt még ilyen abban az időben Magyarországon, ahol a bánatok közül a honfi-bánat lakott, de az csaknem minden házból kiszomorkodott az alkonyati füsttel, amikor a füst megbarnul, mint a holló szárnya és darab ideig nem tud elmenni a ház környékéről.

A Kandur-kisasszonyok a Vasárnapi Ujságot olvasták a Boz regényein kívül, amelyek akkor kerültek divatba. Persze nem értek rá egész nap olvasmányaikon merengeni, mert hiszen a házi, mindennapi élet igénybe vette az ő dolgos karjukat is Mariska asszony szorgalma mellett. Ám a legsürgősebb házidolog esetén is, akár nagymosáskor, akár disznóöléskor, de még karácsonyi takarításkor is, találtak maguknak egy pillanatot, amikor titokzatos szót váltsanak. Ezek a szavak úgy hangzottak, hogy idegen fül előtt érthetetlenek voltak:

- Kápli Lajos, a luteránus pap fenntartja állítását, - mondta Juliska. - Pár liter jó moóri bort ivott meg vele, mikor vendége volt.

- De Kovács Lenciné letagadja, hogy valaha is látta volna - felelt Zsuzsika.

Juliska nem hagyta magát:

- Igen ám, de az érmelléki esperes sajátkezüleg nevezte őt ki Csokalyba tanítónak, amikor Világos után rátalált a székellyhidi hegyen egy borházban.

Zsuzsika abbanhagyta a mosást. Kitörölte a homlokába hullott haját:

- Lauka Gusztáv még a 49-iki őszön bejárta Szatmárt, Bereget, Ungot, ahol látni vélték őt és sehol nyomát nem találta.

- Lauka mindig elvetette a sulykot, nem példája az igazmondásnak, - replikázott Juliska.

- De Jókai csak igazat irt, amikor az ő jólismert vándorbotját megismerte egy idegen ember kezében a dunai kompon? - kiáltotta Zsuzsika.

Juliskának kipirult az arca:

- Magyar leány létedre inkább azt kellene hinned, hogy ő még igenis életben van, nem halt meg Segesvárnál.

- Igen, mert egy pár szélhámos visszaél a nevével és lóvá teszi a hiszékeny embereket. Ő, sajnos, meghalt, nincs többé és a „feleségek felesége” letette az özvegyi fátyolt. Az ő szívének érzése, az ő sejtelme, sőt biztos tudomása meggyőzhet mindenkit arról, hogy imádott férje már nincs az élők sorában, - mondá felmagasztosult arccal Zsuzsika.

Juliska darab ideig elhallgatott, de csakhamar megtalálta a választ.

- Hát a nagybányai nőkhöz mit mondasz, te hitetlen teremtés? Ott több asszony ismerte őt személyesen a szatmári bálból, ahol Juliájával megjelent. Vajjon a nagybányai nőegylet is szélhámost rejtegetett a város határában csaknem félesztendőn át?

Zsuzsika elkeseredve kiáltott fel:

- A nők tévednek a leghamarább... De inkább legyen a halott az imádott költő, mintsem ő kövesse el azt a sok szélhámossgot, csalást, amelyet az utóbbi években az ő nevével véghezvittek.

Mariska asszony úgy látta, hogy itt az ideje közbeszólni:

- Lányok, nézzetek a dolgokat után. Mert komolyan mondom, hogy elzárom előletek a legközelebbi Vasárnapi Ujságot. A tisztelt szerkesztő ur is jobban tenné, ha ilyen izgató olvasmány helyett több hasznos háztartási tudnivalót közölne ujságjában. A héten érkező Vasárnapi Ujság tartalma felől tehát előbb megkérdezem a postamester urat, mielőtt a kezetekbe adnám.

Juliska összetett kezekkel, esdekelve fordult anyjához:

- Ó, édesanyám!... E héten várjuk Zsigray Lázárné grófné válaszát, aki felel arra a kérdésre, hogy volt-e nála 1850-ben a költő Győrmegyében.

Zsuzsika ellenben más irányban tiltakozott:

- Nem szabad a postamester urat kérdezned, anyám, mert ő éppen olyan hiszékeny lélek, mint Juliska. Éppen a minap dicsekedett, hogy öt pengő forintot adott egy ismeretlennek a tapolcai vásáron, hogy azt juttassa el a palotai szőlők között bujdosó költőhöz. A postamester ur felvilágosodott embernek hiszi magát, mert valamennyi ujságot elolvassa a postán, mégis oly naiv, mint egy gyermek.

Juliska elszomorodva nézett maga elé:

- És ha mégis élne?!... Mit mondanátok akkor, ti hitetlenek, ha ő nem esett volna el a segesvári csatában, hanem sebesülten elbujdokolt volna? Kerülve jóbarátot, ismerőst, mert áruló lett mindenki! Bujkálva napfény, országot, állat elől, mert sehol sincs biztonságban! De

legmesszibbre eltávolodva azoktól, akiket a földön legjobban szeretett, hitvesétől, gyermekétől, mert azok már rég holtnak hiszik őt! Ó, én el tudom hinni azt, hogy ő szívesebben bizza magát idegen emberekre, akik benne csak a haza legnagyobb költőjét tisztelik, mint olyan emberekre, akiket valaha szeretett és most szeretetéért hálával tartoznának. Anyám, én úgy érzem, hogy ő él, de varázslat tartja távol az eleven világtól.

Zsuzsika azonban már régen fel volt vértézve Juliska huga ábrándos hangulatai ellen:

- Szép dolog ezeket a regényességeket elgondolni esténkint, mikor a holdvilág jár a Balatonon és az ember úgy érzi, hogy nem is a földhöz tartozik. De napközben, édes Juliskám, hagyjál fel az ábrándokkal. Eddig minden bujdosó Petőfiről kiderült hogy hamisítja a költő alakját. A miskolczi patikárius-segéd, aki még inkább hasonlított a költőhöz, csak rövid ideig tudta félrevezetni a tarcali, bodrogkereszturi, pthrügyi kálvinista papokat, végül is szökni kellett neki...

- Mindenünnen el kell menekülnie, mert fél az elárulástól. Az emberek néha nem is rosszaságból, csak pletykaságból elkotyogják a reájuk bizott titkot. Hol lehetne biztonságban Petőfi, ahol felismerték? Egy hét múlva már tudná az egész ország, hogy hol rejtőzik. És mi várna rá? Börtön, esetleg bitófa.

Bár a tisztartó kisasszonyok gyakorta vitatkoztak ez időben legdivatosabb témán, házidolgait nem mulasztották el. Leánynak abban az időben tétlenül, haszontalanul tölteni az időt: nagy szűgyen lett volna. Most is serényen ment a nagymosás, mert nyáron összegyűlt a háznál a sok ruha. Hajnalban kelt minden asszonyféle a háznál. Az enyhe szeptemberi nap szárította a kötelekre akgatott ruhaneműt a hátsó kertben. Néha egy kölyökkutya lehuzta a száradó lepedőt, verést kapott érte.

A nap már lemenőben volt a Balaton tulsó partján. A nádas felett utolsó sétáját tette a vércse és az ölyv. A vidra kibátorkodott a sűrű nád közül és lappangva suhant tova a szabad uton. A tyukok a majorsági udvarban utóljára fürödtek meg a langyos homokban, a kakasok olyan magos kerítésre szálltak, mintha még egyszer körülnézni óhajtanának egész birodalmukban. A mézédés petuniák felett már csak a rezgő, zugó lepke járt, amelynek valamelyik őse darázs volt és lepkét vett el feleségül. Alkonyodott.

A lugas ma hiába várta a kisasszonyokat. Az országuti séta is elmaradt az aranyló, rózsafelhős alkonyatban, amikor az uton járó emberek, pásztorok, kanászok, kaszások oly mély hangon kívánnak jóéjszakát, mintha nagyon hosszú időre válnának el, elmennek a hegyek alatt terjengő homályba. Sőt a „kastély” mögötti hegyre sem szaladtak fel a kisasszonyok, hogy a szőlők drágalátos, zamatos illatát élvezzék. Nagymosás volt, nem lehet addig megpihenni, amíg a nap az égen van.

Rendes vendég nem is jön ilyenkor a házhoz, messzire világítanak a kiteregetett fehér ruhák a kertből. Különös oka lehetett tehát a helybeli postamesternek, hogy ilyen napon is benyomakodjon a házba, amikor ott senki sem látja szívesen.

Macskanadrágos, vadászkalapos, öreg bácsi volt a postamester, bizonyos Porti Feri, aki olyan nagyot tudott kiáltani, hogy a hegytetőn is meghallották, egyébként pedig suttogva szokott beszélni.

Nem sokáig alkalmatlankodott a nagymosás körül, hanem nyugodalmasan letelepedett a vén diófa alá, ahol a földbe ásva asztal és pad volt. Kalapját levette és kopasz fejét legyezte.

Juliska már sietett a megszokott diópálinkával. A postamester alig várta, hogy a leányka a közelébe érjen, messziről kezdett integetni.

- Nagy ujság van. De esküdjön meg, Juliska, hogy senkinek sem szól a dologról.

A leányka kezében összekocant a pohár, és üveg.

- Pestről jött valaki?

Porti Feri legyintett.

- Pesten kolera van.

- Meghalt valaki kolerában?

- Obernyik Károly. De azt már olvastuk az ujságban.

- Ismét megszökött a füredi szintársulat Latabárral, mielőtt mi láttuk volna az előadást?

- Minden évben megszöknek a színészek Füredről, amikor az ősz közeleg. Ejnye már! Hát nem találja ki? Pedig költészetről van szó.

Juliska elgondolkozott. Legutóbb azzal a hírrel jött a postamester, hogy a magyar költészetnek nagy gyásza van, Pesten a véletlen folytán elégett Eötvös József kéziratban lévő történelmi regénye, amelynek az volt a címe: „A királynő és a remete.”

- Nem égett el a regény? - kérdezte Juliska felvillanva.

A postamester bosszusan legyintett:

- Azóta már egy másik kéziratban lévő történelmi regény is a tűz martaléka lett. Ezt Kemény Zsigmond írta és „Mohács” volt a címe.

- Istenem, mennyi veszteség éri a szegény magyar irodalmat, - sóhajtott Juliska.

A postamester közelebb hajolt:

- Minden veszteségért kárpótlást nyer az irodalom. Megvan - Ő.

Juliska: aki titkon mégis csak azt várta, hogy a postamester valami hiráddal lesz „Róla”, aki évek óta foglalkoztatta a közvéleményt és főként a helybeli postamesteri fantáziát, - mikor végre meghallotta a nagy szót, nem tudott a lábán állani, lerogyott az öreg Porti Feri mellé a padra.

- Mindig sejtettem, hogy ezen a vidéken bujdosik, mióta odahagyta Erdélyt, - suttozta a postamester. - Néhány levél is került a kezembe. Asszonyok írták egymásnak és gyakran fordult elő bizonyos Sarlai, selyemtakács neve. Mit keres egy takácslegény uriasszonyok levelezésében?

- Egy takácslegény neve, - ismételte Juliska.

- A postán sok mindenféle ember megfordul és én értek az emberek nyelvén, mert már Biasini idejében kezdtem a postamesterséget, amikor ez az állás tiszteletreméltó és nagyhatalmu volt. Manapság csak a kétfejű sasos irásokkal van dolgunk. Hová lettek a postaszekerek, amelyek Béctől Brassóig jártak megállás nélkül? Ugy hallom, hogy nemsokára elkészül Győr és Bruck között a vaspálya. A szekeresgazdák mehetnek kubikolni.

Juliska nyeldeste az öreg ur szavait. Vajjon hol fog kilyukadni e kanyargós történet?

- Sokaknak szerencsájük ezen a vidéken, hogy becsületes magyar embernek nevelt az apám. Hej, mennyi titkot tudnék én elmondani az emberek levelezéséből, ha akarnék, - sóhajtott Porti Ferkó. - Különösen az asszonyok nem vigyáznak a pennájukra. Ha máshol nem: a Notabénében elárulják a levél valódi célját, úgy, hogy én már nem is olvasok el egyebet az asszonyi levelekből, mint az utóiratot.

- Szabad a postamesternek a leveleket elolvasni? - kérdezte jámboran Juliska.

- Sőt kötelessége, - felelt az öreg. - Így tettek a gróf Thurn-Taxisok is, akiknek a nagyapja még éppen olyan egyszerű postamester volt Pozsonyban, mint én itt helyben. A postamester esküt tesz...

- Hol van tehát - Ő? - kérde szorongva Juliska.

Porti Ferkó színésziess mozdulatot tett:

- Ismeri, kedves Juliskám, azt a francia mondást, amely azt tartja, hogy az ember visszatér első szerelméhez? Sajnos, én sohasem szerettem a franciát, nem tanultam meg nyelvét, mert az apámnak adósa maradt a lovak árával. De az apám még jól birta a franc nyelvet. Ő visszatért a Dunántulra, ahol valamikor ifju diák volt.

- Pápán, - rebege a leány.

- De nem Pápán van, mert szégyenli ezt a várost. Itt járt ugyanis a legrongyosabb ruhában, kimustrált katonamundérban, ócska bakancsban, kopott sapkában, mint egy madárijesztő. Soha többé nem ment vissza Pápára, mire az iskolával végzett. De a Dunántul szívéhez van nőlvé. Meg aztán nem is olyan sok válogatni valója van az olyan vándornak, aki már az egész országból kikopott.

- Ő kikopott az országból? - kiáltott fel Juliska vérvörös arccal.

- Csenedesebben, gyermekem, mert többet nem beszélek. Jó anyád a mosás mellől ugyis szurós pillantásokat vet reám.

- Engemet félt, szegényke. Attól félt, ismét el akarok szökni valamely csizmaszagu vándorlegénnyel. De az négy év előtt volt, gyermek voltam, rajongó, eszeveszett gyermek, aki hitt a mesékben és álmokban. Ma, - sóhajtotta romantikusan Juliska, - már semmit nem akarok. Tudom, hogy korán meghalok, mint a Cipruslombok Etelkája. Az a bizonyos Borcsik, akit a nádasban rejtegettem gyermekfővel, valóban csak egy borbély volt, de szépen tudott szavalni. Ez a csalódás felejthetetlen szívemnek.

- Tudom, gyermekem, - bólongatott a postamester. - Én akkoriban kerültem ide. Napokig bujkáltam magam is a nádasban. Vajjon, hol rejtetted el őt?

- A régi fürdőházban, amelyet az öreg grófné idejében használtak utoljára. De beszéljen már Róla, Feri bácsi! Mit hallott, mit mondanak az emberek?

Porti Ferke összeráncolta a homlokát, mintha keresné az előbbi hangot, amelyen a Bujdosóról szólt:

- Azt mondtam, hogy kikopott Magyarországból? Még rosszabb történt vele. Nem hitték el többé, hogy valóban él, elevenen sirba tették. A régi barátai a szeme közé nevettek. „Te régen meghaltál!” - mondták neki. Azt beszélük: Jókai valósággal megfutamodott előle, amikor egy sötét este megszólította az utcán. Igaz, hogy szegény Jókainak sok van a rovásán, még mindig jobb volna neki Sajó álnév alatt irogatni, a hatalom szemmel tartja, a minap is becsukták, ha igazat mond a fáma. Napról-napra rongyosabb, ijesztőbb lett Ő, aki valaha bálványa volt az országnak. Akik valóban tudták róla, hogy kicsoda az, aki éjnek-éjszakáján bebocsátást kér: azok féltek tőle. Rövid, titkos vendéglátás után igyekeztek megszabadulni tőle. Még maga Kápli is, aki fennen dicsekszik barátságával, néhány pohár bor elfogyasztása után szélnek eresztette a hazátlan költőt. Rongyos, utszéli korcsmák állásaiban, csárdák betyároktól szutykos lócáin lelik a felírást hogy: „Ma éjjel itt hált Petőfi Sándor.” De vajmi kevesen mondhatják el a nagyhangu hazafiak közül, hogy valóban szállást adtak a bujdosó költőnek.

- Rettenetes! - sóhajtott Juliska.

A postamester hangja remegett:

- Semmin se lehet csodálkozni, gyermekem, mert Magyarországon vagyunk, ahol most mindenki álarcban jár. A forradalom árulói hamisítják a honfibút, míg az igazak börtönökben szenvednek, külső országokban bujdokolnak vagy az éjszakai országutat lappangva rójják. Csak egy ilyen országban lehetséges, hogy egy kivégzett indzsellér, jó magam, aki németországi egyetemeken tanulta a földmérést, mint szegény postamester kinlódja át életét. Én is mártír vagyok, vértanuja a magyar tudatlanságnak.

- Megtagadják őt! - mormogta Juliska kezét összekulcsolva. - Hol vannak tehát azok, akik verseiért rajonganak, szívükkel érznek a költő sorsával? Hol vannak azok az emberek, akiknek lelkiismeretük van?

A postamester egy darabig még a saját szomorú sorsán tündődött, aztán feleszmélt a hangra, amely az udvar végéből, a nagymosás felől hangzott. Zsuzsika kiáltott:

- Julis, gyere ruhát teregetni!

- Most már rövid leszek, - szólt suttogva Porti Ferke. - Ő elhagyta a megunt Erdélyt, ahol egykor az ő nyomdokait kutató nejét, állítólag háziszolgának öltözve viszontlátta a kolozsvári Biasini-fogadóban. Az urnő osztrák katonatisztek védelme alatt volt és Neki hamarosan szökni kellett a fogadóból. Ellépkedett Szatmárból, ahol minden tájkép, minden országut boldog vőlegénységére emlékeztette, miután az öreg Szendrey husz pengő forinttal sem akarta megemberelni magát. Végigjött a Tisza mellett azon az uton, amelyen egykor annyit járt-kelt szegény legény korában és azon epekedett, bár ismernék költői nevét mindazokban a falvakban, városokban, amelyeket kutyaugatás közepette elhagyott. Mert már ismerték nevét a legkisebb kunyhóban is, de azt a nevet ezentúl titkolni kell. A nevéből csak az üldözés, a bujdosás átka a költőé... Ó, mily könnyű azoknak a bujdosóknak, akiket nem hívnak Petőfinek! Ezzel a névvel manapság a csalás, szélhámosság árnyát vagy a retteget, a halálfélelem üszkét vinné azon fedelek alá, amelyek az éjszaka ellen megvédelmeznék.

- Mit gondolhatott magában a költő, amikor elment az ablakok alatt, ahol felesége és fia lakott a pesti Váci-utcában? Mily keserű könnyek omolhatnak szeméből a kerepesi-temetőben, ahol bizonyosan felkereste atyja, „A vén zászlótartó” sirhalmát? Hol és merre jött át a Dunán? Ki volt az a derék halászember, aki éjnek-éjszakáján átsegítette lélekvesztőjén a Duna innenső partjára? Merre vitte kopott csizmája a dunántúli hegyek között? Csak annyi bizonyos, hogy itt van, a környéken van. És most Isten áldja, Juliska kisasszony.

A ház felől újabb kiáltás hangzott, a postamester sietve bucsuzott a leánykától. Juliska szívére szorított kézzel nézett az öregur után, aki a szokásos hegymászó léptekkel járta be a mosásban elfoglalt hölgyeket. Vidoran szólt Mariska asszonyhoz:

- Egy pár ujságot hoztam a házhoz, mert a hazafias postamestereknek most kötelességük a prenumeráns fogdosása. Elhoztam például a Délibáb legújabb számát, amelyet ez a versecske ajánl:

„Délibákkal Fribájsz regényeket, verset
Ád a közönségnek, nem is olyan nyersét.
Kinek bálbajáró kisasszonya vagyon,
Kép- s ruhamintáknak örülni fog nagyon.”

Kandurné tekintetes asszony egy barchent-alsóból facsarta a vizet a két piros kezével.

- Jó is lesz az, postamester ur. A mostani szerkesztő a Vasárnapi Ujságot teletömi mindenféle zöltséggel, hogy a leányok aludni sem tudnak az olvasmánytól.

- Ó, édesanyám, én úgy alszom, mint a tej - szólalt meg Zsuzsika.

Juliska, aki már elfoglalta helyét a ruhateregetésnél, lesütötte a szemét. Vajjon: észrevette-e valaki, hogy milyen halvány a leányka orcája?

- Tudok én más verset is, Kandur uram számára, sajnálom, hogy itthon nem találtam, de azért elmondom, - szolt Porti Ferke.

„Első Pesti Napló, kit ír Kemény Zsigmond,
Bölcs és kemény dolog mindaz, amit ő mond,
Hireket ad gyorsan, regényeket bőven,
Tudományt mindennap, álló esztendőben.”

- Ugyan menjen már, postamester ur! - kiáltotta Mariska asszony. - Azt hiszi, hogy nálunk szakajtóban áll a pénz? Szegény tisztartók vagyunk mi, eleget teszünk a hazáért, ha egy ujságra előfizetünk.

A postamester elmenőben még elmondott egy előfizetési felhívást:

„Bécsben Magyar Sajtót szerkeszt Török János.
Jó magyar dolgokban, aki nem hiányos.
Ami csak történik külföldön s hazánkban,
Megtalálni nála tizenhat hasábban.”

De erre már Kandurné asszony felemelte a hurkává csavart alsószoknyát a kezében és a vidám postamester hosszú léptekkel hagyta el a kertet.

II. FEJEZET

A várpalotai titok

A présházon, fehér falon feketében: az 1785-ös esztendő száma állott és 1855-ben „Petőfi Sándor” lakott benne.

Tündérországból volt a présház: a várpalotai Loncsos-szőlőben, ahonnan a dombról az egész világot lehetett látni, kereken, bűbájosan, andalgóan.

Egyik oldalról bűgött a Bakony, amelynek szüret felé olyan hangja van, mint a tenger-csigának, zúg-búg szakadatlan, mintha most következett volna el az ideje, hogy elmondja végre-
valahára az erdő mindazt, amit titokban magába zárt. Aki először hallja, talán éjszakának, szélmentes időnek közepén ezt a szakadatlan zúgást, megriad, mintha kísértetet hallana, ezer esztendő óta elment emberek hangjait. Félelem, névtelen nyugtalanság, közelgő bánat lepi meg szívét. Aki születése óta nem ismeri a Bakony-zúgást: nem tud aludni az első éjszakán, rözsélangot szeretne látni a sötétben, amely láng fölött mesemondó öregasszony ujjait úgy tördeli, mint a tar gallyakat.

A másik oldalon annál szelidebb, magábaszállott a táj. Zöld völgy nyílik, amely felett báránypásztorok állomásoznak. Falvak, városkák tornyai pirosanak nappal, mintha a nagy határokat mutatnák, amelyekben az emberek szabadon éldegélhetnek, anélkül, hogy egymásnak terhére lennének. Szürkületkor messzi mécsesek, venyigéből rakott piros tüzek jelzik a nagy völgyet, ahol minden idevalósínak az álma nagyobbra szállódhat, mint a bagoly. Délutánonként a látóhatárt szegélyező berkek, jegenyefák mulattatják az andalgót, mint édes állomások, ahol megpihen a kalandozó tekintet és multat, jelent keres; embert aki erre jár és énekel, holtat, akinek sirhalma azért van a berekben, hogy az elevenek rajta álmodozhassanak. És e messzi tájképen, a Tempe-völgyön andalogva jár keresztül-kasul az országut, mintha nem is azért

vezetne erre, hogy rajta gyors, nyugtalan kerek zörögjenek, hanem vándorlók járjanak gyalogszerrel, levett kalappal, sóhajtó szívvvel, hogy itt megnyugvást leljenek.

Nagy messziségekben a népmesék alakjai: a Balaton emelgeti ezüstkeblét minden lélekzetvételnél a nap felé, távol dombokon kastélyok árnyai, amelyek nappal rongyos süveggé változnak, de éjjel, holdfénynél bizonyosan tündérek laknak bennük.

Itt lakott „Petőfi Sándor” 1855-ben. Persze nem ezen a néven ismerték, hanem Sarlai takácslegény volt a neve, de tudta azt a szél is, amely a szőlők között emelgette a levelek zöld szoknyáit, tudta azt a düledező kémény is, amely a kék füstöt szinte gyenge leheletként eregette ki repedt oldalain, tudta azt a vén dió, amely már esztendő óta csupán két ökölnyi gyümölcsöt termett és egyetlen tennivalója az örökös zörgés volt, amely a közelgő ős kerepelője volt: a régi présházban bujdosó lakik, akinek éjszakának idején halk utja arra felé vezet, amerre a Bakony dudolja magános dalát.

Bár még messze volt szüret, a Loncsosban mindennap jártak emberek. Legtöbbet persze a szőlősgazdák fordultak meg a domboldalon, az idei termést gusztálták hozzáértő szemükkel, amely szemekben az öregség jöttével megveresednek a véredények, mint késő ősszel a szőlőindák; jó kedvvel töltötték meg a pince habzó borával kancsójukat, hisz ugyis terem az idén elég és a holdvilágnál dalolva mentek haza. Persze, néha sutogva intettek a Badics János régi présháza felé, ahonnan csak néma csend felelt jeladásukra. A jámbor palotaiak sokat adtak volna azért, ha olykor szemügyre vehetik a bujdosót, de az napközben soha sem mutatkozott. Egy Náci nevű, bolondos cipész, aki egyébként csak néha-napján vetődött haza Palotára, máskor csavargással töltötte az időt, dicsekedett, hogy egyszer látta a Bujdosót, amint a vászontarisznyájából huszárdolmányt vett elő s azt magára öltötte.

De a szőlősgazdákon kívül jártak a Loncsosba az asszonynépek is, akik közül egyik-másik tán többet tudott volna a Bujdosóról mondani, ha nem lett volna lakat a száján. Némelyik fiatal menyecske, aki közel merészkedett a Radics-présházhoz: szemtől-szembe látta a Bujdosót. Azt mondták: ijesztő külsejű, szörnyeteg nagy ember, aki dühös morgással kergeti meg azokat, akik tanyájához közel merészkednek. Ugyanezért a fehérszemélyek nem is mentek egyedül a présház környékére. Ketten-hárman állottak össze, amikor vizért jártak a Mátyás vadász forrásához, amely ott buzogott a domb alatt. A Bujdosó ilyenkor nem mutatkozott, csak olyant sóhajtott, hogy még a szilvafák is megrendültek. A német suszterné, aki veszprémi lány létére nem félt se a kisértettől, se a betyártól, alkonyattal is kiment borért a szőlőbe, ha az ura megszomjazott.

De bezzeg megjárta egyszer. A Bujdosó a hidig kergette. Ott is azért maradt el, mert a régi fahid úgy visszhangzott az asszonyka futamodó lépései alatt, mintha sokadmagával szaladna a menyecske.

Ki táplálta a Bujdosót?

Ezt is nehéz volna elhinni, ha nem volnának rá élő tanúk: maga Radics János, aki ebben az időben piac-bérlő volt Palotán. Ez a bizonyos Radics ebben az időben olyan süket volt, mint az ágyu. Nem hallott már emberi szót, csak a kongó pénz csörgése jutott el a fülébe, de azt jól meghallotta. A piaci kofák és egyéb árusok, akiktől a hetivásárban beszede a helypénzt, szemtől-szembe vén uzsorásnak nevezték, Radics Jánosnak a szeme se rebbent meg. Nem hallott semmit azóta, amióta a Sobri Józsi ügyében a veszprémi nagy törvényszéken kihallgatni akarták és Radics süketnek tette magát a hozzáintézett kérdésekre. A közvélemény szerint a piacbérlő tudott volna egyet-mást mondani Sobri József és bandája viselt dolgairól, de jobbnak látta hallgatni. Az isten megbüntette a megátalkodottat: Veszprémben még hallotta a déli harangszót, amikor a törvényszékről elbocsátották, de mire Palotára ért, már hiába huzta a harangozó az esti verset.

Talán nagy hazafi volt Radics János hogy a Bujdosót magánál rejtegette? Ebben bizony nem erőltette meg magát, mert az egyetlen hugát, aki a forradalomban megszökött egy honvédkapitánnyal, később pedig markotányosné lett Komáromban: úgy kitagadta, hogy annak szegénynek még a palotai határt is el kellett kerülni. Pedig mindenki tudta, hogy az öreg Radics, az apjuk, aki furmányos szekeres volt és a bakról végrendelkezett, amikor egyszer nagybetegen Bécsből hazaérkezett: egyenlő részben hagyta fiára és leányára házát, szőlőjét, kocsiját. Hiába mondták a jóemberek a piac-bérlőnek, hogy a szegény Marika a hazának áldozta fel magát, amikor hallgatott a daliás kapitányra, a komáromi sáncon táncolt a honvédekkel a legnagyobb ágyutüzben: Radics János süket volt, mint a föld.

Annyi bizonyos, hogy esteli időben midőn elcsendesedett Palota, a nagyfogadóban első gyermekét ringatta álomba a zsidó asszony abból a későbbi hat gyermekből, akiket egy éjszakán aztán Hoszter Fülöp legyilkolt, a Zichy-várkastélyban felhúzták a felvonóhidat a piac közepén és a bástyáról a részeg várnagy káromkodása hallatszott, amint az álmos öröket szidalmazta: Radics János elindult hazulról, még pedig nem üres kézzel. Igaz, hogy nyakába volt vetve a kövér kulacs, amelyben a másnapi bor-porcióját hozta haza a szőlőből, de batyu is volt a kezében, amelyben hol egy hasas fejevári cserépfazekat, (bizonyosan bablevessel teli, mert bablevest főzetett mindennap a gazdasszonyával,) hol egy disznólábat rejtegetett, mert Radics uram ezt vélte a világ legjobb pecsenyéjének. Vasár- és ünnepnap előtt való estéken az egész szomszédság érezhette, hogy friss karmenádlit süt a gazdasszony Radicséknál.

Holdvilágnál, amikor nem mindenki fekszik le a harangszó után, még Palotán sem, különösen a fiatalabb személyeknek akad dolguk az utcán vagy a kerítések mellett, a kertre nyíló ablaknál vagy éppen a lócán, amelyet a kapu mellé tesznek: jól láthatták, hogy a mogorva piacbérlő a Loncsos felé veszi az útját. Felment azon a dombos utcán, ahol a mézáros háza állott, a holdvilág görnyedt árnyékát a falra rajzolta, egy-két kutya vakkantott utána, de ő nyilván nem hallotta. Ezen az uton senki se szeretett járni esteli időben, beférhangozták a nagybetegek ablakait is, mert a hagyomány szerint ezen a lejtős uton gurult le valaha a kocsi a fejnélküli kocsissal, aki mindhazáig markában tartotta a gyepőlőszárat, - amíg Palotán sok furmányos, ló- és kocsi-tartó kereskedő élt. De az istentelen Radics nem félt semmitől és senkitől.

Mit művelt Radics a Loncsosban? Azt ugyis kitalálhatják azok, akik kicsinyt gondolkozni szoktak. Nagy revolúción törte a fejét a Bujdosóval, amely zendüléshez tán ő szállítaná a zabot, amelyet az utóbbi időben kocsiszámra és olcsón vett megszorult emberektől... vagy, ami a legvalószínűbb: bankót csinálnak kettecskén az elhagyott szőlőben. De akárhogy van a dolog: nincsen az rendben, hogy a fősvény Radics, aki a verebektől irigylí azt, amit az udvarán találnak, élelemmel, kvártéllyal lásson el valakit, akinek semmi egyéb állása nincs, mint csak annyi, hogy Bujdosó, amilyen ebben az időben sok volt az országban.

A várnagy a Zichy-kastélyban már csak a kisérteteket szidta álmában, a mézáros kutyái belefáradtak a holdvilág ugatásába, a házak előtti kis padokról aludni mentek a leányok, legények, hogy a kerti tücsök danolgatásában hallgassák tovább kedvesük hangját, amikor a lejtős utca felől megérkezett Radics ur. Az óra az éjfél hosszasan kongatta, mintha utoljára mind a tizenkét jó tanácsát elmondogatná, mert kakaskukorékolás után nem ér rá. Jött Radics ur a fejnélküli kocsis útján, csaknem maga is fej nélkül. A mellénye alatt vagy a hóna alatt vitte tán elnehezdedt fejét? Ő maga nem tudta volna megmondani. De a lábai, ezek a girbe-görbe lábak, amelyek annyit jártak kofa-pénzek után, most is hiven szolgálták gazdájukat. Cipelték még fáradtan is fősvény gazdájukat, aki pedig soha semmit nem adott nekik, legfeljebb egy pár rossz bakancsot.

A piacbérlő házán nagyot csapódott az utcaajtó. Éjszaka volt Palotán.

III. FEJEZET

Füredi Emlény

A Bujdosónak Radics uron kívül is voltak látogatói, igaz, hogy nem Várpalotáról, de messzibb vidékről.

Igy elsősorban szerenádott adott neki a Balatoni Dalárda, amely ebben az esztendőben alakult meg Füreden mindenféle ünnepek között.

Szénfy Gusztáv volt a dalárda megalapítója, akinek ebben az évben jelent meg „Daloskönyvecskéje”, amelyet szerte az országban, így Füreden is megkedvelt a közönség. Igaz, hogy a könyvecskéből alig néhány példányt adott el Heckenast egy pengő forintért, mert ebben az időben még szívesebben másolt a honleányság a kedvelt könyvből, mint kiadta érte az annyira szükséges forintot. Szénfy ur népszerűségéből azonban ez semmit se vont le, mindenfelől tisztelettel köszöntötték a cigányosan fekete, lobogóhaju, szenvedélyes tekintetű, kistermetű férfiut, amikor reggelenként savanyuvizet ment inni a kuthoz. Bár 674 könyv jelent meg abban az esztendőben Pesten, a füredi Esterházy-fogadóban egyikről sem beszéltek annyit, mint a Daloskönyvecskéről. Benne volt abban a kornak minden népszerű dala, románca, férfi-karra áttéve Csokonai és Petőfi. A nők, akik ebben az időben valóban rajongtak nemzetért és hazáért: betanulták a dalokat és holdfénynél, akár a tó partján, akár ablakaikban elénekelték a bűvös-bájos dalokat. De énekelt mindenki Füreden, amint ebben az esztendőben a pesti zenetanár betette oda a lábát. Az éneklés a legragadósabb. Énekeltek ebédnél a fürdővendégek, miután pecsenyéjüket megrendelték. Itt, a régi Esterházyban mindenki ismerte egymást, ha nem ismerte volna, arra való volt Bizay, a „nemzet bárója”, aki a bemutatást elvégezte. Nem volt tehát restelni való sem a jókedv, sem a szomorúság. Énekeltek a fürdőben, még a betegek is. Daltól hangzott délután a liget. Este pedig olyan volt Füred, mint egy nagyszabású hangverseny. Az alvók felkeltek ágyukból, ha a szomszédban valaki rágyújtott „Óh, Tihanynak riadó leánya”-ra. A legmérgezőbb öregurak sem haragudtak a csendháborításért, hanem együtt fújták a dalt az énekessel.

Dalolt a szobaleány, miközben urnőjére rásegítette a magyaros, szűk ruhadereket vagy koszoruba kötötte haját. De dalolt az urnő is. A háziszolga hajnalban dörgő basszusát próbálgatta, amíg az ajtók előtt összeszedegette a vendéguraságok különböző lábtüit. Zsán, a pincér, dalolva hozta a reggelit a cserép-ibrikékben a ropogós süteménnyel. A borbély a sétatéren kieresztette hangját, amikor reggelenként az uraságokat borotválta vagy Bizay ur bajsztát festette. A szerelmeseknek, Füred e legrégebb csalóányainak, pláne jó világuk volt. A nap és éj bármely órájában szabadon dalolhattak kedvesük ablaka alatt és a leányka kényelmesen válaszolhatott. Divat volt a dal. Szénfy Gusztáv hozta divatba. Egy régi fürdőorvosi feljegyzés szerint ebben az esztendőben haltak meg legkevesebben a betegek közül. Igaz, hogy Latabár Endre szintársulata abból tengette magát, hogy Fánccsy-albumot árult, végre is még szezon bezárta előtt kénytelen volt elillanni, de mit lehetett arról tenni, hogy senkinek se kellett a színészek éneke, mindenki magának nótázott!

Ilyen körülmények között nem csodálható, hogy a Balatoni Dalárda rövidesen megalakult, miután Szénfy ur egy napon az étterem oszlopára kis felhívást függesztett ki. Egymás hegyén hátán tolongtak a fürdővendégek, hogy a cédulát elolvassák, mint már Füreden szokás, amikor a leghőbb a nyár. Csak Bizay dörmögött koromfekete bajsza alatt. „Nem hagyja élni az embereket ez a bolond muzsikusz!” S alattomban nyilván azt gondolta, hogy nem hagyja kártyázni az embereket Szénfy Gusztáv.

Szénfy ur a jelentkezők közül kiválasztotta a legjobb hangukat. Nagy szégyen volt az, aki kimaradt a Dalárdából hangjának hiányossága miatt, nem is merészelte egy-két napig kinyitni a száját a visszautasított kandidátus, mintha legalább is a hétszemélyes tábla előtt bukott volna

meg; de annál büszkébb volt az a tiszafüredi gyógyszerész, akit mindezideig azzal gunyoltak, hogy hangjának bajuszpedrő szaga van (miután ő találta ki a Hajdusági pedrőt), aki basszistája lett a férfikarnak.

Egyelőre csak négy dalost vett fel Szénfy ur. Ennek a négy toroknak kell bebizonyítani, hogy nincs szebb dolog a világon, mint a férfiének, ha kellő tudománnyal kezelik. (Később majd, évek multán, hatalmas fává növekedik a kis mustármag, a Balaton környékének összes dalnokait egyesíti.) De egyelőre a négy férfiú aratta a dicsőséget, ahol megjelent. Szénfy ur kezében zsarnoki jogar volt a kis hangvilla. Annak csendítésére otthagya szerelmesét a tóparton a jászkun tenorista, a gyógyszerész letette a kártyát, pedig azt még pedrőjénél is jobban szerette.

Szénfy vezénylete alatt a négy férfiú titokzatosan vonult el a Balaton partján, arrafelé, ahol az ősnádas kezdődik. Olyan messzire távolodtak el a fürdőteleptől, hogy a legélesebb asszonyfül sem hallhatta meg a hangjukat. Talán Csopakig is elmentek, ahol bizony nem jártak rosszul a dalnokok, minden háznál teli boroskancsó várta azokat, akik az énekesmadarak mesterségét utánozzák, dalolnak az isten dicséretére. Esténként verejtékes homlokkal, fáradtan tértek vissza Füredre és zsebkendőikkel legyezték a szunyogokat, valamint a kíváncsi kérdezősködőket.

A dámák hiába vesztegették bájosolyukat a titokzatos dalnokokra. Nem tudtak, vagy nem akartak kirándulásukról beszélni. (Kivéve a gyógyszerészt, akinek felesége is lakott az Esterházyban s így, akár akart, akár nem: vallani kellett a délutáni kirándulásról.)

Ilyenformán talált utat az a gonosz mende-monda, hogy Szénfy Gusztáv, a pesti zenetanár éppen úgy elpáholja szakállas és bajszos füredi tanítványait, mint Pesten növendékeit.

- A gyógyszerésznek már tele van kék hurkával a háta, - terjesztette Diszkanti ur, egy árva-megyei birtokos, aki csak tótul tudott volna énekelni élvezhető hangon. (Jókai irt is róla az „Üstökös”-ben.)

Mindazonáltal a jámbor mulatság már hetek óta tartott: Szénfy ur a cukrász márványasztalkájához ütötte hangvilláját, mire négy tagos, megtermett férfiú a vendégsereg köréből felemelkedett és elindult a nádasok felé, holott az igen tisztelt publikum napról-napra a gyorskocsi beérkezését várta Veszprém felől, amely kocsival Pepita de Olivának, a hirneves spanyol táncosnőnek kell megérkeznie. (Bizay már szobát is foglalt a részére.)

A dalárok első fellépésüket Anna-bálkor rendezték. Ha valóban élne a riadó leány Tihanyban: a lelkes hangokra elhagyja a szirtfokot és meglátogatja a füredi Anna-bálat. A közönség hazafias lelkesedéssel ünnepelte a Dalárda karnagyát, aki ez estén bemutatta, hogy Latabár Endre színigazgatónál is szebben tud meghajolni a közönség tapsaira. Ünnepelték a dalárokat; így a jászkun tenorista engedelmet kapott, hogy a második négyesre előjegyezhesse magát azon hölgy tánc-könyvecskéjében, akinek kedvéért a csillagokat is lehozta volna az égről; a gyógyszerész felesége beleegyezésével és helyeslésével kártyázott Bizay urral és társaival mindaddig, amíg az éjjeli zenélések ideje elkövetkezett piros hajnalban, amikor ugyis elvitték a cigányt a gavallérok a bálteremből és minden leánynak, asszonynak otthon kellett lenni, hogy átvegye az ifjuság hódolatát.

Az Anna-báli siker meghozta a kellő bátorságot. A négyes férfikar ezután igen gyakran fellépett Füreden és a határokon túl. Már nem is várták Szénfy ur intézkedését a hangvillával, maguktól jelentkeztek a dalárok, ha valamely egészséges ötletük volt.

Szerenádokat rendeztek a fürdőigazgatóságnak, (amely ünnepélyhez a lampionok csak másnap reggel érkeztek meg.)

Hajnali éneket tartottak a fürdőorvos ablakai alatt, délutáni koncertet rendeztek Reinprecht, az Esterházy fogadós tiszteletére, midőn az éppen ebédutáni álmát aludta. Megtisztelték Mari

nénit, az Esterházy öreg szobaasszonyát dalaik előadásával. Rátörtek a szerelmes párokra a tó partján és a platánok törzsei mögé rejtőzködve felzendítették szokásos indulójukat. Szerenádokat adtak a régebbi vendégurak ajtajai előtt. De utóbb meglesték az esti gyorskocsival érkezett fürdővendégeket és éjnek idején elhelyezkedtek a küszöbre rakott lábtükör előtt. Különösen a nászutasokat tisztelte meg a Balatoni Dalárda, hogy az ajtójuk előtt elhelyezkedjen, midőn éjfél ütött az óra és a háziszolga, aki idáig a kulcslyuknál tartózkodott, jelentette, hogy odabent elfújták a gyertyát. Temetési nótákat zengtek a nagybetegek ablakai alatt, a vacsoránál láthatólag pörlekedő házaspároknak a Daloskönyvecske 27-ik oldalán található dalt énekelték hajnaltájban, amely nótában „Haragszik a rózsám, nem ül az ölembe” van feldolgozva.

Szerenádokat rendeztek a tihanyi apátoknak, kirándultak Veszprémbe, hogy az alispán ablaka alatt énekeljenek, daloltak a postamesternek, az érkező gőzhajónak, a gyorskocsinak, a nyelven fogadói szakácsnénak, aki elhagyta szolgálati helyét, a fogasoknak, amelyek a tóban hallgatóztak, a pipás töröknek, aki a helybeli dohányárudára volt füstve, az első Kálmán-körtének, amely megérett és a vadludaknak, amelyek az örsi nádasok felé vették útjukat a csillagsugaras éjszakán. Ők voltak a Balatoni Dalárda, minden felhő az égen, minden virág a földön az ő kedvükért volt.

Időzött akkoriban Füreden egy Amadeus Amanda nevű titokzatos hölgy, akiről senki se tudta, hogy asszony-e vagy leány? Leginkább ez a rejtélyesség volt az, amellyel a múlt században zavarba lehetett hozni a férfiakat; másképen volt szokásban beszélni leányszóval, valamint másként menyecskével. Igaz, hogy voltak „leányasszonyok” is Magyarországon, de ez a titulus nem mindenkinek nyerte meg tetszését. (Mióta Vörösmarty Mihály, a negyvenes évek közepén megírta a „Füredi Szivhalászat” című beszélyét: Füreden a nők nagyon vigyáztak a magaviseletükre.)

Amanda szép volt, mint Spanyolország.

Rendszerint gyászruhában jelent meg a fehérarcu, álomtekintetű, fájdalmas szépség. Külön élt minden hajfűrtje, mint egykor Hollósy Cornéliáról irták a költők. Többen is akadtak volna Füreden, akik Amanda kedvéért elmentek volna csempészek a Pyrenneusokba, hogy csengős öszvérháton töltsék életüket, vagy beálltak volna rablónak, hogy trombitaszáju puskájukkal megállítsák a hegyszakadékok között a postakocsit, amelyben történetesen Amanda foglalna helyet. (Romantikus világ volt, a Dumas regények már eljutottak Pestre és többen aggódtak a hazafiak közül, hogy mi lesz a Párisi Mohikánok befejezésével, ha Dumas valóban Chinába utazik és a felhívott 4000 francia író között nem akad senki, aki a regényíró helyett a Mohikánokat befejezze!)

Amanda tudott a várpalotai Bujdosóról, sőt valami köze is lehetett hozzá, mert egy napon elejtette legyezőjét Szénfy Gusztáv ur előtt, midőn az a savanyu-vízhez lépegetett. Az ismeretség már másnap megvolt, mert Amanda nyilván óhajtott. És harmadnap így szólt Amanda Szénfy zenetanárhoz:

- Az ön társulata, direktor ur, már szerenádokat rendezett a Göncöl-szekerének is, csak egyetlen mellőzött van még a környéken, aki pedig leginkább megérdemelné, hogy saját dalait hallgassa egy csendes éjszakán. Nem hallott ön soha a palotai Bujdosóról?

Szénfy ur csak a dalárdisták között volt bátor legény, Amanda andaluziai szeme előtt nem találta meg mindjárt a kellő szavakat és csak karácsonykor jutott eszébe, hogy mit kellett volna válaszolnia. Azt kellett volna mondani:

„Nagyságos vagy tekintetes leányasszony, én nem vagyok direktor és nekem nincsen társulatom. Jókedvű, jóhangu uri barátaim a saját mulatságukra megtanulnak néha egy románcot vagy egy négy hangra irt dalt, amelyet én ugyancsak barátságból betanítok. Hogy ők azután kiknek énekelnek, az ő dolguk. Csak a harangozást lehet megrendelni, a dalt sohasem.”

De Szénfy ur ezt felelte:

- Parancsoljon velünk, *szenyóra*. (Nagyon büszke volt, hogy ez a megszólítás eszébe jutott.)

Amanda kis fekete legyezőjével játszadozott, mintha szavait és Szénfy ur érzelmeit latolgatná.

- Nagy örömem volna benne, ha a szegény Bujdosót egy legközelebbi éjszakán a dalnokok megtisztelnék néhány éji dal előadásával. Karnagy urnak könnyű volna erre rávenni növénydekeit.

- Természetesen hallgatnak szavamra, - feszengett a kis Szénfy, akit a liliom-termetű hölgy könnyedén megigézett. - Csak azt nem tudjuk, hol rejtőzik az a bizonyos Bujdosó ur, akiről ugyan mindenki tud Füreden, de még szemtől-szembe senki se látta?

- Majd én odavezetem önöket, - felelt Amanda és összecsuksa legyezőjét, a kihallgatásnak vége...

De a zenetanár ámulatában nem értette meg a legyező-nyelvet ez egyszer, holott bizonyosan éppen olyan jól értett ő is e nyelven, mint a legtöbb férfi Magyarországon.

- Urnőm személyesen jönne velünk, zord férfiakkal? Kitenne magát a barátságtalan ut fátalmainak? Elmulasztaná éji nyugalma, amely Mangold fürdőorvos ur szerint egyetlen szépitőszere a nőnek?

- Ne törődjék ön velem, tanár ur, - felelt Amanda és érthetőbbé tette a legyező-üzenetet, helyéről felemelkedett. - Négyökrös szekeren fogunk menni, mert ő is azon szeretett utazni. Emlékszik a költeményre a négyökrös szekerről?

Szénfy ur ajánlotta magát.

Amanda különös ötletének a legnagyobb titoktartás mellett is híre futamodott Füreden. A férfiak általában helyeslően mondogatták: „Ez aztán a jeles gondolat! Amanda rátalált arra, akinek Magyarországon legnagyobb szüksége van a szivvidámitó dalra!” De az asszonyok nem voltak egy véleményen. Különösen az öregebb, komolyabb dámák méltatlankodtak: „Hagyják a szegény Bujdosót pihenni. Nem elég, hogy Pákh Albert országos hajtóvadászatot rendez rá?” A dalárdisták, akik az utóbbi időben kissé kimentek a divatból (más események is történtek a fürdő-saison alatt), ismét kifeszített mellel vagy szerény, de öntudatos mosollyal lépkedtek ebédután a nádas felé, hogy próbát tartsanak a palotai kirándulás előtt. Amanda Tihanyba rándult és az apát urtól négyökrös szekeret kért kölcsön, amit meg is kapott, miután ennek a nőnek semmi se volt lehetetlen.

Időzött azonban valaki Füreden, akit a honleányok és honfiak kihagytak a számításból. Ez a valaki volt a Gonosz Ember, aki mindenütt jelenvaló, ahol mások nevetnek vagy örvendeznek. Azon a görbe uton jár ő, amelyen az ördög hajigálja el a körmeit. Ez az ut most a fehérvári ut volt, célja pedig a császári zsandárkaszárnya, ahol Gonosz ur szószerint elárulta az egész tervet. A zsandároknak nem kellett egyebet tenniük, mint a csendes éjszakában messziről követni a négyökrös szekeret, hogy rátaláljanak a Bujdosó rejtékhelyére. Gonosz Ember, miután elvégezte dolgát, visszatért Füredre és kolozsvári bordát vacsorázott az Esterházy terrasán.

Ki volt ez a Gonosz Ember, aki ily ádáz tervvel szándékozott megakadályozni a megható, nemeshangulatu ünnepélyt, amellyel egy szegény Bujdosó keserű napjait megédesítenék? Gonosz Ember: egy szerelmes férfi volt, aki Amadeus Amanda urhölgy iránt reménytelen érzelmeket táplált.

Szerelmes volt, mint a fagyöngy az élőfába, mint a viziféreg a pisztráng ragyogó husába, mint a bögöly a fehér tehénbe. Átkozottan, konokul, istenverte makacssággal. A szerelem lehet égi érzélem, amely a földöntúli lugasokba kalauzolja a megátalkodtat is. Felemel, szárnyat ad,

megnemesít, kisimogatja a lélek redőit, világosságot gyújt a szív éjszakájában. De lehet átok is a szerelem, amely gyötrelmesebb, mint valamely lázas betegség, Kainként üldözi a szenvedőt, pokolvarral szórja tele a lélek hófehér szárnyát, szembetegséget hoz, amely vakká tesz, felforgatja a zsigereket, tüzet gyújt a gondolatok erdejében, verést mér a szívre, viszketegséget okozó bűbájt küld csendes álom helyett, felzaklatja az összes rossz, harapós kutyákat, amelyek addig láncra voltak kötve az ember szívében. A féltékenység úgy áll a gondolat világában, mint a két szem közé szegezett kés. A bánat kinja gyülölködve üvölt és gorilla módjára tördeli az ártatlan fákat. Minden mosoly, amely másnak az arcán feltűnik: bántalom, kihívás. Minden jókedvű szó csak átkozott visszhangot vált ki a pokollá lett lélekből. Átkozott a madár, amely a fatetőn dalol, a virág, amely a kertben nyilik, az üvegharang, amely felzendül a szélben. - Ez a szerelem nem égi eredetű, hanem az ördög ajándéka.

Asztalos László, nyírségi birtokos és balatonfüredi vendég: ebben az átkozott nyavalyában szenvedett. Még fiatalember volt, de korán árvaságra jutott. Ha édesanyja lett volna, talán elpanaszolhatta volna szívének titkát és az anyai ész mindig talál gyógyszert a betegségben. De László árva volt, ami magában nagy átok.

Ha bizalmas barátja lett volna, egy estén, csendes sétán, kart karba öltve, barátságosan bólogató nagyfák alatt elmondhatta volna különös, meglepő érzését, amelyet akkor tapasztalt önmagán, amikor Amandát először meglátta. A jóbarát majd tudott volna egy-két olyan szót, amit bajbajutott férfiak vigasztalására találtak ki. De László magános lélek volt, nem volt bizalmas barátja.

Ha művelt, olvasott fiatalember lett volna, amilyenek nagy számmal voltak e korban Füreden, amikor a nők megkövetelték lovagjaiktól, hogy ne csak a csillagsugárról vagy a vadászatról, a hold meséiről vagy a róka-törről mondjanak mulattatót, hanem tudjanak egy-két sor Vörösmartyt, Tompát, Boldogtalan Petőfit: Asztalos László talált volna a világirodalomban könyvet, amelyben meglege volt saját sorsát. És vigasztalást nyert volna a könyvekből. De Lászlónk azt sem tudta, hogy betű van a világon. Szilaj és mokány ember volt. Egy célja volt a füredi platánok alatt, ahol minden lélek többé-kevésbé isteni hangulatokba ringatózik: birni, vagy elpusztítani Amandát.

S ezenközben ment a négyökrös szekér a holdvilágnál Veszprém felé a dalnokokkal és a lelkes urhölgygel. Sisakos, zöldköpenyeges zsandárok leskelődtek az uton, ahol néhány esztendő előtt a cifra Sobri bandája hasalt az árokban. De vajjon nem lett volna jobb, ha bakonyi szegénylegények várják a szekeret azon a halmos, homokos uton, amelyet két oldalról erdő szegélyez?

A holdvilágnál szunnyadtak a berkek, a ligetek, a mezők. A nagy mindenség az emberi szív közelségébe lépett és megtöltötte olyan gondolatokkal, amelyeket máskor soha sem tudni, csak éjjel, szabadban, holdvilágnál!

Az alvó Veszprém hepehupás kövén olyan csendesen mendegéltek át, mint a kísértetek. A városban már mindenki aludt, csak egy-két házból szüremlett világosság, olyanoknak a gyertyája, akiknek sirgödrét már megásták a temetőben. A haldoklók vagy halottak rendezik a kivilágítást, amely a vaskosaras ablakok mögül az utca kövezetére hull, de reggelre eltűnik nyomtalanul, mint az emberi élet elmulik.

A tornyok egyenesen, merően, sötéten emelkedtek ki a háztetők közül, mintha az utat mutatnák az égboltozat felé, amerre utazni kell mindenkinek, aki éjszaka elhagyja Veszprémet. Régi házakból döngés hallatszott, mintha valamely nagy dongó keresné az utat az ablakon: kísértet, amelynek ideje lejárt!

- Mily regényes utazás! - kiáltott fel Szénfy ur, - amikor a várost elhagyták és szabad mezőknek édes jó illata csapott össze fejük felett, mint valami hullám.

A dalnokok, meg kell adni, sorjában elaludtak a szekérbe ágyalt szénában. Ugy sem lehetett utközben énekelni.

De Amanda, aki a szekér elején ült, ébren volt és kiismerhetetlen, mélázó szemmel nézett bele a holdfényes éjbe. Ki tudná, mit gondol egy asszony magában, amikor a hold jár előtte, mellette, mögötte, mint egy fáradhatatlan udvarló, aki bizonyosan ébren tölti az éjszakát?

- Mindig így szeretnék utazni, - rebegte Szénfy ur. - Olyan ez az utazás, mint egy régi, andalgó magyar dal. A magyar nóta azért olyan lassu ütemű, mert az ősasszonyok, akik először dudolgatták, ökrösfogaton jöttek az országba.

Ismét a Bakonyba jutottak. Két oldalt állt a fák hadserege oly sűrűséggel, mintha innentől kezdve az egész világ erdő lenne. Ilyen erdőben járhatott a népmese királyfia és bojtár-legénye. Az erdő alvása azonban olyan különös, nyugtalanító, mintha csak színlelné az alvást. Ropogás, zugás, sóhajtás hangzik fel néha arról a tájról, ahol az erdő szívének kell lenni. A Bakony akkorákat tud sóhajtani, mintha neki volna a legnagyobb bánata Magyarországon.

- Ez már a palotai határ, - szólalt meg először az ökrösfogat kocsisa, amint az országot ki-egyenesegett.

Várpalota is aludt. Körül még sötétek voltak a szőlődombok, de amikor visszanéztek a Bakony felé, a fák már öltözködni kezdtek, fehér víz öntözte a fák koronáját, mintha minden-napi mosdásukat végeznék a lombok.

És amint a Loncsos felé ballagott a négyökrös szekér, a hajnal mind közelebb jött feléjük. Szép leányzó a hajnal. Kötényébe szedi az éjszaka virágait, illatait és szétszórja az egész világon. A szőlők zöld, reményteljes hajnali álomban szenderegtek, mint az áldott nő, aki fiuval álmodik.

Az ökrös-szekeret megállították a hidnál, a dalnokok egymásután felébredtek és teli volt a szívük azzal a nyers, boldog érzéssel, amely a szabad levegőn való alvás után lepi meg az embert. Amanda kinyújtotta a kezét és a domboldalba mutatott a titkosan fehérülő présházra.

A Balatoni Dalárda nem hiába tanult egész nyáron, olyan halkan tudtak menni, mint az egerek. Egyetlen karót sem döntöttek ki, egyetlen venyigét sem téptek el. Még a kövér szőlőlevelek is csak úgy susogtak körülöttük, mintha a szél járt volna.

A dalárok felállottak a présház körül, aztán valami olyan hangot adtak, mint a légy zümmögése. Senki sem krakogott, vagy köpködött, mint más dalárdáknál szokás. Csak zümmögni kezdtek halkan, aztán hangosabban, amíg Szénfy ur a villát egy szőlőkaróhoz ütötte. Erre négy torokból felhangzott a méla dal: „Óh, Tihanynak riadó leánya...”

Gyönyörűen sikerült a dal. Talán még sohasem fújták ilyen érzéssel a dalnokok. A boldogságos, hiúságos lelkük zengett minden hangban. A büszkeség, amely ott rezegett minden férfitorokban, amidőn dalol.

Amanda a vén diófának támaszkodott és könnyei omlottak. Szénfy ur mély meghatottsággal nézett a sirdogáló nőre és már éppen jelt akart adni egy újabb dal megkezdéséhez, amikor nagy csörtetés hangzott fel a szőlők szoknyái között. Karók töredezték, indák szakadtak, barázda omlott a nehéz zsandár csizmák alatt.

Négyen voltak a zsandárok egy őrmester vezetése alatt. Előre megbeszélt terv szerint körülvették a kis présházat. Az őrmester a puskatussal megzörgette az ajtót.

Szénfy Gusztáv, pesti zenetanár ekkor tanujelét adta oroszláni bátorságának. A földre dobta a kalapját és soha sem hallott hangon felkiáltott:

- Mit haboztok? Ugyanannyian vagyunk, mint a fogdmegek. Rohanjuk meg őket.

A zenész talán megteszi, amit mond, de a tiszafüredi gyógyszerész hóna alá vette a kis embert.

A zsandárok ezalatt feltörték az ajtót és szuronysegezve nyomultak be a présházba. Egy darabig csak kiáltozás, fegyverzörgés hallatszott. Később világosságot gyújtottak. Aztán egyenként kilépdeltek a küszöbön a sisakos katonák és nem hoztak magukkal senkit.

Amanda, aki szobor-mozdulatlansággal nézte a jelenetet, most felkacagott, mint a vércse. Sirt, kacagott, őrzöngött, hogy a férfiak szinte megrémültek szenvedélyességétől.

De a zsandárok most már nem tágitottak. Felkapaszkodtak ők is a négyökrös szekérre és a dalnokokat foglyul vitték Várpalotára, a község házára. („Szénfyt csaknem megkötözték!” beszéltek másnap Füreden.)

Itt hosszadalmas vallatás következett, amelynek során kiderült, hogy egyszerű kirándulásról volt szó, amelyet Amanda a saját szőlőjébe rendezett meghívott barátaival. Amanda igazi neve Radics Mária és testvére a piacbérlőnek, aki a szőlőt kezeli.

A megkínzott Balatoni Dalárda csak késő este vergődött be Füredre. Volt öröm, volt vigasság, volt tánc! Talán husszor is el kellett énekelniök a tihanyi dalt, amelyet ott, a vészterhes hajnalon a présház körül énekeltek. A közönség mindig újabb és újabb szépségeket fedezett fel a románcban.

IV. FEJEZET

Az utazó vándorlegények

Amíg ezek az események Füred felé történnek, felkerekedik ám egy nagy kasornyahintó Badacsony felől és hozza ám a tisztartó családot a Bujdosóhoz, akinek rejtékhelyét a postamester kinyomozta. Kandur uram csupán azért maradt otthon, hogy el ne lopják a házat; meg aztán nem is igen szerette ő a megszokott, mindennapi dolgát abbahagyni, Szent Györgytől Szent Mihályig minden napjának, minden órájának megvolt a maga bizonyos elfoglaltsága, amelyet már vagy huszonöt esztendő óta végzett. A jó lélek nyugalma, a jámbor szorgalom, a fáradhatatlan gond diszította akkoriban a tisztartókat. Nem kívánczolt ő még Füredre sem, pedig hetenkint háromszor kikötött a Kisfaludy nevű gőzhajó Badacsonyban. Hová lettek ezek a régi, nyugodalmas magyar emberek, akik igénytelenül, névtelenül, de tiszta becsületességben és áhitatban töltötték meg századokon át a magyar humuszt?

De az asszony nép csak hadd menjen a maga szórakozására, hiszen úgy se volna beszél-nivalójuk a hosszú télre, ha egy-két napot nem töltenének Füreden. Bizony Balatonfüred volt a cél, amelyet Kandurné és Zsuzsika kitűzött maga elé. Isznak a savanyuvízforrásból, leülnek a tóparton és onnan hallgatják a vendéglői cigányzenét, megfürödnek a meleg fürdőben, elmennek egyszer a színházba, ha ugyan még nyitva van, szemügyre veszik azt a sok tarka-barka népet, amely a sétányokat megtölti, csendesen, maguk között nevetnek egyet a Bizay furcsaságán, aztán mennek haza, hogy a hó leesésétől olvadásig megbeszéljék esténként a guzsaly mellett azt a csodálatos világot, amelynek egy-két napig vendégei voltak. Ilyen nők is voltak Magyarországon, akiknek neve még a vendégek könyvébe se került bele. „Minek az, ugyis csak egy napra jöttünk”, mondták, mikor az Esterházyban kezükbe nyomták azt a vendég-névsort, amelyben grófoktól és báróktól kezdve Magyarország minden valamirevaló neve előfordult.

Csak Juliska s a postamester tudták, hogy ennek az utazásnak más célja is van. A postamester, aki egy-két napra mindig otthagyhatta a postát, mert nem volt sürgős levele senkinek, majd utközben ráeszmél, hogy Veszprémet is utba kell ejteni, mert Kandur uram részére egy és más gazdasági dolgot be kell vásárolni, így például: kislevelet, amely az egész világon a veszprémi

Hlavenkánál a legjobb. Kandur uramról lévén szó, Mariska és Zsuzsika nem ellenkezhettek, hiszen úgy sem olyan sietős az utjuk, Füredet nem viszi el senki se előlük.

Ha már Veszprémben vannak, onnan egy ugrás Palota, ahol a postamester biztos tudomása szerint Ő rejtőzködik. Juliskának bizony sokat le kellett sütni a szemét utközben, hogy el ne árulja gondolatait.

A tisztartó a saját lovait fogatta be az utra. Jó is volna, ha a grófi paripákon érkezne meg Füredre a családja, a szeme kisülne a szégyentől. A lovacsákak tehát csendesen vitték a nagy kocsit, amely olyan régimódi volt, hogy az egész Balaton környékén nem volt egykoru kocsi. Mária Terézia idejében jártak hasonló kocsin Magyarországon. A királynő a kocsik formáját is elasszonyosította, kényelmes, kövér asszonyságok számára gyártották a kocsigyártók. A hátulso ülés olyan távol volt az elsőtől, hogy egy buboskemence elfért volna közte. Kandurék ruháskosarakkal rakták tele a kocsit, hanem a kosarakban nem ruha volt - talán, hogy összegyűrdjön az uton -, hanem elemózsia. A „koronázási” kocsi, amint általában az efajta járműveket a kocsik értői nevezték: akár egy tucat embert is ellátott volna ebéddel, vacsorával.

Volt ott felvágatlan sódar, pirosra sült kappan, hideg fogoly, savanyított hal, füstölt kolbász két rőfnyi, egy egész juhsajt, savanyított ugorka, paprika, nagy kerek édes kenyér, amelyet Juliska dagasztott, fonott üvegben husz liter bor, diópálinka, zöld üveg-óriásban kávé, hozzávaló kalács és házipatika gyomorrontás, meghülés, görcs, kolera ellen, amelyet ebben az időben talált ki Pesten Kirinyi tanár ur és gyalogfenyő magjából készült. (Bizony nem üres kézzel mennek ők a Bujdosó látogatására, mint Amanda leányasszony és dalnokai.)

Hát még amiről senki se tudott, ami a hintó ülése alatt volt elrejtve, mint Juliska ajándéka! Ing, gatyá, érmelegítő, szőrös mellény, dohány, tapló, tűzkő és a Vasárnapi Ujságnak legutóbbi száma, (amelyben Körösi Csoma József azt írja, hogy Petőfi báró Isztricsnénál rejtőzködött Marcaltón), volt Juliska rejtett kincse. Hol tudta összeszedni ezeket a dolgokat? A lányok találékonyabbak a szeretetben, mint az angyalok.

A postamester is rejtegetett valamit a zsebében, amit néha megtapogatott a kezével, nem szólt, csak titokzatosan mosolygott.

Gurult a „koronázási” kocsi a nők és elemózsiák drágalátos terhével a badacsonyi uton, amint ezen a nyugodalmas, boldog tájon szokásuk ez a kocsiknak. Ez a táj nincs sietésre berendezve; álldogálás, pihengetés, üldögélés kíváncsít ennek a tájnak a szemléletéhez. A kerekék is szinte bocsánatkérőleg zörögnek, amikor önkéntelen visszhangot vernek e nyugalomban, amelyre a sok borház, présház, vincellér-lak közül a hegyoldalból barátságosan tekint alá a Kisfaludyok sárga, verandás borháza. A kis ablakok mögött egykor megkopaszodva szűrte borát az öreg költő és a Rózsa-követ, ahol verseit írta, mind ritkábban kereste fel.

- De mennyivel boldogabb volt a régi magyar költő, mint utódai, - sóhajtott fel a postamester, midőn a hölgyek a ritkán errejárók szokása szerint percekig felejtették a szemüket a semmitmondó borházon.

Juliska is sóhajt fojtott el, mire Mariska asszony a maga egyszerű észjárása szerint rápörkölt Juliskára:

- Minden attól függ, hogy milyen asszony valakinek a felesége. Én miattam lehet költő is, de az asszonynak kell rendbentartani a házat és takarékoskodni. Kisfaludynak jó felesége volt, azért volt bora, háza.

A badacsonyi hegyen van szőlője a veszprémi püspöknek, Esterházy hercegnek, a Festeticseknek, de sok köznemes embernek is, - a postamester azonban a Kisfaludy-szőlőn kívül még csak egyetlen szőlőt ismert a tájon, amely a hegytetőn volt, ahol a legédesebb bor termett.

- Vajjon milyen lesz a szüret az Ányos-szőlőben? - fordult a postamester Mariska asszonyhoz.

A tisztartóné a hegytetőre nézett:

- Ugy látom, terem benne elég az idén. Habár ez a szőlő nagyon el volt hanyagolva valamikor. Pap és költő kezelte. Se asszony, se hozzáértés.

- Ányos Pál! - kiáltotta a postamester fennhangon, mintha itt járna valahol a boldogtalan, beteg költő a közelben és nem halt volna meg vagy hetven esztendő előtt. - Ányos Pál! Én ismerlek, én tudom, hogy te voltál a legszomorubb szerelmes! Im halld versedet:

Ah! Kegyetlen Párkák,
Kik e sirba zárták,
Szivemet,
Kedvemet
Füstbe oszlatták.

(Igy jár a legtöbb utazó, aki Badacsony környékén utazik. A költők emléke oly közel van itt az országhoz, mint a kihajló szilvafa. És az öreg postamester bizony nem tartózkodott a költői kitörésektől, miután Juliska kezeügyébe adta a diót, amelyet otthon főztek.)

Vándorlólegény jött szemközt, akit a postamester nyomban megszólított. Kikérdezte: mi ujság a nagyvilágban, hol járt, mit hallott? A jámbor suszter német volt, minden tudomása annyi volt, hogy Téthen goromba emberek laknak: de Porti Ferke állandóan hunyorgatott a bal-szemével, mintha csak azt akarta volna a vándorlólegény tudomására adni, hogy szabadon beszélhet. A legény megitta a pohár bort, felült a bakra és együtt kocsikázott az urasággal.

- Konok emberek ezek a bujdosók, nem merik felfedni magukat hivatalos személy előtt! - mormogta szomorúan a postamester, mintha a hivatalában ülne és egy igen gyanus embert kérdezgetett volna.

Kisörsnél egy drótostóra találtak, akinek nagyon megörült Porti Ferke, nyomban a hintóba ültette és borral kínálta.

- Rendszerint drótostótnak öltöznek, akik külföldről a híreket hozzák, - suttogetta Juliska felé. - Soha se bocsássanak el egy drótost üres kézzel, nagy baj lehet belőle.

Ám a drótossal még annyira se ment a postamester, mint a vándorlóval. Árvamegyei dialektusban panaszkodott a drótos, hogy ezen a vidéken semmi sem törik el, örökké élnek az ibrikek és fazekak.

Bár Porti Ferke többször sugott egy és mást a drótos fülébe, az nem akart kötélnek állni. Mit sem mondott küldetéséről. A postamester mérges lett, összeszidott minden teremtetett lelket Árvamegyében, mire a drótos szép csendesen megszólalt tiszta magyarsággal:

- Az én nevem Hallgass. Ha van az urnak egy pipa dohánya, megköszönöm.

A postamester csaknem a bőréből bujt ki örömeiben, ölelgette, dédelgette az ál-tót, de az csak a fejét csóválta minden további kérdésre. Végre, a hölgyek léptek közbe, különösen Mariska asszony figyelmeztette a postamestert, hogy tisztelje a vendégjogot és helyet csináltak a drótosnak, hogy az kényelmesen kinyujthassa hosszú lábait.

Igy robogott a „koronázási” hintó, - amelyen talán valamely régi Esterházy-asszony követte a királyné kocsiját, - bakján a szöske vándorlegénnyel, bent a drótostóttal, a falusiak megnézték a zagyva társaságot és közömbösen tovább mentek. Csak Zsuzsika gondolta magában, hogy kár volt annyi foghagymát enni reggelire a titokzatos drótosnak.

Amikor a déli harangok imádkozni kezdtek a napsugaras, kék szőlőhegyek felett, a Balatonon a fogasok felvetették kócsagfehér testüket az ég közepén álló nap felé, a társaság tanyát vert egy gyönyörű zöld réten, amely bizonyosan Kisfaludy Sándor regéből maradt itt. Az asszony- népek sávolys abroszt terítettek a füre, mintha majális volna, a postamester földbeásta a borosüvegeket, a Sobri bandájából való öreg kocsis elment vizért a forráshoz, amelyet itt a közelben tudott, a drótos elfoglalta helyét a vándorlegénnyel szemközt és Mariska asszony csaknem könnybeborult szemmel nézte, mily jeles pártfogásnak örvendeznek ételei.

- Azt hiszem, ebédután majd megoldódik a hallgatók nyelve, - suttogta a postamester Juliska fülébe és a sötét, sűrű ó-badacsonyiból, amely olyan édes, mint a szenvedélyes csók, amelynek nyomán csaknem kibuggyan a vér, bőven öntögetett a boros poharakba. Majd a leszopogatott, lefaragcsált kappan sarkantyút eltörte Juliskával és miután a nagyobb darab maradt a postamester kezében, megismételte:

- Nem tévedek.

De még nem volt vége az ebédelésnek, a drótos sehogy sem tudott megválni a szakajtónyi, kistermetű pogácsáktól, a német legény a kovászos ugorkától, midőn az országuton új alak bukkant fel, mintha történetesen arra lett volna utja, ahol a rajongó postamester és a hiszékeny asszonyok tartanak stációt.

Az új alak regényes volt, mint az ötvenes évek.

Ruházatát számtalanszor leírta Jókai Mór regényeiben, amelyek a régi Magyarországról szóltak. Ugynevezett „uri” vándorlegény volt, akinek holmiján látszott, hogy „jobb időket” látott, amikor még más viselte a ruhadarabokat. Így különösen kemény köcsögkalapja tarthatott igényt érdeklődésre, amely sárgaszínű volt, fekete szalaggal ékesítve. Tarka kendő volt a nyakában, mint a vándorszínésznek. Sarui fél Magyarországot bejárták. A lovaglónadrágja egy tisztántuli komondor támadását őrizte. Gömbölyűre nyírt sárga haj lógott kalapja alól. Borotvált arcán pattanások, amelyeket unalmában vakart. A tekintete egy bolondé vagy egy szélhámosé.

Minden ember Magyarországon kardnyelőnek, vagy orrán át papirgalandot eregetőnek vélné az utszéli gavallért, csak Porti Ferke volt más véleményen. Jó messziről szemügyre vette az idegent és kivörösödött arccal suttogott Juliska fülébe:

- Akármilyen legyenek, ha nincs egy-két státustitok a széllel-bélelt köpönyegben!

A vándorló a jókedvű ebédelőkhöz érkezett és görcsös, bunkós botjára támaszkodva, az ország-utról darab ideig farkas-szemét nézett a vegyes társasággal. Meg kell adni, hogy pimasz, kihívó, gunyoros tekintete volt, bizonyosan kapott már egy tucatszor verést ezért a nézéséért.

- Jó étvágyat kívánok! - kiáltotta hetykén. - Ha már a tisztelt uraságok és drótoslegények az országutat választották ebédlőnek, engedjék meg, az országut gyermeke végignézhesse azt, ami az ő birodalmában történik. Ne zavartassák magukat a tekintetes urak; vegyék olybá egész megjelenésemet, mintha egy idei születésű varju röppent volna a fatetőre, még nincs tisztában az illemszabályokkal.

- Szentelen fráter, - dünnyögte a drótos.

- Mi az? Nem hallok jól, mert egy gally, amellyel mindennapi vakarózásomat végeztem, beletörött a fülembe. Különbösen sem érdekel az, amit a drótos honfitársak mondogatnak. Eleget hallgatom hazudozásukat a hidak alatt. Biztos tudomásom van arról, hogy egyetlen drótos sem vett részt a szabadságharcban.

A postamester és a tiszttartó-hölgyek megigéződtek a vakmerő fellépésű csavargótól, szótlanul néztek egymásra. Mariska asszony átölelte kedvencét, Zsuzsika kisasszonyt.

- Ha valóban terhükre volnék a tekintetes uraságoknak, tovább is mehetek, - folytatta kimért hangon a vándorló. - Csupán azért állottam meg, mert régen láttam ilyen derék demokratikus harmóniát; a föld urai együtt étkeznek a föld vándorlóival. Szegény Táncsics Mihály, ha ezt láthatná, mindjárt nagyobb reményeket fűzne ideálja megvalósulásához. Egyenlők és testvérek vagyunk! Hiába, a Dunántúl a meglepetések országa. Balatont pillantasz meg ott is, ahol nem várnád. Az erdőkben betyárok helyett epretszedő leánykákat lelni. A hegytetőkön feudális lovagkor maradványai, alant a völgyben a pór egy abroszról eszik a földesurral.

- Tessék, tessék - kiáltott fel megzavarodva a postamester. - Önnek sem fog ártani egy pohár bor a hazáért!

- Kettő sem - felelt a legény. - Ha nem szeretném hazámat, bizony nem rónám szakadatlan ezeket a poros országutakat, amelyeknek soha sincs végük. Vajjon volt már olyan ember a világon, aki hosszú gyaloglás után végre elérkezett oda, ahol be van deszkázva az országút? Különösen ezek a magyar országutak végtelenek, nincs megállás, nincs pihenés rajtuk. Aki elment a hátunk mögött, azt szembejönni többé sohasem látjuk. És a magamfajta ember, aki országuti Lavater módjára megtanulta az arcok ismeretét, azt tapasztalja, hogy napról-napra kedvesebbek az arcok, amelyeket már többé sohasem látunk, mint azok, amelyekkel találkozunk. Tehát a hazáért! - kiáltott a csavargó és felhajtotta a bort.

- Önnek bizonyosan oka van arra nézve, hogy az országút a haza? - tapogatózott a postamester.

- Miért tagadnám? - szólt a vándor és bűvölő pillantást vetett a sódarra. - Passzióból nem sétál senki ebben az átkozott homokban. Nem szoktam tagadni kilétemet, habár már sokan visszaéltek nyíltszívűségemmel. Megcsaltak, elárultak, de én még se csinállok belőle titkot, hogy én vagyok Petőfi Sándor.

A drótosnak nyitva maradt a szája, a postamester tiltólag felemelte a két karját, mintha a szentségtörés ellen védekezne. A nők elsápadtak, a vén kocsis hátul olyan káromkodásba kezdett, amely betyárkora óta nem jutott eszébe.

- Nem törődöm vele, hogy hisznek-e szavaimnak a mélyen tisztelt uraságok és drótosok, kocsisok és vándorlegények. Sok keserűséget megértem már hazámban Segesvár előtt és Segesvár után is. Egy csöppel több vagy kevesebb, mi az a tengerben? Igen, az én lelkem olyan már, mint az elkárhozottaké, nem érez földi fájdalmat, hála istennek, olyan magasra tudtam emelkedni az emberek szintje felett, mint a sas a felhőkbe. Engem már csak az ég haragja, az elemek zordon színjátéka, a villámok rendszere érdekel. Kiszámítottam magamban, hogy mind közelebb visznek lépteim ahhoz a helyhez, ahol lesújt rám a villám, mint egy tölgyre, amely már eleget élt a földön.

- Mért nem megy tehát Tapolca felé? - szólt közbe Mariska asszony, aki talán hinni kezdett már a vándorló előadásában.

- Az én villámom, amely az én sorsomat van hivatva elintézni, rám talál kellő időben akkor is, ha barlang mélyébe rejtőznék előle. Egy pillanat alatt semmivé lesz ez az emberroncs, amely gúny és félreértés, szidalom és üldözés miatt maradt a földön, halála után, hogy többé ne sajnálja elhagyni az életet, amelyet már egyszer véletlenül elhagyott. De akkor nagyon fáj a szívem az élet, a haza miatt. Örökös boldogtalanság várt volna a másvilágon. Nyugtalan kísértet lett volna lelkem, amely visszajár hazájába. Felébredtem tehát a segesvári csatatéren, mikor már halottnak hittek, hogy ne fájjon majd elhagyni az életet... hogy örömmel hagyjam el hazámat és pihenést leljek a másvilágon. Magyarország most tele van az ifjan, kielégítetlenül meghalt honvédek hazajáró lelkeivel, akik még tíz évig is siránkoznak korai halálukon. Egy Petőfi nem állhat be a sírok közé. Neki akkor kell meghalnia, amikor végleg betelt az étellel.

A postamester megragadta a vándorló karját:

- Mondd, ember, Várpalotáról jössz?

- Mindenünnen - felelt vállát vonogatva az ál-Petőfi. - Én mindenütt ott vagyok, ahol magyarok laknak. Várpalotán is.

- A Radics János prэшázában is? - ordított a postamester.

- Nem tanultam meg senkinek se többé a nevét a segesvári csata óta. Elég volt nekem a régi ismerősökből.

- Így: a Horvát nevet sem tudod? - csapott le Porti Ferke.

- Nem. Habár többször emlegették előttem, - felelt nyugodtan a csavargó. - De minek is izgatja magát az én dolgommal a tekintetes ur? Ha kedve úgy kívánja, hogy egy féleszü csavargó vagyok, legyen kedvére. Belátom, nehéz azt elhinni, hogy Petőfi Sándor még a földön van. Szebb, kényelmesebb, alacsonyabb a gondolat, hogy a költő ott pusztult el a csatában, senkinek sem kell temetéséről gondoskodni. Legyen az emberek hite szerint. Meghaltam, senkinek se vagyok terhére. Mikor egy egész nemzet állítja, hogy költője sirban van, miért erőlködne az én gyenge hangom? Amikor szemtanúk bizonyítják, hogy látták Petőfit elesni, mit érne a halott tanúsága?

- De az ön külseje? Nem hasonlít Petőfire, - kétségeskedett a postamester. - Én szereztem egy utlevelet, hogy majd átadom a bujdosó Petőfinek, ha valóban összehoz vele a sorsom. Ez az utlevél önre sehogy sem illik, az első állomáson feltartóztatnák.

- No lássa, - nevetett a csavargó. - Hát nem jobb utlevél nélkül és megváltozott külsővel utazni, hogy az embernek semmi bántódása ne essék?

- Ugyan kínálja meg valami ennivalóval, postamester ur, a szegény embert a folytonos vallatás helyett, - szólt közbe Mariska asszony. - Bizony nem nyugszik addig, amíg valami fájdalmat nem okoz a jámbornak.

Porti Ferkének villogott a szeme, kipirosodott az arca és talpraugrott:

- Ez az ember egy szent nevét bitorolja, - kiáltotta, aztán suttogásra hajlott hanggal hozzátette:

- És még azt sem tudja, hogy ki az a Horvát tanár...

A csavargó a sonkacsontnak esett és azzal hadonászott a postamester felé:

- Már mondtam, hogy az én szívem a csatatéren kővé vált, földi fájdalom meg nem ingathatja. Gránit, töretlen gránit van azon a helyen, ahol régente a legérzékenyebb szív dobogott. Tudom, hogy ön másodszor férjhezment feleségemet szeretné eszembe juttatni, annak a névnek az emlegetésével. Nos, megnyugtatom önt, postamester. Én magam adtam Juliának azt a tanácsot, hogy holtta nyilvánítson és férjhez menjen...

A nők nem titkolt felháborodással meredtek a csavargóra.

- Ez nem lehet Petőfi! - kiáltott fel Juliska és könnyek borították el szemét.

- Eszébe ne jusson az udvarunkba tenni a lábát, - fenyegetőzött Mariska asszony.

Zsuzsika átölelte anyját:

- Gyerünk, forduljunk egyet, anyám.

Az ál-Petőfi lenyomta a torkán akadt falatot:

- Nem szeretek erről a dologról beszélni, mert egy igazi, másvilágot próbált halottnak kellene lenni annak, aki az én szándékomat megérti. Én holtan feküdtem a segesvári csatamezőn, nevem gyűlölt a hatalom előtt, özvegyem üldözött, tépett, bántott, katonatisztek és ficsurok

martaléka, ha nevemet tovább viseli. Én nem védhettem meg többé őt árnyékká válott alakkal, erőtlén kezemmel. Én nem lehettem többé istápolója az országutról, a bujdosásból. Én nem magasztalhattam többé az angyalok trónusáig az egyetlen nőt, aki hűséges és jó volt hozzám. Én egy éjszaka megjelentem hálósobájában, mintha csak álma lettem volna. Megmutattam neki halálos sebemet mellemen, másvilági arcomat, halott szememmel ránéztem és beleegyezésemet adtam ahhoz, hogy férjhez menjen, miután az üldözések elől másként nem szabadulhat. Ily áldozatra csak olyan lélek képes, aki megjárta a másvilágot.

A nők most már bizonyos részvétellel nézegettek az idegenre, csak a postamester állott komoran, összekulcsolt kézzel. A szájtató drótoshoz fordult:

- Hát te mit szólsz ezekhez a dolgokhoz, te szegény bujdosó?

A drótos megvakarta a fejét a kalapja alatt:

- Azt mondom, hogyha ilyen könnyen megy a dolog, akkor én is bevallom kilétemet. Én Kossuth Lajos vagyok.

Az ál-Petőfi erre nem válaszolt, csak különös hang tódult ki a torkán. Mint egy falusi komondor ugatni kezdett. Aki nem látta volna a csavargót, bizvást azt hihette, hogy egy kutya tévedt a közelbe és az ugat torkaszakadtából. A drótos egy darabig kimeresztett szemmel nézte a feléje ugató férfiut. Aztán kapta magát, ő is ugatni kezdett. Így tartott ez jódarab ideig, a nők nagy rémületére. Az ál-Petőfi hirtelen négykézláb állott, hátat fordított a drótosnak és a lábával feléje kezdte szórni a homokot.

- Gyerünk, pakkoljunk, - ordította a postamester. - Örültek közé keveredtünk.

A nők a rémülettől sikoltozva kapkodták kosarakba az edényeket, az abroszt, az evőeszközöket. A vén kocsis eleinte az ostort pattogtatta, de aztán jobbnak látta a lovak után nézni. A német vándorló az első ijedtségében kereket oldott és bucsu nélkül rohant el az országuton.

Mariska asszony a kisasszonykákkal és a postamesterrel felkapaszkodott a kocsira és elhajtattak.

A drótos is négykézláb állott már ekkor és úgy ugatott az ál-Petőfi felé, aki nem szünt meg homokot szórni.

- Szegények, - sóhajtott a postamester. - Temérdek jó magyar ember megbolondult a keserves időkben. Örültek országa ez. Szegény jó Tompa Mihályról is azt hallom, hogy betegsége gyógyíthatatlan. Nem sok hasznát látja a Bónis Pogány Karolin-féle örökségnek.

V. FEJEZET

A Bujdosó nyoma

Jó pár torony elmaradozott az ut mentén, amíg a tisztartó hölgyei az ugató vándorlegények által keltett rémületből magukhoz térlek. A dunántuli nyájas tájképek, a párás völgyek, amelyekből békés dalok hangzanak, a zöld erdők, amelyek szeliden mutatkoznak a látóhatáron, mint a boldog végtelenség, amelyben majd meggyógyul minden szenvedő, az égbolt tájain csüngő báránnyelűk, amelyek olyan képeket rajzolnak a lélek tükrére, hogy az kisimul, mint a Balaton: igen alkalmas látványosságok ahhoz, hogy elfelejtsék az utazók a rémületet. Csak Juliska mondta hosszú gondolkodás után:

- Petőfinek nem volt pattanás az arcán.

- Milyen folyékonyan tudott beszélni! Mint egy prókátor, - vélekedett Mariska asszony.

- Azok a legveszedelmesebb bolondok, akik titkolni tudják örülségüket, - jelentette ki a postamester. - Én egyszer olvastam egy könyvet, amelyben az volt írva, hogy tulajdonképpen minden harmadik ember örült, csak nem vesszük észre.

- De már ezt kikérem magamnak, postamester ur, - pattant fel Mariska asszony. - Mi itt például hárman vagyunk önnel szemközt, egyikünk tehát örült?

A postamester elszégyelte magát.

- Az a baja önnek, postamester ur, hogy mindent elhisz, ami a könyvekben és ujságokban van, - mondá feddőleg Mariska asszony. - De ez jó lecke volt. Nem osztja meg dohányját és pénzét ismeretlen vándorlegényekkel.

- Csak egyszer Várpalotán legyünk, majd másként beszél a tekintetes asszony, - dörögte magában Porti Ferke. És kívánsága másnap hajnalban teljesült.

Olyan korán indultak utnak, hogy még a madarak is úgy tettek, mintha aludnának. Legalább is néma volt a tarka erdei pinty, legfeljebb a diszöltönyös harkály csillogott fel, amikor a fa derekán utazását kezdte. Verebek mondták el egymásnak hétköznapi álmaikat a száraz szénaboglyák környékén, míg odabent a hintóban Mariska asszony tanácskozott leányaival, hogy mi lehet jelentősége annak, hogy éjjel kakas nőtt az arcán álmában? Zsuzsanna értett valamit az álmofejtéshez, de ilyen álmot még ő sem hallott, pedig összeszedett minden álmot, amit a Balaton környékén álmodtak az asszonyok.

- Valamelyik kisasszonynak vőlegényt szerzünk utközben, azt jelenti; - kardoskodott a postamester, aki bevette a szokásos adag törkölyt, hogy kedve és bátorsága legyen az élethez.

Mariska asszony arca elkomolyodott, a leányok mint már ilyenkor szokás, lesütötték a szemüket, vidám reggeli harangszó, mint jóságos eső vonult át a tájon, hogy könnyen azt lehetett hinni: Magyarországon ezen a napon mindenki jókedvvel ébredt.

A kasornya a palotai szőlők között bukdácsolt, mint egy megsántult gunár. A postamester felállott a hintóban és így kereste Radics János szőlőjét, amelyben lévő prэшázat alaposan leirták előtte, amíg utra bocsátották.

- Ha ez sem lesz az igazi Petőfi, örökre lemondok arról, hogy valaha is feltalálhassam a költőt, - rebegte izgatottan Porti Ferke. (Valahogyan oly exponálnak érezte magát abban a hitében, hogy Petőfi valahol él és rejtőzködik, hogy néha azt vélte: egész Magyarország őt lesi. Az országos vitát még nem zárták le, sokan jelentkeztek az ujságok hasábjain, akik itt-ott szavahihető emberektől „hallották”, hogy Petőfi él, de a saját két szemével a balatoni postamester látandja Segesvár óta a költőt: ó, hányszor kitervezte ezt Porti Ferke! Véget vet egyszerre az országos kétségeknek. A költő él, halljátok legujabb költeményét, egy vérbeli, igazi Petőfi-verset természetesen, nem olyant, amilyent az a nagybányai kópé írt, amelyről könnyű volt megállapítani, hogy hamisítvány. Hogy is kezdődött az a vers?

„Táncoljatok, lányok, táncoljatok!
Itt bujdosott Petőfi Sándor,
Míg volt tarisznyájában sódar és bor.”

(Holott mindenki tudja, hogy T betűvel Petőfi Sándor csak a hazafias verseit kezdte.)

Könnyen rá lehetett találni a Radics-féle prэшázra. Nemcsak a legrégibb évszám diszította a ház falát, hanem innen hangozott a legéktelenebb káromkodás. A süket-Radics káromkodott legázolt szöleje miatt. Sorba vette a Dunántul minden megyefőnökét, járási előljáróját, egyetlen vármegyét sem felejtett ki. Hajnal óta káromkodott, éppen a horvát megyéknél tartott.

A postamester meglehetősen bólongatott a fejével:

- Így csak egy elkeseredett hazafi önti ki mérgét. Derék, jóra való házigazdája van - Sándornak.

A kasornya megállott a domb alatt, a postamester egyedül indult a présház felé. Ne ijesszük meg a Bujdosót a tömeges látogatással.

Amint a szőlőleveleket félrehárította, Radics János borz-szerű alakja tűnt fel előtte. Szalonnavágó kést tartott a kezében és nagy munkával volt elfoglalva. A présház meszelt faláról vakart le egy szénnel írott verset, amely, amíg olvasható volt, így hangzott:

„Itt bujdosott, Petőfi Sándor,
Mig volt tarisznyájában sódar és bor.”

- Beste lelke! - rikácsolt az öreg Radics. - Kiette a kamrámat, kiitta a pincémet, végezetül pedig még neki áll feljebb. Páskillust kell írni az ilyen költőről, hogy ország-világ megismerje ökelmét. Az anyja házában nem volt olyan jó dolga a korhelynek. Minden este torkig itta magát, minden reggel patikaszert kellett beléje adnom, hogy talpra tudjon állani. Új nadrágot kellett szabatnom, mert a régi nem fért rá, kihizta amikor végre felkelt a hárságyról.

A postamester darab ideig meglapulva hallgatta Radics János dohogását. A süket ember nem ügyelt arra, hogy valaki hallgatja szavait, tovább dühöngött.

- Én nem bánom, akár igazi, akár ál-Petőfi, zálogban itt tartom a leányasszony örökségét, ő hozta a nyakamra ezt a széltolót, soha se engedtem volna a házamba a bojnyikot.

Amikor észrevette a postamestert, félvállról üdvözölte:

- Nincs eladó borom, mind elfogyott egy cseppig.

- Nem is bort akarok én, Radics ur.

- Tegnap óta már a harmadik vevő. Mintha az egész világ a „Loncsos” borától akarna lerészegedni, - folytatta konokul a süket. - Egy asszonyság is járt itt tegnap, kóstolgatta a bort, hogy már szinte félre állt tőle a kontya, amikor kivallotta az igazi szándékát: Bűnközsdí Bandit szeretné látni. Abból ugyan semmi se lesz, Isztricsné méltóságos lelkem! Abból ugyan nem esztek ti vérmes asszonyságok az éhes szemetekkel. Menjetek, keressetek magatoknak másfelé legényt. Az én Bűnközsdí Bandimat hagyjátok békébe. Már csak a hugomnak dalolja el azt a nótáját, hogy: „A virágnak megtiltani nem lehet!...”

- Süketnek tetszik lenni? - kérdezte a postamester. - Én nem a maga Bűnközsdí Bandijáért jöttem. Én miattam felakaszthatják a lóköttöt. Keresek bizonyos Sarlai nevű takácslegényt, akit itt rejteget az ur.

- Bezzeg nézett erre egyet a pipacsarcu asszonyság. Azt hitte, hogy csak idáig kell kocsi-káznia, hogy Bűnközsdí Bandi a szeretője legyen. Mintha Radics Jánosnak semmi köze se volna ahhoz az emberhez, aki a csizmáját, ingét, gatyáját hordja. Nem szeretem a hugomat, az egykori markotányosnét, de már csak inkább bezárom az ajtót idegen asszonyságok előtt, ha az ő Bűnközsdí Bandiját kerülgetik.

- Hol van? - kérdezte teli torokból a postamester.

Radics Jánosnak a szeme se rebbent meg:

- Mindegyik ezt kérdegeti tegnap óta, híre ment a dalárdisták látogatásának. Voltak itt még Szalából és Somogyból is. Az öreg Radics János várpalotai bora lett egyszerre a legjobb, az ő szőlője a legszebb, az ő présházában a legkellemesebb a pihenés. Még a pipaszurkálóját is kegyeletos kézzel vette magához egy szürke szakállu uriember. Percekig álltak az ágy felett,

amelyen egy régi bundámon meghuzta magát Bűnközsdí Bandi! Hej, de megcsaltad te az egyetlen barátodat!

A postamester egy száraz venyigét vett a kezébe és a homokba írta a nevet:

„Sarlai.”

- Igen, ő azt szerette magáról híresztelni, hogy foglalkozásra nézve egyszerű takácslegény. Soha se mondta magát másnak, hiába rágták a szájába a látogatói, hogy ő a bujdosó Petőfi Sándor. Nem, ezt nem vállalta, még ha úgy könyörögtek is neki. Éppen csak én neveztem a háta mögött Bűnközsdí Bandinak, mert egy takácslegényt mégse rejtegetek a házamnál.

„Hová lett?” - írta a homokba Porti Ferke.

- Megirigyelték őt a rossz emberek Radics Jánostól. Addig jártak a nyakára, amíg elszöktették tőlem. Az Isztrics öméltósága, az a piros menyecske tudna erről beszélni. De utána megyek, amint rendbehoztam a kárt, amit a dalárdisták a szőlőmben tettek. Visszahozom, ha rámegy a házam. Van Radics Jánosnak pénze, azért, mert kopott a kabátja. Nem adom oda, ha már eddig tartottam. Sokba van nekem ez a multság. A sok csirkepörkölt, a sok gond, vesződség. Egy lányt férjhez lehetett volna adni ennyi bajjal.

A vén zsugori összeráncolta a homlokát és magában számíttatott:

- Minden kiadásom fel van jegyezve. A legutolsó fehérvári bicskának is felírtam az árát, mert tudom én azt, hogy valaki majd egyszer azt megfizeti. Jó pénz az, jó helyen van. Csak a bolond ember tartogatja a pénzét otthon a ládafiában, hogy legyen mit elvinni a rablóknak, ha kiássák a ház falát. Legalább kétszáz forintom van Bűnközsdí Bandiban. Tönkrementem, koldus vagyok.

Amíg a piac-bérlő hirtelen sopánkodni kezdett, a sárgarigók belekiabáltak a Radics János szavaiba: „Nem igaz”. Egy szilvafáról ócska lábravaló függött alá, mintha csak gúnyból hagyta volna itt az eltűnt vendég. Rongyos volt ez a lábravaló, mint a betyáré, aki husz évig ült vasban. Az eresz alatt régi köpések nyomai látszottak, mintha valaki unalmában a feje felé köpdösött volna.

„Írás maradt?” - írta fel a postamester a homokba.

- Nem írt az sohasem, mert nem adtam neki tintát. Ott volt a teli kancsó. Elég kalamárisnak. Legutóbb a legnagyobb lábujját mozgatta, ha rossz kedve kerekedett.

„Naplót nem írt?”

- Volt eszében. Azaz, hogy mégis firkantott valamit a komáromi képes kalendáriomnak fehér lapjára, mert se kiadása, se bevétele nem volt. Én bizony nem olvasom el, mert nem rontom a szemem. De ha postamester urat érdekel az ilyen bolondság, olvassa.

Egy szutykos, elnyűtt könyvecskét húzott elő az eresz alól Radics János. A múlt század huszas éveiben adták ki Komáromban. Jó volt ez a régi naptár is a Bujdosónak, hiszen mindegy, hogy milyen napot írnak a kalendáriomcsinálók.

A postamester letelepedett a diófa alá és mohón futtatta szemét a ceruzavonásokon, amelyek körülbelül a következő történetet tartalmazták.

VI. FEJEZET

A Bujdosó feljegyzése

A Fehér Hattyu „Nagy Kristófja”, a Pest városában széltében-hosszában ismert hatalmas házi-szolga elbóbiskolt az uraságok cipői és csizmái felett. Az éjjel nagy dáridó volt a Kerepesi-uti vendégfogadóban, amelyből a népszerű Kristóf is kivette a maga részét: dabasi, nyáregyházi urak megharagudtak az Arany Sas fogadására és cigányostól együtt átköltöztek a Fehér Hattyuba. Hajnalig táncoltatták a nagybögőt, verték a cimbalmot, Kristóf a maradék bortól lerészegedett és a reggeli órákban elaludt a vendégek sarui felett a kapubejárat alatt.

Arra riadt fel, hogy hatalmas ordítás hangzik az emeleti lépcső felől:

- Fogják meg! Tolvaj! Elvitte az aranyórát!

Egy háló-ruhás férfi volt a kiáltozó, aki az ágyból kiugorva, bő fehér nadrágban, mezitláb üldözött egy tarka-barka, vándorszínészkülsejű fiatalembert, akinek jellemző tulajdonsága füligerő cilinderkalapja volt. Kék, szárnyaskabát fecskefarokként lebegett a menekülő után. Fényes csizmái repültek alá a lépcsőfokokon. Nyurga és ifju volt ökelme, míg a gatyás hazafi inkább a zömök, megtelt férfiak sorába tartozott. Előrelátható, hogy a tolvaj az aranyórával egérutat vesz, ha csak Kristóf idejében fel nem ébred a kapu alatt.

- Fogják meg! - ordított még egyszer a kétségbeesett hazafi a lépcső kanyarulatánál, mire Kristóf talpraállott és a menekülő elébe ugrott.

A sorsnak azonban vannak különös tréfái. Egyik tréfája volt az, hogy Kristóf e reggelen lerészegedett, nem tudott a lábán állani. A színészképű egyetlen ütest mért Kristóf gyomrára, mire a hatalmas ember, a pesti csőcselék büszkesége, aki a vándorcirkuszok erőművészeit a nép üdvívalgása közepette szokta legyűrni: megtántorodott, kiejtette a kezében tartott cipőt és a falnak dőlt. A cilinderkalapos egyetlen ugrással künntermett a Fehér Hattyu kapuján, a gatyás hazafi még egy pár lépést követte, de aztán szégyenkezve megállott, miután a már népes utcán találta magát.

A tolvaj a Hatvani-utca irányában menekült.

Kristóf csak egy másodpercig tántorodott meg az ütestől. Váratlan gyorsan összeszedte magát és dühös mészáros-kutyaként rontott a Kerepesi-utra.

- Arra ment, - lihegte a kövér ember, (akiben Kristóf egyébként is felismerte az egyik jólfizető nyáregyházi uraságot.)

Most mutatta meg Kristóf, hogy mit tud. Kötényét derékszija mellé csavarta, hogy az ne akadályozza futamodásában. A fogadó előtti szájtátókat óriási karjaival szétdobálta és repülő malomkő gyanánt vágott magának utat az utcai járókelők között. Hivatalukba igyekvő urak tyukszemét taposta, bőszenyás piaci kosaras honleányokat borított fel, kövér szakácsnőket ugrott át, mesterinasokat dobált le a járdáról. A Fehér Hattyu becsületéről volt szó, Kristóf vágatott végig a Hatvani-utcán.

Körülbelül a Ferenci-barátok temploma táján vette észre a cilinderkalaposat, aki már felhagyott rohanásával, csupán oly sietősen vette lépéseit, mintha valahonnan elkésett volna. Kristóf nem kiáltott, nem lármázta fel az utcai járókelőket, akik e tájon nyilván még mit sem tudtak a Fehér Hattyubeli lopásról. Számos mellékutca nyílik ezen a tájon. Lárma esetén a tolvaj könnyű szerrel eltűnhetett volna akár az ujonnan épült vármegyeház felé, amelynek környékén keskeny sikátorok, girbe-gurba utcácskák tekergőznek, akár a barátok tere felé, ahonnan a zeg-zugos Belvárosba bármely mellékutcán át nyomtalanul el lehet tűnni. Kristóf összeszorította száját és már annyira megközelítette a tolvajt, hogy kezével szinte elérhette, amikor a tarka-ruhás hirtelen megfordult és észrevette a bikatekintetű háziszolgát.

A fényescsizmás akkorát ugrott, mint a gummilabda, amikor Kristófot a háta mögött megpillantotta. A híres háziszolga már csak a levegőt érhetette el óriási öklével, a vándorszínész leugrott a Hatvani-utca gyalogjárójáról és vad futással menekült a Kigyó-tér felé. Egy másodperc alatt eltűnt Kristóf elől, de a pesti Herkules megjegyezte az irányt és fogát csikorgatva rohant ismét a menekülő után.

A tolvaj a Hal-térnek vette útját. Itt pillantotta őt meg a konok Kristóf, amint a halászok halvéres asztalai, serpenyős mérlegei, jeges kosarai között tovairamlott.

Nagy sokadalom volt a Hal-téren, mert éppen pénteki nap volt (tavaszban), az árusok asztalkáit, a kofák ponyváit már korán reggel megszállotta a vevőpublikum, hogy ott alkudozással, a halszomjúságával, a mérlegek ellenőrzésével töltse idejét. Különösen nagy volt a tolongás egy árus asztala körül, aki százkilós vizát fogott az Al-Dunán és azt most közszemlére tette. Ott feküdt kecskebakos deszkán az óriási hal, amely bizonyosan valamely jókonyháju gabonáshajót kísért fel a tengertől a Dunáig, amíg a halászok szigonnyal eltalálták. Ám az árus nem akarta feldarabolni a halat, mert a Fehér Hajó vendéglőjét várta, aki nagyban szokott a piacokon vásárolni, talán egydarabban megveszi a halat: és ebből nagy zugolódás kerekedett a piaci népek között.

- Bizonyosan tele van ikrával a belseje, kiáltotta egy barkós, nyugalmazott katonatiszt külsejű, innyes-arcu öregúr, aki kiskosarával személyesen jött halat venni, mert az nagy szakértelmet kíván.

Kristóf alig tudott átvergődni az asszonyok, férfiak tömegén, amely a viza feldarabolását várta. „Bár törne ki a nyaka a Fehér Hajónak”, - sóhajtotta egy cvikkeres asszonyság, akiről messziről látszott, hogy Budáról jött, át a Lánchidon, hogy a böjtös ebédhez megfelelő halat kapjon. Itt hiába kiáltana „tolvajt” Kristóf, a viza husára éhes emberek, a kíváncsi szájtátók, a várakozók bizony nem hagynák ott a nagy halat.

De a piac másik oldalán, ahol vastag kofaasszonyok üldögéltek vödreik felett, amelyekbe válogatás nélkül veszik a halásztól a gyatrább minőségű halat, a fejletlen potykát, a cigányt, a halszükét, a küszhalat, keszeget: ott ritkult a nép és Kristóf most már teljes tüdőből kezdett orditozni a Dunapart felé siető tolvaj után:

- Fogják meg! Tolvaj! Aranyórát lopott!

És a nép egy pillanat alatt talpon termett.

A vevők otthagyták a kofákat, a kofák felugrottak szatyraik, vödreik mellől, a nép, mint meg-lódult vizár rohant össze, hogy nyomába zuduljon a sokak által ismert Kristófnak, Kristóf mögött a futamodó tolvajnak. Ordítás, vad kiáltozás, futók robaja töltötte meg a Dunapartot, amerre a tolvaj hosszú szökkenésekkel igyekezett.

A halpiac közelében voltak a parton a katonai pékek kemencéi, akik a mindennapi prófunt sütéséhez készülődtek éppen és már begyújtottak szalmával a kemencékbe, ami nagy füsttel, lánggal töltötte meg a környéket.

- Tűz van! - kiáltotta az elől rohanó tolvaj, hogy a szemközt jövők figyelmét elterelje. És a népek megfordultak és együtt rohantak a tolvajjal a mindennap látott prófunt-kemencék felé.

De Kristóf nem hagyta abba a kiáltozását hátulról.

- Fogják meg! Tolvaj!

Jó darabig tartott már a hajsza a Dunaparton, amikor végre egy fehércabátos katonai őrzőbucca bukkan fel, amely szokott körutját tette a Duna mellett. A tolvaj a katonák elé ugrott:

- Hol van tűz? - kérdezte.

És már csaknem elosont a tömeg felett elbáméskodott gyalogosok mellett, amikor végre a nagyszerű Kristóf utolérte a tolvajt és óriási markáival megragadta.

- Sehol sincs tűz. Ez az ur aranyórát lopott a Fehér Hattyuban, ott van a tűz, - ordította Kristóf.

A katonák éppen úgy ismerték Kristófot, mint mindenki Pesten. Hajlottak tehát szavára és közrefogták a vándorszínészt. Mire a Dunaparton a tömeg jól összegyülekezett és mindenki szemét meresztette a szuronyosoktól közrefogott tarka-barka fiatalemberre, az hirtelen elkiáltotta magát:

- Emberek, mentsetek meg. Én Petőfi Sándor, bujdosó honvéd vagyok!

A tömeg meghökkent.

Zugás, morajlás követte az elképedt csendességet. Egy suszterinas a levegőbe dobta a karjáról a pár csizmát. Rikoltó hangon süvitett:

„Le a lanttal
Irta Petőfi Antal.”

Egy kéményseprő-legény, aki egy földszintes ház tetejéről ugrott le, hogy részt vehessen a tömeg izgalmában, ami régi szokásuk a kéményseprőknek, harsányan ordított:

- Ki kell szabadítani Petőfit a „liszteszsákok” kezéből!

Egy másodperc alatt husz-harminc hang emelkedett a levegőbe, dördültek mély férfibasszusok, környékbeli házmesterek seprővel a kezükben jöttek igazságot tenni, véres kötényű mészároslegények gyürkőztek, a vízfordó kocsi bakjáról leugrott a kocsis és ostorával hadonászott; kopott kendőjű öregasszonyok visitottak, fiatal parasztlányok torokhangon kiáltottak, lengőszoknyás asszonyságok sápitóztak, halszagu kofák cifrán káromkodtak; és körül és mindent ordító, lármázó, ujjongó gyermekhad.

Az őrzőháza három emberből állott. A katonák tanácstalanul néztek az üvöltő tömegre. Látszott, hogy semmi ellenvetésük nem volna, ha a cilinderkalapos ki ugrana szuronyaik mellől. De ott volt a hatalmas „Nagy Kristóf”, aki vasmarokkal tartotta a vándorlegény gallérját. Fenyegetőleg morgott a tömeg felé.

De már a szomszéd utcákból, a Hal-térről is futamodók közelegtek. Paraplós pesti polgárok hagyták abba méltóságteljes, városatyás lépteiket, hogy úgy szaladjanak, hogy hegyes, németes szabású, nadrágtartós pantallóban állott hasukat csaknem elveszítsék. A környékbeli sötét boltokból ingujjas csizmadiák, feketekezű szíjjártók hozták erős, dobáló gömbölyű hasukat, hogy azzal, mint faltörő kossal utat nyissanak maguknak a tömegben. Az ablakok mindenütt megteltek görögdinnyékkel, emberfejekkel. Egy reggeli sétalovaglását végző gavallér gyors trappban vágatott az esemény színterére. Egy cvikkeres asszonyság felsikoltott:

- A pénztárcám!

A kavarodásban, a mindenfelőli zajgásban, az izzadt tolongásban tanácstalanul állottak a katonák, csak a „Nagy Kristóf” volt szilárd, fogta a zsákmányát, mint egy buldogg.

- Ki kell szabadítani Petőfit! - ordított ismét a kéményseprő, aki született ellensége volt minden katonának, rendőrnek.

A hátulállók lábujjhegyre emelkedtek, előretolták az elülállókat és a katonákat meg lökdösték a legközelebb álló utcagyerekek. És még mindig nem hangzott fel az az erőteljes, parancsoló hang, amely az ily tömeges tanácstalanságban megjelölje a helyes vagy helytelen utat. A tarka legény azonban véget vetett a zürzavarnak. Zsebébe nyúlt és aranyórát csusztatott a „Nagy

Kristóf' szabadon lévő markába. A felizgult háziszolga nagyot taszított a legényen, hogy az a katonák közül a tömegbe esett. (Volt esze, hogy többé ne mutatkozzon.) Hanem a nyurga kéményseprő, aki egy félfejjel kiemelkedett a tömegből, látta a házi szolga durva bánásmódját, most már „Nagy Kristóf” ellen fordította a tömeget.

- Üssétek a Fehér Hattyut! - üvöltötte.

A tömeg kiszámíthatatlan. Egy pillanat alatt megrohanták „Nagy Kristófot”, a népszerű birkózót, akit a katonák nyomban cserben hagytak. Ütlegek puffogtak a derék háziszolga széles hátán. Szerencsétlenségére hadonászott a két kezével, egy-két közelállónak kiverte a fogát, bezúzta az orrát, véresre ütötte a szemét. A tömegnek se kellett több. Jobbról-balról verni kezdték Kristófot, a paraplék a levegőbe emelkedtek, valaki leoldta a csatos nadrágszíját és azzal vágta homlokra a birkózót.

Kristóf menekült.

Futott végig a Hal-téren, végig a Hatvani utcán, a tömeg örvongve, üvöltve utána, amint már akkor szokta, ha valaki menekül előle.

Kristófnak szerencséje volt, hogy gyorsan be tudta zárni a Fehér Hattyu kapuját, de a tömeg sokáig ostromolta a kaput, a dologtalan suhancok egy-két követ vágta az ablakokba.

Pesten, a kis városban - a múlt század ötvenes éveinek elejét írjuk, - természetesen gyorsan híre terjedt a dunaparti jelenetnek. Titokzatos arccal mondogatták el egymásnak a dolgot az emberek délutáni társaságban, este a színházban. Sokan hitetlenkedve csóválták a fejüket, de a hitetlenek között is mindig akadnak, akik csendesen, titokban szeretnének hinni.

Szendrey Julia, Petőfi özvegye akkoriban ment férjhez második urához, Horvát tanárhoz. Sokan összefüggést kerestek a dunaparti esemény és a férjhezmenés között.

VII. FEJEZET

Egy marék paprika

A postamester a tisztartó-hölgyek keresésére indult a szőlőhegy alá. Szép koraőszi nap volt, egy egész elmúlt magyar századnak a drágalátos, szüreti illata lengett a tájon. Boldog, gömbölyű arcú nők csendesen tettek-vettek a szőlők között, mintha ötven esztendővel hátrább járna itt a világ; csak egy rossz álom volt Jellasics vörös köpenyeges katonáival, amint néhány év előtt a palotai Zichy-kastélyban ütötte fel hadiszállását. Valahol szilvafával tüzeltek, a kesernyés füst után csakhamar megérkezett a rotyogó gulyás illata. A homok úgy süppedt a postamester lába alatt, mintha régi jóságos holtak hamvából képződött volna ez a homok. A szem körüljárta az arany-zöld tájképen, az élet végtelennek, izgalom és bánat nélkülinek látszott.

- Erről a helyről kellett elmenekülni Neki! - sóhajtotta Porti Ferke.

A nők megéheztek és az abroszt felterítették a dülő-ut mentén egy kis halmon.

Időközben vendégek is érkeztek, környékbeli urak, akik a szép őszi napot ugyancsak arra a célra akarták felhasználni, hogy meglátogassák Radics Jancsi Bujdosóját. A látogatók csatlakoztak a Kandur-hölgyekhez, mert hiszen ezen a tájon, messze határig mindenki ismerte egymást.

Ott volt Erdélyi Dani, aki arról nevezetes, hogy egyszer részeg fővel eldőlt az országuton. November vége felé járt már az idő, mély sár volt az uton, Erdélyi Dani nem tudott felállni. Elaludt és reggelig befagyott a sárba. A csordás költötte fel hajnalban, de Dani csak nehezen

tudott talpra állani a friss fagyból. Csak három napig volt beteg az eset után. Ezután csinálhatott bármit Erdélyi Dani, erről az esetről maradt nevezetes az egész Dunántul. Egyébként költészet-kedvelő, litterátus férfiú volt, aki fiatal korában résztvett Keszthelyen a helikoni ünnepen és ő találta ki azt a szót: „áldozár”. Most józan volt Erdélyi Dani és épen azt fejtegette a hölgyek előtt, hogy a magyar irodalomban a legnagyobb ritkaság az, ami most Tompa Mihállyal történt. Két „költői levelet” írt. Egyiknek címe Zsuzsanna-Florentinhez; a másiké: Florentin-Zsuzsannához. És a két költői levél száz magyar holdat jövedelmezett neki. A szabolcsmegyei Bónisné ennyit hagyományozott a költőnek végrendeletében a versekért.

- Nem egészen így van a dolog - szólt Sloff ügyvéd ur. - Pogány Karolina, a későbbi Bónisné afféle költői szerelmet táplált nagyon régen Tompa Mihály iránt. Ártatlan érzemény volt: csillagsugár, holdfény, ábrándozás. Karolin maga is írt titokban verseket, amelyeket kijavítás végett elküldött Tompához. Ilyenformán képződött a kálvinista pap és a szabolcsmegyei birtoikos asszonyság között az a költői összeköttetés, amely most Tompának száz hold földet jövedelmezett, ha ugyan kiadja valaha Bónis Zsiga az örökséget.

Sloff ügyvéd ur afféle diploma nélküli ügyvéd volt, a „logyikánál” abban hagyta a tanulmányait, mert kiűtött a forradalom. Komáromban „geleitschein”-t kapott, amellyel bekóborolta egész Magyarországot. Végül felcsapott ügyvédnek Veszprémben. Nagyon szerette a bort és a borban a költészetet Sloff uram. Ha többet ivott a pohárból, ömlött belőle a sok régi költemény.

És itt ült az abrosz mellett Vadai ur, Sloff barátja és pártfogója. Piros arcú, felső-vidéki uriember volt ő, akit a forradalom sodort a Dunántulra, mindig kicsit tótos akcentussal beszélt. Különösen szeretett Sloff barátjával kötekedni.

- Már megint Tompa Miskáról beszélsz, akit nemsokára kivisznek a temetőbe, mint akár tégedet? Heptikás vagy, Sloff, én foglak eltemettetni, mert senkid sincs a világon én rajtamon kívül. Tudom én, hogy ölelgeted a Birit, amikor én esténként elalszom. Csak ölelgessed, nemsokára eltemetlek. És mikor már odakint vagy a temetőben, akkor veszek egy kulacs bort és kiülök a sirodra. Na, Sloff, kérdezem, akarsz-e inni? Egy kortyocskát, csak egy cseppceskét? De nem felelsz alulról. A kulacs pedig mondja: koty-koty. Aztán újra megkérdezlek, hogy és miként érzed magadat odalent? Szeretnéd ölelgetni a Birit? Szeretnél verseket mondani a korcsmárosnéknak meg a csárdáslányoknak? Tudsz-e még egy verset a sok közül, amelyekkel barátaidat traktáltad az oroszvégi korcsmában, ahol hontalan csavargó korodban felszedtelek? De megint csak nem felelsz. A kulacs pedig mondja: koty-koty-koty. Aztán újra csak megkérdezlek, hogy mitől nehezedtél úgy el, hogy mozdulni sem tudsz? Talán bizony sokat korhelykedtél az éjszaka? Talán pálinkát ittál, a melytől megvékonyodott az ér a szived körül? Talán mértéktelenül ettél és a gyenge gyomrod nem bírta a sok ennivalót? Nem kellene egy kis fehér-polyhos parasztbort, ami kimarja a gyomorból a felesleges savakat? De te még mindig nem felelsz. Kulacs mondja: koty-koty-koty-koty. Ilyen a hektikás ember sorsa.

Ilyen és hasonló kedélyes beszélgetések között vidult a társaság, amíg a postamester visszaérkezett a szőlőhegyről és a karjait messziről széttárta, mint egy madárijesztő.

- Elszökött az ipse! - kiáltotta.

- Tudtam én azt előre, - vélekedett Vadai. - Nem lehet abból egyenes dolog, amit Sloff kezdeményez. Mondom neki, gyérünk az öreg Pálffyhoz a szőlőbe, ahol az a szokás, hogy a vendégeknak délig kell ijesztgetni a seregélyeket, meg a rigókat, csak akkor kapnak ebédet, ha ezt megtették. Nem, Sloffnak Radics János jutott eszébe, aki még soha senkinek nem adott egy pohár bort se.

- Van itt bor Vadai ur, - nyájaskodott Kandurné. - Igaz, hogy nem parasztbort, ami a gyomrot kimarja, csak olyan egyszerű, fanyarkás badacsonyi, amilyen a szegénységünkötől telt.

Vadai, a híres veszekedő, tovább elégedetlenkedett:

- De én nem szeretem, ha valahol szívesen látnak. Én akkor érzem jól magamat, amikor a gazda görbeszemmel nézi a szájamhoz vitt falatot. Azt szeretem, amikor a fősvénységtől reszket a gazdának a keze, amikor a kancsót újra megtölti. Én azt szeretem, amikor a házi-asszony csipőre tett kézzel, mérgesen áll a konyha-ajtóban, pöröl a lábasaival, megrugja a lába alatt ténfergő macskát, az orrára üt a kutyának, sehonnai vén korhelynek szidja rántás-keverés közben az öregapját, mindenképpen igyekszik megmutatni a rosszkedvét a vendég érkezétre. Ilyenkor hizik az öreg Vadai, mert ez van kedvére. Azóta szegényedett el Magyarország, mióta az emberek udvariaskodnak egymással. Csak mindent őszintén, szívünk szerint cselekedjünk. Lám, Sloff is még mindig ott ülhetne az oroszvégi csárdában, ha becsületesen nem vallja, hogy abból akar megélni, hogy diploma nélkül fog ügyvédkedni. Erre felvettem a szekeremre.

Sloff, az egykori komáromi „álmos káplár” érezte, hogy felelni kell pártfogójának, mert a tisztartó-kisasszonyok elviszik a hírét gyámoltalanságának:

- Az én Vadai barátom erős egyéniség. Ő még abból a korból maradt meg, midőn nem volt civilizáció Magyarországon. Ahol nincs civilizáció: ott sok az egyéniség, a zseni. Ezek közül a régi zsenik közül való, Vadai, azért van neki annyi ellensége. A zsenit mindenki gyűlöli, igyekszik elnyomni, leginkább az okos emberek, akik először veszik észre a dolgot. Lassankint, amint terjed a civilizáció, mindenki tucat-ember lesz Magyarországon.

Megértette-e a társaság Sloff ügyvéd ur fejtegetését? Nem lehet tudni. Darab ideig mindenki elhallgatott, még a pirosképű Vadai uram is maga elé bogarászott:

- Tudom, hogy győzöd szóval, Sloff. Még megérem, hogy te fogsz engem eltemetni s nem én téged.

Erdélyi Dani szokás szerint mélyen hallgatott és mélyen nézegetett a boroskancsóba. Nem volt kedvelője a sok hiábavaló beszédnek. A postamesterre hárult a feladat, hogy a társaságot szóval tartsa. Elmondott minden képzelhetőt Radics urról és a Bujdosóról. Leirta a Bujdosó naplóját, szökését, szobáját. A penecillusok, amelyek eddig az elemózsiával voltak elfoglalva, egyenkint csattantak és visszavándoroltak a mellényzsebekbe, miután dolgukat elvégezték. A bor elkomolyodva, sötétszínűen pihent meg a poharakba, a vendégek darab ideig elteltek és szakállukról, kabátjukról leverték a kenyérmorzsát. A tisztartó-hölgyek, amilyen szeretetre-méltók voltak a kínálatásban, olyan gyorsak voltak a gyepes asztal eltakarításában.

Épen delet harangoztak valahol, egy messzi faluban, amikor már mindnyájan azt kezdték hinni a Loncsos látogatói, hogy ez a nap is úgy mulik el eseménytelenül, mint a legtöbb nap az emberi életben, amikor váratlanul felbukkant Amanda, más néven Radics Mária délceg alakja egy kigyózó gyaloguton. Honnan jött elő ily váratlanul? Kocsizörgés nem hallatszott a tájon, messzire lehetett hallani még a csendesen, feltűnés nélkül járó parasztszekereket is, amelyek a közlgő szürethez való edényeket, hordókat vitték oly meggondoltsággal a szőlő-hegyre, mintha időt akarnának adni a szőlőnek, hogy ezalatt is érjen.

Amanda egyedül jött fel a völgyből. Magyaros szabásu, bő öltöny volt rajta, amilyent az előkelő hölgyek akkoriban viseltek. Vadgalambtollas kis kalapja alatt szigoruan volt lesimitva a haja, mint a bánatos nőké. De fehér arcán, amelyet „érdekesnek” nevezett mindenki, aki őt látta, ugyancsak bánat, méla szomorúság tükröződött, mert talán azt hitte, hogy senki sem látja őt. Olyan előkelő volt megjelenése a palotai szőlőhegyen, mintha régi regékből jött volna elő, amikor a nők még gazdagok és hatalmasok voltak ezen a tájon. Csendes, merengő léptekkel tünt el a Radics-szőlő felé.

Sloff mindkét kezével belekapaszkodott drótszegként álló hajzatába, amely nála azt jelentette, hogy gondolkodik. Vadai nyugtalankodva nézte a kistermetű barátja fészkelődését, míg Erdélyi Dani lehunyta a szemét, hogy mit sem lásson; ez volt az egyetlen védekezése az élet bajai, nyugtalanságai ellen. Sloff felkiáltott:

- Seneca kétezer esztendő előtt nyilván nem a postamesterekről írta azt, hogy elmeélük miatt gyűlöletesek. Nem. A mi barátunk, a balatoni postamester szokás szerint megcsalatott egy közönséges szőlőtaposótól. Tudnia kellett volna, hogy Radics János vénségére is lehuzza a csizmáját és szüretkor maga áll be a taposó-kádba, mert senkiben sem bizik, hogy lelkiismeretesen kitapossa a fürtöt. Az ő talpa alatt nem marad egy ép bogyó sem, pedig az aprószemű, sűrű szőlőt szereti termesztetni, mert az őnt a legbővebben. A finnyásabb emberek nem is szívesen isznak a Radics János borából. Szép parasztleány mosdatlan lába után kedvesebb az ital, mintha Radics János kiáztatja a lábát. Vén gazember az! Én mondom, Sloff Kálmán, hites ügyvéd.

Vadai a térdkalácsát ütögette, amint ez szokása volt, ha Sloff valamely olyan beszédbe kezdett, amelynek a végét előre nem lehetett kitalálni.

- Barátocskám, részeg vagy megint. Mi közünk itt nekünk az öreg Radics bütykös, tyuk-szemes lábához. Örülünk, hogy olyan helyen vagyunk, ahol a halál sem talál ránk. Gyepen, dombon, kedves hölgyek környezetében magad alá teheted a két lábodat, amint valamikor a törökök ültek, amikor birtokaik voltak ezen a tájon, te pedig folyton a Radics János lábáról beszélsz.

- Nagy kutya láb az! - kiáltott fel Sloff. - Görbébben jár, mintha sánta volna. Csak olyankor huzza egyik lábát a másik után, amikor az első lába biztos talajon van. Soha sem töri el a lábát, akármennyit ázott a tüdeje.

- Eltörheti, ha gödörbe lép, - vélekedett Erdélyi Dani.

- Nem lehet az, - folytatta a kis ügyvéd. - Lám, barátunkat, a balatoni postamestert is máig bolonddá tette! Elküldte szépen a háztól, hogy a Bujdosó megszökött tőle, míg másrésről Amanda leányasszony itt bolyong szerelme után. Bizony nem járna errefelé még álmában sem Amanda, hogy ha a Bujdosó nem rejtőzködne e tájon. Olyan ő, mint szép Szép Lenka a Kölcsey költeményében. A Bujdosónak itt kell lenni, ne legyen Sloff a nevem.

A békés társaságot Sloff ur meglehetősen lángra gyújtotta szavaival. Amanda megjelenése valóban komoly jelentőségűnek látszott. Ez a szép hölgy még akkor sem megy Radics János kedvéért a Loncsosba, hogyha János ur haldokolna. A postamester zavarában bevallotta, hogy valóban elmulasztotta a présház belsejét felkutatni.

- Így járunk a legjobb szándékainkkal, - jelentette ki Sloff. - Olyan dolog ez, mintha valaki alatt leszakad a házak háta mögött szokásos kamara, pedig nem is azért ment oda, hogy leüljön. A postamester jószándékát félremagyarázta a megátalkodott szőlőtaposó. Hölgyeim és uraim, indítványozom, hogy magunk induljunk a Bujdosó felkerítésére.

Csak Erdélyi Dani ellenkezett, mert nem szeretett a borosüveg mellől felállani.

- Legjobb prókátor, a tokaji Antal! Végül örökre elüzték erről a tájról! Ha már Amanda leányasszony lefoglalta őt magának, hagyjátok meg az örömét. Nem méltó uriemberekhez, hogy szerelmeskedőket kilessenek. Inkább daloljuk el azt a nótát, hogy:

Azt izente az esperes,
Kell-e babám kendő, veres?
Ugyan már, hogy üzen ilyent az esperes?

Népszerű nóta volt ez akkoriban. Belefújták az örömet, bánatot, honfi szomorúságot és rejtegetett dévajtságot. De most senki se ügyelt Erdélyi Danira; mindenki ágaskodott a kíváncsiság, meglesni: miként szerelmeskedik a Bujdosó a büszke Amanda leányasszonnyal, aki ennek a környék népének elérhetetlen dáma volt. Jól esik az néha, hogy a megközelíthetetlen személyiségeket pongyolában lássuk. A gőgös Amanda, a polgári sorból való Radics Mária, aki szóba sem állott a környékbeli uraságokkal, ime gyalogszerrel, lappangva jön a Bujdosó látogatására! Nagy dolog az, országra szóló skandalum lehet belőle, de mindenesetre van beszélgetni való a balatoni szüreteken.

Felkerekedett hát a gyepen üldögélő társaság Sloff ügyvéd ur vezénylete alatt, hogy kilesse a Bujdosó és Amanda titkát. Kipirosodtak az arcok a várakozástól. Csak egy valaki volt szomorú a társaságban. Szegény, rajongó Juliska, akinek bizony eddig eszéágába se jutott, hogy az ő bálványa, a titokzatos Bujdosó földi nőket, Amandákat is szerethet. Ugy lecsüggesztette szegény Juliska a fejét, hogy a postamesternek megesett a szive:

- Bizonyosan ennivalót vitt a Bujdosónak! - suttopta.

- Hiszen hoztunk mi magunkkal eleget. Még téli holmit is, - felelt Juliska. - Ajándék-elvétel: szabadság-letétel.

- Én pedig hoztam komáromi utlevelet, amelyet sehogy se tudok hozzájuttatni.

A társaság már elindult a szőlőhegyen. Szinte felosztották maguk között a domboldalt, hogy a Bujdosó semerre ne menekülhessen. Még az asszonyfélék is elhallgattak, amint a szőlők között, a szilvafák alatt halkan előrelépegettek.

Végre elérkeztek a Radics-féle szőlőhöz és ott körülállották a présházat, amint különböző irányokból megérkeztek.

Ott ült a Bujdosó a présház eresze alatt, nem volt ideje elmenekülni. Egy kerek, alacsony kő mellett üldögélt és éppen levelesdohányt vágott, amely művelet minden figyelmét lekötötte. Távolabb Amanda leányasszony sürgölődött a bogrács alatt drágalátosan pirosuló szabad tűzhely körül. A leányasszony levetette diszes ruháját, a szoknyáját jó magasra feltűzte, valami ócska kötényt kötött fel és a haját piros, fehérbabos kendővel bekötötte. Bizony senki se mondta volna rá, hogy ő az az előkelő, titokzatos női személyiség, aki Magyarországon annyi szívet megigézett.

Hát a Bujdosó? Hát ez a rejtélyes, senki által se látott, csak hírből ismert lény, miként viselkedett Radics János szőlőjében?

A postamester elővette kabátja oldalzsebéből az előre elkészített komáromi menlevelet és annak adatait összehasonlítgatta a Bujdosóéval.

Mindjárt a termet megállapításánál félreértés volt a menlevél és a Bujdosó között. Annak a bizonyosnak, akinek részére az írás menedéket biztosított volna: középtermete volt (mint Petőfinek), míg a Loncsos-beli bujdoso inkább alacsonytermetűnek volt mondható. Ezenkívül a szeme se volt hasonlatos azéhoz, akiről az utlevelet írták. A hivatalos megállapítás szerint Petőfinek barna szeme, gesztenyeszínű haja, igen magas homloka volt. A Bujdosónak inkább hordófeje volt, mintha egy törpe viselne fazekat a vállán. Homloka se volt valami magos és abból dús, göndörkés, olaszos fekete haj omlott.

A kezébe vette néha a hangvillát és a kőhöz ütötte. Aztán azt mondta, hogy *á* vagy *gé*, amint a kakuk szokott énekelni a maga mulatságára. Aztán tovább vágta a dohányt.

Mi már sejtjük, hogy ki volt a férfit, akit Bujdosónak vélték hiveink, de Erdélyi Dani és Vadai uram, sőt maga a postamester is, az írás ellenére: meghatott, hosszú tekinteteket löveltek a szőlő közül az ismeretlen felé. Juliska eltakarta a szemét és jódarab ideig nem me-

részelt fölpillantani, míg Sloff ügyvéd ur legműveltebb tagja a társaságnak: császárszakállát pedergetve, lassu léptekkel előre lépkedett. (Ő mindig kitett magáért, ha a társaság elveszítette a fejét. Szegény ember volt, - ki kellett vágni a rezet.)

- Engedelmet kérek, nem tudom, jó uton megyek-e?... Sarlaít, a takácsot keresem! - tette hozzá bizonyos titokzatossággal.

Amanda felvetette tulipiros fejét, megállott derékratett kézzel és végignézett Sloff ügyvéd uron. Ilyen lehetett markotányosnő korában.

- Aztán mi keresni valója volna az urnak a takácson? - kérdezte villámló szemmel. - Mert nem tagadom, itt lakott a takács a bátyámnál, amíg a zsandárok el nem ugrasztották.

Sloff ur fölemelte a sétatálcáját és rámutatott a dohányvágó férfiura:

- Ez az ur nem volna valami ija-fia az elbujdosott „takácsnak”? - szólt nyomatékosan Sloff ur.
- Megmondom őszintén, hogy nem akarok én mást, csak kezet akarok itten fogni valakivel, aztán tovább menni.

Amanda a kendője alól vasvillaszemeket vetett:

- Bizony azt kell hinnem, hogy a Radics János szőlője olyan, mint az országut, az jár benne, akinek kedve tartja. Kivel akar itt az ur kezet fogni? Az ur az a veszprémi ügyvéd, aki minden áldott éjszaka négykézláb megy haza a korcsmából? Az urnak a barátja az ország legnagyobb korhelye, a vén Vadai?

(Nesze neked Vadai! nevette el magát Sloff ügyvéd ur, de hangosan így védekezett: - Mindnyájunknak kettő az orra lika!)

- Lássá az ur, hogy én ismerem magát, anélkül, hogy nevét megmondaná. Azt is tudom, hogy együtt szokott csaholni a Köpködőben, meg a Füligpiszkosnál a többi jeles gavallérokkal, amikor az én szegény erkölcsüket kárpálják. Tudom én azt jól, hogy azzal gyanusít egész Veszprém megye, hogy én rejtegetem Petőfi Sándort, mert a szeretőm. No hát, elmondhatja az ur a pajtásainak, hogy látta Petőfi Sándort...

De már erre a kistermetű férfiú talpraugrott:

- Már megbocsásson, Amanda, a lehullt csillagnak a nevét ne vegyük méltatlanul szájunkra... Isten mentsen, hogy én Petőfi Sándornak adnám ki magam. Eleget meggyötörtek a minap a zsandárok, amíg meggyőztem őket, hogy Szénfy Gusztáv pesti zenetanár, jelenleg füredi fürdővendég vagyok. Nem vagyok én szélhámos, de még az apám se volt az.

Igy szavalt, ágált sarkaira állva a bozontos emberke. Sloff ügyvéd ur tudta, hogy mit kell felelni.

- Elég híres ember a tisztelt hazafi magáért, nem kell neki idegen tollakkal ékeskedni, Dalos-könyvecskéjét a „veszprémi gavallérok” is ösmerik.

Amanda most megrázta kezében a főzőkanalat:

- De most már elég legyen a veszprémiekből, ügyvéd ur. Azt üzenem nekik, hogy az idei télen mindenki faggyon bele a tehén-nyomba, mint az a vereshasu Erdélyi Dani, akiben majd egyszer meggyullad a pálinka. Azt kívánom nekik, hogy lánya, asszonya igazán markotányosné legyen, amint én rólam híresztelik, de ne a honvédeknel, hanem a cserepároknál. Addig csufolják, gyalázzák Radics Máriát, amíg nagyobb csufság éri őket, mint amit a leggonoszabbat Radics Máriáról kitaláltak. Most pedig kifelé a szőlőmből.

Sloff ügyvéd ur segítség után hátranézegetett, de hol voltak már akkorára azok, akiket a háta mögött sejtett! A kandi, hallgatózó fejek úgy eltűntek, mintha Amanda forró vízzel öntötte volna őket. Legelőször a balatoni postamester ért a domb alá, mert attól félt, hogy a nyelves leányasszony végtére neki is üzen valamit. A tisztartóné csak annyit mondott:

- Jól felvágták a nyelvét!

Ellenben Vadai uram elszólta magát:

- Ha a hörcsökös asszonyt meg akarod szelidíteni, járd meg véle a táncot a mogyorósban.

Sloff ügyvéd ur lassu, méltóságteljes léptekkel ért a domb alá:

- Mit szaladtatok? - kérdezte gúnyosan. Most kezdte kínálgatni a gulyáshust, amit a tűzhelyen főzött. Nagyon kitűnő eledel volt az, csak egy marékkal több rózsapaprikát tett a lébe, mint afféle lángoló menyecske.

- Tisztelem az ifiasszonyt! - dörögte Erdélyi.

MÁSODIK RÉSZ

VIII. FEJEZET A „költőt” elfogják

Zúg a Bakony és Sobri Jóskáról, a régi szép betyárvilágról, a szabadságos életről dudolgat annak, aki álmatlanul hallgatja.

Ott is virraszt valaki Mátyás király régi vadászkastélyában, egy földszintes, félig rombadőlt oduban és a gyertyavilágot a két kezével dugdossa, pedig nem látja azt a világosságot más, mint a hosszant harsogó tölgyfák, amelyek olyan nagy lélekzettel fognak belé a szélzugásba, mintha legalább is Vörösmarty Szózatát énekelnék; a sötét, szilaj bükkfák, amelyek úgy rázzák zöld sörényüket az erdő lombjai között, mint a hab rázkódik a tengeren; a fehérlevelű nyárfák, amelyek szinte megfutamodni látszanak, fehér talpukat mutogatják, amikor beléjük kapaszkodik a szélvész. És az erdő végtelen zugással, az egész földet, lelket betöltő aszott, szomorú hanggal bűg állandóan, mint az óriási csiga.

Kinek volna kedve utazni ilyen éjszakán a rejtelmes erdőben, amikor a hangokat nem lehet megkülönböztetni? Embertől, állattól vagy a fáktól erednek? Amikor az utat nem világítja semmi, az erdei sötétség szinte áll, mint valami kézzelfogható anyag, hogy az ember nem tudhatja, hogy nincs-e karja, lába ennek a sötétnek, mint akár az iszapnak? Az a röpke csillagsugár, amely az őszi égboltozatról néha betéved az erdő tetőjén át: inkább csak arra való, hogy az utas kikiváncsozzon az erdőből a mezők szabadságába, ahol a kezével is megfoghatja a csillagsugárt.

Aki ezen az éjszakán áthaladt a Bakonyon, annak nem sok oka lehet félni se a sötétől, se a láthatatlan fáktól. Lóháton megy; mindenki más eltévedne, fák közé bódorogna a rengő éjszakában, csak a ló nem, amely csodálatos ösztönével megérzi a szabad ut térségét. Lépésben halad a paripa a föld felé hajtott fejjel, mint azok a régi betyárlovak, amelyek alvó gazdájuk felett is figyelmeztettek az éjszaka minden hangjára, távoli léptekre, messzi kocsizörgésre. Egy asszonyi kéz néha megveregette a paripa nyakát és egy gyöngéd hang azt rebegette:

- Sobri!

Amiből a paripa megtudhatta, hogy lovarnője ébren van.

Sokat járt a paripa és az urnő is ezen az erdei uton, amikor a paripát még Mucinak hívták, az urnő pedig Fránci kisasszony volt, az erdő mélyén a betyárok tűzrakása lobogott Szentjánosbogarak sűrű kis lámpásai mutatták az utat, mert bő nyár volt. A szerelem kis törpéi lengették régi lámpáikat az odvas faderekak mögül, mert Sobri Józsának hívták a legszebb férfit Magyarországon. Pandur, komiszárius nem alkalmatlankodott az utban, mert volt neki esze másfelé pengetni a sarkantyuját, mikor Sobri ezen a vidéken tartózkodott, legfeljebb bogarászó sün, vagy az őszi levélben óvakodva lépdelő róka ment át az erdei uton. Fiatalabb hangjuk volt a varjaknak és a tölgyről a makk úgy hullott, mint az áldás a kanászok kondáinak.

De nehogy azt higgye valaki, hogy az egykori Fránci kisasszony most már valami öreg dáma. Dehogy is öregszik meg az, aki nem akar! Sudár, viruló harmincéves menyecske a szentem, talán ezért maradt meg a teste is oly fiatalnak, mert a szive mindvégig ifjan, regényesen, másvilágiasan dobogott. Özvegyszerű grófné a jelenlegi neve, csak érjen ki a sötét erdei utból, majd megláthatjuk, hogy ma is szívesen énekelnének kedvéért a betyárok, ha még volnának ők a Bakonyban! Ő sohasem volt lusta, hogy lóra üljön, ha valami érdekes embert, persze többnyire férfit: kellett szemközt nézni a vidéken. Lánykorában azokon a félelmetesen csendes gyalogutakon lovagolt, ahol a szürös betyár is csak félvállal tud előrehaladni, amely

utat a szemöldöke rándításával merészelt megmutatni a makkoltató kanász. Most pedig azon az uton jár, amelyen a bujdosók járnak, akikről csak suttogva mer beszélni még a pókfonálként uszó pletyka is.

Az erdei sötétben nem tudni, hány óra van, mert a csillagok sem látszanak, hogy állásukkal tájékoztatnák az uton járó; csak az időnek volt olyan éjfélelőtti szaga, a szél zúgásának olyan tegnapi hangja, az uton járó idegeinek kimerítetlen frissesége.

Az egykori betyárló felemelte a fejét, embert érzett. Isztricsné leereszkedett a nyeregből és egy-két galyat félrehajtva, csakhamar észrevette azt a bujkáló, lappangó világosságot, amely Mátyás király pusztá-palotai vadászkastélyának romjai között rejtőzött. Mindenki azt gondolhatta volna, hogy vándorcigányok ásnak ott kincs után. Reggelre majd, mielőtt eltűnnének, ott felejtene egy jelt a megettük járó karaván részére, hogy merre folytassák az ásást a Corvin-kincs után, amelyről konok bizonyossággal tud a cigány-hagyomány.

Isztrics grófné lába alatt csak annyit roppant az őszi gally, mint a szél nyomására. Tudta ő jól az utat a romok között is. Sok Vörösmarty-verset szavalt a társaságának lánykorában a fal tetejéről.

Hát a romok között csakugyan ott üldögélt a Bujdosó. A hátát annak a kőfalnak támasztotta, amelyről a szelet kapta volna. Előtte kődarabon apró faggyugyertyácskák sorakoztak, amelyeket a kőhöz pecsételt és meggyújtott, ha egy gyertya elégett. A Bujdosó lábánál bőr iszák és vastag vándorbot hevert, míg kezében könyvet tartott. A feje felett a cserfák sóhajtoztak, amelyek benőtték a romot.

Isztricsné egy falszakadék mellől hosszasan elnézegette a Bujdosót.

Gyengéd arcború, selymes-szakállu, ábrándos szemöldökű fiatal férfi volt, akiről tiz lépésnyire megérezni, hogy magnetikus hatással van a vérmes, szenvedélyes fekete nőkre. Feltűnt kezének dologtalan fehérsége. Dús gesztenye haja, mint egy asszonykendő övezte homlokát. (Isztricsné leginkább a haját szerette volna megtapogatni, hogy valóban ott van-e fejebűjén az a szarvacska, amelyről Kápli Lajos, a luteránus pap beszélt.) Elnyújtott lábán vásott, őszpiros csizma volt, de lába szokatlanul nagyobbnak látszott, mint a rendes embereké; talán a sok gyaloglásban növekedett meg a talpa, vagy pedig valamely mesterség üzésében. A kezéről ítélve lehetett borbély is. Isztricsné nagy tapasztalatu, furfangos asszony volt, sok férfit ismert életében, kiigazodott a férfiak udvarias hazugságai és elhallgatott igazmondásai közepe; nem arra volt kíváncsi, amit a férfiak szájukkal mondanak, hanem arra, amit ott hátul, ahol legsimább a koponyájuk: gondolnak.

Hát első pillanatban tagadhatatlan csalódást érzett az okos asszony, amikor a Bujdosót szemügyre vette.

- Ez az ember igazat mond, csak nem hisznek neki, - gondolta magában. - Ő valóban senki más, mint Sarlai, a takácslegény.

De hát két és félóra hosszáig lovagolt a kastélyától idáig, feláldozta az éjszakai nyugalma, nem lett volna soha életében egy megelégedett órája, hogyha ezt a rejtélyt pontosan meg nem oldja: igazi Petőfi bujkál a Bakonyban, vagy a takácslegény? Köhécselni kezdett:

- Jó estét a jóembereknek. Erre van valahol a palotai ut? Eltévedtem az erdőben.

Erősen figyelte a sötétségből a Bujdosót. Az valóban rendkívüli módon megrezdült az éjszakai hangtól. Első kézmozdulatával ledobta a gyertyát helyéről, de jól megöntötték azt a gyertyát, tovább égett.

- Ne ijedj meg tőlem, jóember, - folytatta Isztricsné. - Én csak egy magányos asszony vagyok, nincsen kísérem, csak a lovam. Hazafelé igyekeztem a kastélyomba, de az erdőn rámszakadt az éjszaka.

Amig így beszélt az asszonyság, felkapta lovaglóruháját és átugrott a falszakadékon. A következő percben már az ő kezében volt a gyertya és keztyüs kezével védelmezte a szélről.

Akkorára már a Bujdosó is talpon állott. Kezében iszákja, vándorbotja, a lába iramodásra. De nem ismerte a romot, nem tudott tájékozódni menekülése irányáról. Aztán Isztricsné körülbelül egy fejjel magasabb is volt nála, a hóna alatt bunkós spanyolnád volt, amellyel bizonyára derekasat tudott sujtani az asszonyság.

Fránci asszony a gyertyával a Bujdosó szeme közé világított.

- Hohó, csak most ismerem fel magát! Maga a Bujdosó, aki eddig a Radics-féle szőlőben lakott. Ne féljen tőlem, én jómagyar honleány vagyok, majdnem annyi a hazafias érzésem, mint Amandának. Csak maradjon nyugton, barátom. Én fogok magáról gondoskodni, legalább is olyan bőséggel, mint a nagybányai nőegylet. Tudom én jól, hogy mi a kötelességünk nekünk asszonyoknak azokkal szemben, akik a hazáért bujdosnak.

A Bujdosó felemelte a bunkós vándorbotját az asszony szelid szavaira:

- Hagyjon engem utamon. Elég volt már a raboskodásból, amiben ezen az átkozott környéken részem volt. Elmegyek innen, hogy a hátam közepét sem látják. Félre az utból.

Isztricsné nem ijedt meg a maga árnyékától.

- Mindjárt fütttyentek a vadászomnak.

Erre a Bujdosó, mintha leütötték volna, térdre rogyant:

- Én sohasem vétettem magának, miért bánt? - siránkozott.

- Szegény vagyok, ország koldusa vagyok, gazdagabb nálam a kanász a konda mellett. Semmim sincs, mint az a kis szabadságom és mindenki azt akarja elvenni. Rám fogják, hogy Petőfi vagyok, pedig csak a költő verseit ismerem.

- Miért bujdosik tehát, ha nincs semmi oka? - firtatta Isztricsné.

- Számalomra méltó ember vagyok, ennyi az egész. Nem tudok egy helyben megmaradni: Valami hajt előre, amint a szélmalom forog, ha rágyújt a szél. Kegyelem, asszonyom, én mindig imádkozni fogok önért, ha utamon hágy. Csak már reggel volna, hogy kitalálnék ebből az átkozott erdőből.

De Fránci nem adta fel a várat:

- Ön már napok óta lappang a vadászkastély romjai között.

A Bujdosó hazudott:

- Az éjszaka vetődtem ide.

- Már tegnapelőtt jelentették nekem a kerülők, hogy egy ember bujkál az én tulajdonomat képező erdőben.

- Az valaki más volt. Ha tudtam volna, hogy valami bünt követek el, amikor itt a bagoly-huhogást hallgatom, inkább maradtam volna az országuton.

- Nemde Amanda leányasszony vezette erre a helyre?

- Nem ismerem.

- Lássá, nekem bevallhat mindent. Mi a legjobb barátnők vagyunk Amandával, - szólt a grófné és leskelődve hunyorított a szemével, mert most ő sem mondott igazat. Egy kanál vízben megölték volna egymást a jó barátnővel egy balatonfüredi bál óta. - Szép dolog, hogy nem árulja el a hölgyet, akinek pártfogását élvezi, de előttem nyugodtan beszélhet. Ki látta el ennivalóval?

- Erdei gyümölcsön, vadkörtén, vadalmán életem.

Isztricsné bosszantotta ez a makacsság. Azok közé az asszonyok közé tartozott, akiknek legfőbb örömeik kivallatni a férfiakat titkaik felől. Híres csendbiztos volt az apja, a betyárvilág rejtélyeit az öreg Szesztai nyomozta ki. Az egyetlen lánya örökölte a természetét.

- Így is jól van - felelt az asszony. - Most már bizonyos, hogy ön nem takácslegény, akinek mondani szokta magát, mert akkor nem csinálna olyan nagy titkot abból, hogy az én Amanda barátnőm rófszámra adta a füstöltkolbászt. Nekem is volt egy bujdosóm, akit félesztendeig tartottam egy pajtában. De bizony az egész Dunántúlt telekürtölte vele, hogy a szeretőm volt. Ha megtalálnám, bizony lehuzatnám ő kelmét. Maguk bujdosók ismerik egymást. Nem hallott bizonyos Apostagiról?

- Dehogy nem, - kiáltott fel a bujdosó. - Patikáros-segéd volt Miskolcon. Ő adta ki magát Petőfinek a Tisza-mentén, Lökön, Dadán a kálvinista papoknál. De rövidesen ráismert egy miskolci ember, hogy ő kelme legény volt a Szabó-féle patikában.

Fránci asszony a gyertyát magosan tartotta és észrevette, hogy a Bujdosó a beszéd alatt halkan siklik a falszakadék felé. Onnan aztán csak egy ugrás az éjféli Bakony. Ez az engedetlenség ismét felkorbácsolta a hatalmas asszony energiáját, pedig magában már meg volt győződve arról, hogy korántsem hasonlít Petőfi Sándorhoz a Bujdosó. Inkább szöke volt ez, mint barna.

- Hallja! - kiáltott fel. - Ha megszökik, a kutyáimmal és a vadászommal megyek a nyomába. Akkor aztán majd vallani fog, mint a parancsolat. Engem még nem tett bolonddá senki. Maga se jár tul az eszemen. Azt akarja, hogy megbilincseltessem?

Ettől aztán úgy megrémült a jámbor Bujdosó, hogy ijedtében leült egy kőre. Látta már magát a vármegye börtönében, talán az akasztófa alatt is. Ennek az asszonynak olyan kemény tekintete volt, mint egy férfinak. Olyan nyugodtan viselkedett az erdő közepén, mintha ott nőtt volna fel.

- Ugy látom, hogy idáig rossz kezekben volt ön, - pattogott Isztricsné. - Megtanították a hazudozásra, a képmutatásra. Akárki legyen ön, nekem el kell mondani az igazat.

- Mit mondjak? - nyögött fel a Bujdosó. - Egyik határból a másikba futok. Pincébe zárnak jóindulatból, szénaboglyába bujtanak, mikor én az árokparton is ellakhatnék, egy helyen a szakállamat akarták levágni öregasszonyságok, máshol béres-munkát kellett végeznem, pedig nem szeretek trágyát hányni. Hát ha igazán én volnék Petőfi Sándor: megérdemelném, hogy kurjongató uriemberek ugrassanak fel az álmomból?

- Nálam senki se költi fel szerenáddal. A pincébe lecsukom. Adja ide a kezét.

A Bujdosó szó nélkül engedelmeskedett, nem gondolt már a menekülésre, az asszonyi akarat győzött felette.

Megtörtén követte az asszonyságot a paripához, amely halkan felnyerített az éjszakában. Franci asszony egy hosszú szíjat oldott le a nyeregről, amelynek egyik végét a Bujdosó kezére hurkolta, a másikat a ló fejszerszámahoz kötözte. Felugrott a nyeregbe és a magasból megszólalt:

- Jöjjön csak közelebb, Bujdosó!

Levonta a keztyűt a kezéről és megtapogatta vele a Bujdosó fejét. Kétszer is visszanyult.

A Bujdosó fején, a haja alatt ott volt a szarvacska, amelyről a luteránus pap beszélt, most már nincs tévedés.

Megindult, elszomorodott hangon rebegte:

- Most már csak arra vigyázzon édes jó barátom, hogy a lovam a lábára ne lépjen. Mindjárt az országuton leszünk. Az én védelmem alatt nem kell önnek semmitől sem tartania.

IX. FEJEZET

A postarablás

Amandát Füreden érte a hír, hogy az ő Bujdosója, akit már nem csak ő maga, hanem az egész környék Amanda tulajdonának tekintett, legnagyobb ellenségének, Isztricsnének a birtokába került. Ment volna világgá a Bujdosó: Amanda kevésbé törődött volna vele, de hogy a gyűlölt Fránci mulatja magát a Bujdosóval, Amanda nem tudott megnyugodni, sőt talpraállott, hogy most végleg leszámol régi ellenségével.

Pedig az őszi Füred nagyon megfelelt Amanda busongó, magábazárt kedélyének. Ilyenkor gyógyult meg, szedett fel egy esztendőre való egészséget a szenvedelmes hölgy.

A madarak mind halkabban beszélgetnek a siró lombok között és a sétálynak elmúlt bajuszpedró illata.

A lakatlan nyárilakok kapuit egyetlen látogató, az őszi szél döngeti és egyetlen pletykát sem hallani a savanyuvizes kut körül. Rég elmúlt Szent Mihály napja, nem nőtt már a fű, még ha harapófogóval huznák is.

A temetőbe kívánczik a lélek a csörgő falevelekkel együtt és a nádas felett vakmerően vijjog a vércse, az elhagyott csónakokat téli álomra ringatja a hab, a postaszekér senkinek se hoz levelet, csak Törteli, a csopaki bérlő szól le a kocsiból Amandának a pesti ujsággal: „Vörösmartynak halálát várják Pesten”.

- A szive öli meg, - gondolja magában az álmodozó hölgy, - minden érzelmes ember a szívével kerül bajba! - És a korán beköszöntő estéli időig lehet szomorkodni a haldokló költőn.

De minden regényes hangulatnak vége lett egyszerre az Amanda szívében, amikor a Bujdosó elrablásának híre megérkezett. Jól tudta a hirharang, hogy Isztricsné rabszijra fűzve, lóhoz kötve vitte magával a költőt, mint egykor a törökök hordták foglyainkat.

Amanda csomagolt és Várpalotán termett, a bátyjánál.

- Van már vevőd az idei borra? - kérdezte a piacbérlőt olyan hangon, amelyet az megértett.

- Hagyj békét nekem, ne avatkozz a gazdasági dolgokba, te csak éldd világodat és hurcold meg a Radics-nevet, - felelt János ur. - Ha tudni akarod, még ki sem forrt a bor.

- Hát én tudok egy vevőt a borra. A füredi Esterházy fogadósa készpénzt ad a borodért. Már megalkudtam vele.

- Készpénz! - csiklandozott János ur. - Bankóban?

- Bankóban. Csak nekem kell adnod a vételár felét, mert az engem illet. Nekem most pénz kell.

János erre kirugta maga alól a széket és a szokásos káromkodásokat kezdte. Megesküdött, hogy életében egy krajcárt sem ad ki a testvére jussából. Legalább imádkozik valaki azért, hogy minél hamarabb elvigye az ördög. Ez a hosszú élet titka.

Amanda nyugodtan végighallgatta a vén fösvényt.

- Akkor nincs vevő. Várhatod, amíg valaki megveszi a borodat a mostani nehéz világban. A bankót pedig nyomban beteheted a veszprémi nagytakarékba.

A veszprémi nagytakarék! Ez volt az a mennyország, ahová János ur álmaiban járt. Minden nap megtette volna az utat akár gyalog is, ha pénzt vihetett volna a takarékbba. Mindig vitt, soha ki nem vett. Ismerték már az öreget a takarékbba. „Az összes kamatokat Radics urnak fizetjük. Más tisztességes ember kölcsönkérni jár hozzánk és nekünk fizet kamatot.” Az öreget, mintha simogatták volna.

Alkudott, cigánykodott, ravaszkodott Amandával, még ebéddel is megtraktálta. „Ugyis minden a tied lesz, egy krajcárt sem viszek a másvilágra. Esküszöm, hogy ingben halok meg. De addig, amíg élek, belebetegednék, ha egy forinthez kellene nyulni, amit félretettem,” - könyörgött az öregember.

- Nehéz az agyagot ásni. Azért hozok vevőt a borra, mert azt tudom, hogy a takarékbba nem mégy.

- Ha a vevő a kezembe adja a pénzt: olyan, mintha már a testemmé változott volna.

- Majd az én kezembe számolja le a vevő a bankókat!

Öreg este volt már, mire Radics János beleegyezett, hogy a vételárnak egy negyedrésze Amandát illeti, de azt a pénzt ő látni nem akarja, ne is mutassák neki, vegye el Amanda a vevőtől az ő hire, tudta nélkül.

Igy jutott pénzhez Amanda.

Természetesen nem a bátyja házában lakott Palotán, hanem a vendégfogadóban egy dohos szobácskában. A szoba vasrácsos ablaka a piacra nyílt, onnan nézte, hogyan szedi be a bátyja a helypénzt a kofáktól. Egyszer a bátyjának nagy veszekedése volt a garas miatt egy pusztapalotai asszonnyal. Amanda kiszólt az ablakon, hogy leteszi a garast az asszony helyett. János ur átvette a garast. „Te is a szemétdombon fogsz meghalni!” - dünnyögte a testvére fülébe.

Amanda pedig összeszűrte a levelet a pusztapalotai asszonnyal.

Először levelet küldött a Bujdosónak. A levél egy ismert költeménnyel kezdődött.

„Az én szerelmem nem kies liget,
Hol csendes tóban hattyúk ringanak,
Fehér nyakuk míg bókot integet
A vízbe néző hold sugárinak.

Az én szerelmem rengeteg vadon;
A féltés benne mint haramja áll,
Kezében tör: kétségbeesés vagyon,
Minden döfése százszoros halál.”

Azután folytatódott egy strófával „A virágnak megtiltani nem lehet...” című versből:

„Ragyogj reám boldogságom csillaga!
Hogy ne legyen életem bús éjszaka;
Szeress engem, szívem gyöngye, ha lehet,
Hogy az isten áldja meg a lelkedet.”

Sokszor szavalgatták a Radics János présházában ezeket a verseket, amíg a Bujdosóról nem tudott az irigy világ.

Amanda nem írta be a levélbe, csak a kofaasszonnyal üzenté meg, hogy a várpalotai szőlőben minden a régi rendben van. Kis kályha is került télire.

Másnap reggel Amanda kezében volt a várvavárt válasz. A levél ugyancsak verssel kezdődött.

„Elmennék én haza, itt hagynám ezeket,
Örömet itt hagynám! de most már nem lehet:
Édesanyám meghalt... kis házunk azóta
Régen összeroskadt... s áll az akasztófa.”

Aztán volt még egy strófa a levélben, amelyből Amanda megtudhatta a magáét:

„S búgó vadgalamb és füttyülő rigófaj
Nem félnek, hogy őket csalják lépve szőre...
Önmagáról tudja e lak népe, milyen
Édes a szabadság tiszta levegője.”

Amanda a sarkával taposott a levélre. „Majd adok én neked szabadságot, te szövőszéktaposó!”

A pusztapalotai asszony még elbeszélte, hogy az a bizonyos uriember korántsem rejtőzködik az Isztricsné kastélyában, még a kertben is sétál, ha kedve van hozzá, a cselédség „gróf urnak” nevezi.

- Én szedtem fel az országu tról! - dühöngött Amanda. - Szegény bátyámnak soha sem volt igaza, de ebben az ügyben nem tévedett. „Majd bőgsz te még a kóborló miatt!” Csak a kezem közé kaphatnám.

Az asszonyoknak mindig utólag jutnak eszükbe részletek, amelyek a legfontosabbak. A pusztapalotai asszony a legvégén mondta el, hogy bajusza, szakállá le van vágva az illetőnek, frakkban jár és strupflis nadrágja van. Erre Amanda megsajnálta:

- Szegény feje. Csúfot űz belőle a gonosz Fránci! - sóhajtott.

Most aztán nem írt több levelet. Senkitől se bucsuzott Palotán, csak megvárta a postaszekeret, amely hetenkint egyszer Badacsony felé jár. Fekete-sárgára festett deszkaalkotmány volt ez, benne két csengős ló és a kocsis kürtje úgy recsegett, hogy a hazafiak hallatára a lábujjukat is behúzták a paplan alá.

Amanda egy-két bankóval elintézte, hogy a kocsis mellett foglalhatott helyet a bakon. „Bátorságosabb hivatalos védelem alatt utazni”, - hízelt a madárijesztőképü, köpenyeges embernek.

A kocsis aztán utközben elmulattatta a maga történeteivel. Hányszor rabolták ki a postát az ő idejében. Legutoljára egy selyemálarcos asszony volt az utonállók vezére, akik alkonyattal kibujtak a hid alól. Csak füttyentett az asszony valami kígyó-sziszegéshez hasonlatos hangon és a vágató postalovak abban a másodpercben megálltak. Ő, a kocsis, nem mert mozdulni a ráemelkedő fegyverek alatt, mert éppen az erdőszélen van egy kereszt, amely egy meggyilkolt postakocsis sírját jelzi.

Amanda elgondolkozott. Nem lehetséges vajjon, hogy a postakocsi támadóinak vezére a kalandos Isztricsné volt? Messzi vidéken senki se tud úgy bánni a lóval, mint ez a boszorkány. Aztán, ha rájön a hava, hát egy kis kalandért a pokolba is elmegy.

Hosszurojtu selyemkendő volt Amandára vetve. Mire begördült a csász. kir. posta a balatoni postamester udvarába: valamennyi rojtja a kendőnek össze volt fonva a sok gondolkozásban.

Porti Ferke görbe szemmel nézte a postaszekérről leugró leányasszonyt.

- Jó napot, postamester ur! - szólt nyájasan a menyecske.

- Most nem érek rá, édes szentem, a hivatalos dolog az első, a postát kell átvennem, nagy értékek, fontos állami levelezések szoktak az én postámban lenni. Talán egész Európában nincsen ilyen kényes állás, mint az enyém.

Amanda csak magában nevetett:

- Megállj, gondolta, majd nem lesz neked fontos a kisörsi tisztartó levele, amelyben a fehérvári Stern kérdezi, hogy lesz-e nád az idén eladó?

A postaszekér kifordult az udvarról. Porti Ferke a hivatalos helyiségbe vitte a leveleszacskót és éppen a lakatot készült feltenni az ajtóra, hogy kellőképen bezárkózzék a hivatalos munkához, - talán a Deutsch-kisasszony levelére volt oly kíváncsi, akinek a minap ment vissza az eljegyzése, - amikor Amanda suttogva feléje fordult:

- A Bujdosóról akarnék valamit mondani.

A postamester kezében megremegett a gyermekfejnagyságu lakat, amellyel a hivatal ajtaját akarta eltorlaszolni. De aztán csak feltette a lakatot. Nagyon kikapott a multkor a várpalotai kaland után a tisztartóéktól. Mariska asszony csaknem megeskette, hogy felhagy a bolondozással, nem keresi többé a Bujdosó nyomait.

Nekiállt tehát a posta feldolgozásának, bár a szíve majdnem kiugrott a kíváncsiságtól.

Amanda talált egy kis padot az udvar sarkában, nyugodtan letelepedett ott, tudta, hogy Porti Ferke nem sokáig fogja kibírni az elfojtott kíváncsiságot.

Gyenge derek jártak már akkoriban, a háztetőn piroslott a sárga tök, a pusztai kerten hegyes léptekkel járt a fázékony kakas, régi lószerszámot nyikorgatott a szél az ámbituson.

A ház végében egy görbedt, kivénült mindenféle foglalkozott fontos teendővel, régi képes újságokkal ragasztotta tele a ház kamráját. Csirizes volt az arca is. Szerfölött gyönyörködött munkájában, amikor egy-egy fakult divatképet, a negyvenes évek lapjainak szép mellékleteit, a kellő helyre felragasztott.

Amanda a kendő befont rojtjait bontogatta:

- Hogy is volt az a legutolsó postarablás ott a Bakonyszélen, a hidnál Mihály bácsi?

Mihály legyintett:

- Részeg volt a postás. Javában állott a szüret a hegyeken. Mindenütt megkinálták borral, amint már ilyenkor szokás. Pedig a postásnak nem szabad inni. A mi postásunk mégis ivott. Zinár ember volt. Így volt az, kérem.

Amanda tréfálkozott:

- Kend talán Balaton-vizzel öblögeti a gégejét?

- Ha a kocsin ülök, nem iszom kortyot sem, - erősködött Mihály. - Inkább száradjon ki a torkom. Csak részeg fővel láthatja azt az ember, hogy asszony jön neki a postakocsinak. Becsületes, szűrös, gatyás betyárok voltak azok, amelyenek a Sobri idejében voltak. Nagy a nyomorúság, feltámad a betyárvilág.

- A zsandárok is ezt mondják?

- A zsandár? - nevetett alattomosan Mihály. - Bakonyi rőfögés farkasnak rettegetés. A zsandárnak nem szokás az igazat elmondani. A zsandárnak mindenki akkorát hazudik, amilyent bir. Elsülyednék szégyenletemben, ha véletlenül igaz szó hagyná el a szájam zsandár előtt. Majd a pandurok, azok megtudják, hogy asszony volt-e a betyár, aki a postát megállította.

De már zörgött a lakat a hivatal ajtaján, Porti Ferke a szemüvegét homlokára tolva, nagy felindulással lépett ki az udvarra.

- Csupa izgalom az ember élete. Soha se mennék többé postamesternek, ha újra kezdeném. Az embert megölik a hírek. Itt van ni: Vörösmarty Mihály meghalt, el is temették, Ráday és Mikes grófok hajadonfővel kísérték a temetőig és mi egy hét múlva tudjuk meg az ujságot.

Porti Ferke visszafutott a hivatalos helyiségébe, de csakhamar új hírekkel tért vissza.

- Mickiewicz, a lengyelek legnagyobb költője is ugyanazon napon halt meg. Szörnyűség, hogy a halál a poéták között pusztít.

Porti Ferke magánkívül volt mindig, amikor a postával a friss hírek megérkeztek. Ha nem ült volna Amanda az udvaron, akkor is, ugyanazt cselekedte volna, ki- és be futkos vala a hivatalába.

Felkapja a kabátját:

- Megyek a tisztartóékhöz. Látni akarom, hogy mit szólnak a párizsi kommunista bérkocsis-hoz, aki pisztollyal agyonlőtte a pasasért, a tanárt, mert vele összeveszett?... Mit szólnak a méregkeverőnőhöz, aki azért követte el bűnét, mert kedvenc olvasmánya dr. Vogel Gottfried „Margit, a brémai méregkeverő” című regénye volt?... Mit szólnak a pozsonyi szabóinashoz, aki a negyedik emeletről leesett és semmi baja nem történt?... De még se megyek, hiszen kegyeddel, Amanda leányasszony, szeretnék beszélni. Lépjen be a hivatalba. Más ugysem jöhet ide a hivatalos óra után.

Odabent aztán Porti Ferke felvette igazi arculatát, kivörösödve, végtelen izgalommal fordult Amandához:

- Tehát ismét megkerült - ő? Hol bujkált? Talán Pesten volt látogatóban, a régi feleségénél? Én azt hiszem, hogy ő Juliával titokban találkozni szokott. Nem tudom másképen elképzelni az egykori legboldogabb házaspár életét. „Kis lak áll a nagy Duna mentében” és Julia itt várja Sándorát. Himzéssel, asszonyi csecsebecséével van telve a ház, csak arckép nincs sehol, hogy a kémek ne ismerjék fel a házikó titokzatos látogatóit.

Amanda sóhajtott:

- Bár így volna, amint postamester ur elképzei.

- Hol jár tehát? Miért hagyta el a biztos menedéket? Miért törte ki az igazságot?

- Őt rossz utra vitték, - felelt zokogva Amanda. - Elrabolták, bűnre kényszerítették a legneme-
sebbet, a legtisztábbat, hogy most már soha többé, élete fogytáig ne léphessen fel szemtől-
szembe a világgal. Ő most mélyebben van a föld alatt, mint a fejeéregyházi csatasíkon, ahol a
hat lábnyi földet karjaival el bírta háritani. De most valóban sirjába szállt ő.

A postamester mélyen megrendült:

- Tehát meghalt, anélkül, hogy nemzete tudomásul vehette volna, hogy nagy fia túlélte a katasztrófát?... Sohasem adnak hitelt azoknak, akik állítólagos halála után láthatták őt.

Amandának szikrázott a szeme:

- Ő él, de jobb volna neki a sirban. Egy asszony kerítette hatalmába, egy asszony, aki feslett életmódjáról, gyanus kalandjairól, feltűnő szokásairól hirhedt egész Magyarországon. Ő jelenleg az Isztricsné rabja.

Porti Ferke megkönnyebbült:

- Esendő az ember, hajlandó a pendely. Hála Istennek, nem ázik, nem fázik. Jó konyhája van a grófnénak. Tudtommal Kápli Lajos, a babothai lelkész gyakran megfordul az Isztricsné házá-
nál s így társaságban sincs hiánya. Bizonyosan gyakran elbeszélgetnek a pápai diákevekről.

- Kukacos szalonna, bűdös vaj, egybeillenek. Az az asszony egy démoni teremtés, - rebegte Amanda összeszorított fogakkal. - Én jól ismerem őt, mert nem a férfiak hiszékeny szemével nézem őt. Tudom, hogyan akarta a Balatonba fullasztani azt a fiatalembert, akiről a nagy halott költő megemlékezik a Füredi szivhalászat című művében. Legszívesebben azt vette volna, ha füredi nyárilakán verébsiripelés helyett akasztott férfiak halálhörgését hallaná reggelenként. Gonosz mosoly az ajkán volt a válasz, amikor az elbolondított férfiak a Balaton mélyébe kíváncsoztak. Szép szerelmemet, ifju kérőmet, akivel végre rendbehoztam volna feldult életemet egykor az Anna-bálon ő csábította el. Adósa vagyok.

- Szalmaadósságnak polyvaintereze. Akármilyen nagy Magyarország, két asszony nem fér el benne, - dörmögte a postamester.

- Ha az egyik boszorkány, - feleli Amanda. - Kettőnk közül az egyik pedig gonoszabb a büdi boszorkánynál. Van annak az asszonynak valami bűbája, gyöngye, vagy kendője, amivel éppen úgy meg tudja babonázni a férfiakat, mint a hímebeket. Csak ránéz a nagy farkasfogó, fehér ebekre, amelyeket századok óta nemesítenek Esterházyék és a kutyák tánkra kanyarítják hosszú, izmos derekukat, míg ugyanakkor a lovaskatonát megállítják az országuton. A férfiakhoz meg olyan nyelven tud szólni, hogy azok elfelejtik a mátkájukat, az édesanyjukat. Azt csábítja el, azt hálózza be, azt viszi a pokolba, aki reggel eszébe jut.

- Nagyon dicséretes dolgokat mond a grófnéről, Amanda leányasszony. Rím-kovács nem magasztalhatná őt ékebben, még ha maga a „Madarak Barátja” venné lantjára őméltóságát.

- Őméltóságát? - rikkantott Amanda. - Arról a házasságáról is lehetne szó a Szesztai-lánynak, amelyet a részeges horvátországi gróffal kötött. Ki volt a tanú? Hova lett a gróf? Kijózanodott és világgá ment, amikor először tiszta reggel meglátta a feleségét? Azt mondják, bánatában beállott katonának és valamelyik csatamezőn kereste a halált.

A postamester türelmetlenkedett:

- Legjobb olyan asszonyt elvenni, akinek az első urát felakasztották. - Azt mondta, hogy a Bujdosóról vannak hírei? Nem törődik itt senki Isztriccselel, akár él, akár holt.

Amandának remegett a hangja:

- A farkasfojtó ebek után embert jött kedve fogni a Fráncinak. Ahogyan a szép kutyákat szokta elkapni utközben, úgy vitte magával a pusztapalotai vadászkastélyból a Bujdosót, szíjon.

A postamester vállat vont:

- Mindegy az, földolog, hogy nem hagyta el vidékünket a Bujdosó. Reméljük, hogy végleg nálunk marad és én szemtől-szembe láthatom.

- Nem sok öröme lesz benne, - szólt végzetes hangon Amanda. - Valószínűleg a veszprémi törvényszék előtt látja majd postamester ur a körülrajongott férfit. Azt gyanitom, része volt a minapi postarablásban ott a Bakonyszélen.

- Ó, te bestia! - kiáltott fel magánkívül Porti Ferke. - Féltekeny elkeseredésében még mit nem fogna a költőre? Maga a boszorkány, Amanda leányasszony, veszélyes, cselszövő, átkot lehelő boszorkány! Mondja, cserben hagyta a józan esze? Igaz volna a közmondás, hogy asszonynak fazékoldal acél?

A postamester hosszú léptekkel járt fel és alá a szobában, dühösen ment neki a falnak, mintha kidönteni akarná. Bozontos fehér szemöldöke felhő volt homlokán. Lángolt a szeme.

- Hát valóban olyanok a nők, mint „Az örült”-ben írja: „Szép állat az asszonyi állat, szép és veszedelmes. Aranypohárban méregital”. Egyik napon égbeemelné a férfit, akit gyarló szíve kedvel, másnap rossz kedvében a poroszlók kezére adná. Ó, ti asszonyok, ti örök bosszuállók minden férfikacajért, gondatlan percért, amelyben nem a ti imádstok foglaltatik. Most rablók között állitanád világ csúfjára a szegény Bujdosót, mert elment mulatni magát az unalmas romfalak közül! Reátok illik a régi mondás, hogy imádságos könyvből is lehet imádkozni mások ellen.

Amanda összekulcsolt kézzel, lehajtott fejjel állt a szoba közepén, nagy gond borította fellejét arcára, nem ügyelt a postamester gorombaságaira.

- Megmenteni, megmenteni... - mormogta magában. - Az életemet adnám, ha őt biztonságban tudnám, túl a határon.

A postamester megállott.

- Előbb elveszíteni, aztán megmenteni: ez az örök asszonyi. De nem lehet kikaparni a holtat sirjából.

- Ő még nem halt meg, csak veszedelemben van, - suttogta Amanda. - Ha igaz volna az, hogy a bakonyszéli postarablást Isztricsné követte el, akkor ő is veszve van. Cinkosa volt.

- Asszony, megörültél? - riadt fel Porti Ferke. - Csak egy elmeháborodottnak jut eszébe a gazdag, előkelő asszonyságot gyanusítani utonállással. Vigyázz a nyelvedre. A zsandárok már inában vannak annak a két-három dezentornak, aki egy öreg Sobri-korabeli betyár vezetése alatt a régi világot akarja feltámasztani az erdőben. Az akasztófán száradnak el, a kincstár pedig megtéríti a kárt.

- Bár igaza lenne urambátyámnak, - zokogott Amanda és könnyes arcához vont a postamester kezét. - Valóban örültség a gazdag Isztricsnére feltételezni, hogy betyárkalandba keveredik, bármennyire rajongója a különös, regényes dolgoknak.

- Azt mindenki tudja, hogy a posta nem tréfál.

- Csak mélyen kinzó aggodalmasságom festi elém a rémképet, - folytatta Amanda. - Ő szilaj természetű és rajong a szilaj, elszánt nőkért. Nagyrabecsüli a virtust az asszonyban, mint a legtöbb genialis férfi: azt szereti, ha a nő parancsol neki, ha bálványképe mindenkinek külön. Hisz emlékszik urambátyám, hogy már negyvennyolcban is becsukta őt a szobába Julia, amikor kraváll volt az utcán.

- Emlékszem, - vallotta be nagynehezen a postás. - Kanagár a vendég, komondor a gazda.

- Félő, hogy Isztricsnében végre megtalálta azt a női ideált, aki majd erőszakosságával ismét belekergeti valamely veszedelembé, amint egykor Julia elküldé őt Berényből Bem után, holott a költőnek már nem volt sem egészsége, sem kedve ahhoz, hogy a csatákban résztvegyen.

- Így beszélnek.

- Félő, hogy ez az asszony visszaél hatalmával, amelyet a genális férfi felett gyakorol. Nagy becsülete van, mint a téli agárnak. Én csak gyöngye repkény voltam a márványoszlopon. Alázatosságom nem volt inyére.

Bár a postamester mélyen elmerült gondolataiba, erre a mondásra mégis csak felemelte a fejét és tetőtől-talpig végignézte Amandát.

- A ténsasszony, aki hatfontos ágyugolyók között táncolt a komáromi sáncon? Más szóval a ténsasszony nem küldené Abaujba a legényt, - mint Veszprémben mondják? Aggszó, de igaz.

Amanda befejezte szereplését. Kivágta a postahivatal ajtaját és kirohant a novemberben korán beköszöntő alkonyatba. Kendőjét szemére huzta, amint belevágott a ködös országutba.

A postamester elgondolkozva nézett utána:

- Erre az asszonyra minden bizonnyal ráillik ez a vers:

„Volnék bár hallgató éjjeleken
Átokverte kósza lélek,
Ki még koporsójában sem pihen -
Csak tégedet ne ismernék.”

Bezárta a postát és a barátságos tisztartólak felé indult, hogy e tiszta körben felejtse az egykori markotányosné látogatását.

X. FEJEZET

„Szép vidéknek szépséges leánya...”

Az egykori Esterházy-házban, ahol a tisztartó-család lakott, volt egy szoba, amely a Balaton felé nyílt gyengéden sodrott függönyökkel borított ablakaival és ez volt a ház szentélye, mert itt függött a falon Petőfi Sándor képe, amint egy vándor piktor egykor emlékezetből lefestette a költőt. Bizony nem hasonlított ez a kép Barabás vagy Orlai képéhez, de ki tudná, hogy valójában milyen volt a költő, amikor eltűnése után már néhány esztendő múltán úgy elenyészett alakja, hogy azt sem tudták némelyek bizonyosan, hogy szőke volt, avagy barna?

Ez az arckép volt a ház kincse. Valamely régi Esterházy felejtette itt az arcképet, miután a vándorpiktort megajándékozta. Az tovább ment és keresett ismét egy házat, ahol néhány heti ellátásáért emlékebe hagyott egy Petőfi-képet.

Azonkívül voltak a falon különböző rámak, amelyek alatt beüvegezett kéziratok voltak. Ne higgye valaki, hogy talán a költő sajátkezű kézírásában őriztek itt verseket, ott volt a másoló neve is a kép sarkában, aki a kevésbé ismert Petőfi-verset „emlékül” leírta. Ilyesmivel kedveskedtek egymásnak a kisasszonyok névnapkor vagy karácsonykor. Egy-egy kevésbé ismert Petőfi-költemény felizgatta a közvéleményt, sok ál-Petőfi-vers is volt forgalomban, amellyel kontárok próbálkoztak érdeklődést kelteni.

A legszebb gyűjteményük a másolt Petőfi-versekből a Kandur-kisasszonyoknak volt Kisörsön.

A nyári befőzés után mindig maradt elegendő hólyagpapiros, amelyre Juliska tollal és ecsettel lemásolhatta a kölcsönkapott költeményt. Némelyik vers, különösen a szerelmesebb fajta, úgy ki volt pingálva pirossal, arannyal, mint a mézeskalács. Most már csak üveges tótot kellett a postamesternek fogni, és miután meggyőződött a tótról, hogy az egy kukkot sem tud az emigrációról, a tót nekiült és üveg alá foglalta a verseket. Lovaslegény vitte a rámat valamely jóbarátnőnek a Balaton környékére.

Kandur Juliska gyűjteményébe a legtöbb verset egy bizonyos Hoszpoczky Levente nevű mérnöksegéd másolta. Kaligrafikus, kellően cicomázott kézírása volt a mérnöksegédnek. Mikor ő leírta azt a mondatot, hogy: „Szép vidéknek szépséges leánya!” - mindenkinek érezni kellett, hogy nem mindennapi érzelmek vezetik a tollát.

A mérnöksegéd csaknem minden héten meglepte újabb versekkel a Kandur-kisasszonyokat. Bár nagyon elfoglalt ember volt, az Esterházy-udvarban, mindig talált magának időt, hogy egy-egy könyvben meg nem jelent Petőfi-verset megszerezzen és lemásoljon.

A postamester azt szokta mondani, hogy Hoszpoczkynek azért van annyi ráérő ideje, mert nem hord magánál dugóhuzót, mint a mérnökök. Ezt a titokzatos mondást pedig úgy kell értelmezni, hogy Hoszpoczky nem volt borissza. Bolondos, különc ember volt már az apja is, lepkegyűjteménybe ölte a vagyonát, még indiai lepkei is voltak üveg alá zárt skatulyákban. A sötétkék, ezüstös, aranyos, exotikus égboltozatot sugárzó lepkegyűjtemény csodájára járt a környék, míg az időmultával porrá váltott. Fiának az öreg nem hagyományozott egyebet, mint a vitéziesen hangzó Levente nevet.

Most is, amikor a postamester benyitott a tisztartó házba, Kandurné és Zsuzsika a padláson voltak, a téli almát forgatták meg a gyékényeken, a padlásról kiáltott le Zsuzsika:

- Hoszpoczky új verseket hozott!

A postamester már tudta, hogy merre felé vegye az útját, de mielőtt belépett volna a házba, kürtöt formált a két tenyeréből és felkiáltott a padlásra:

- Nyomába vagyunk a bakonyszéli postarablóknak. Nagy meglepetés.

De a hölgyek tovább forgatták az almákat, megszokták, hogy a balatoni postamester soha sem jön „üres kézzel”.

Benn, a ház szentélyében nagy munka volt. A berámázott versek már annyira betöltötték a szoba falát, hogy Hoszpoczkynek létrára kellett állani, hogy az ujonnan hozott verseket felakaszthassa.

A létra tetejéről üdvözölte a postamestert a mérnöksegéd, akinek mindig olyan piros volt az arca, mintha cinkét fogott volna. Belsőseges, fáradhatatlan jókedv ült a két szemében, mintha az egész nagy világ az ő mulatságára volna. Vannak ilyen csodálatos jókedvű lények az emberek között, mintha valóban piros pünkösdi napján jöttek volna a világra. Szinte kedve volna az embernek olyant mondani, hogy elmuljon a boldog mosoly az arcukról. A postamesternek volt ilyen mondanivaló a tarsolyában:

- Rossz hírt hozok: meghalt Vörösmarty! - kezdte.

(Ebben a házban egyébként is úgy szoktak a költőkről beszélni, mint a legközelebbi hozzátartozókról.)

Hoszpoczky abban hagyta munkáját, most látta elkomolyodni a postamester a vidor arcot.

- Éppen huszonöt esztendővel élte túl Kisfaludy Károlyt, válaszolt a mérnöksegéd, aki nagymester volt a számolásban.

De Juliska előbb csak elsápadva nézett a postamester rézvörös arcába, mintha ő volna az oka a költő halálának, aztán, mint jól nevelt leánykához illik, kifutott a szobából, hogy könnyeit elrejtse. (Ennek a postamesternek az arcán néha világosan ott fénylik a postakürt, pláne, amikor rossz hírrel nyit be a házba. Miért is jön ilyenkor a házhoz Porti Ferke! Nem tud magában tartani semmit öt percig sem.)

Hospoczký szomorúan nézett a lányka után:

- Hogy lehet a rossz hírrel ily módon belépni a házba?

- Vannak még különbségek mondanivalóim is! - felelt a postás és levetette magát egy székbe, mintha nagyon elfáradt volna a rossz hírek cipelésében.

Mi már tudjuk, hogy miféle hírek vannak a Porti Ferke táskájában, de Hospoczký nem tudta, még sem érdeklődött. Őt most az a foglalkozás kötötte le, hogy minél jobb helyet találjon a „Forrás és a folyam” című versnek, ahonnan állandóan és pontosan elolvasható legyen a vers utolsó sora: „Te vérzel, árva hal, szegény szívem!”

Egyik-másik verset tartalmazó képráma nemzeti szalaggal volt körülvéve, trikolor-darabocskákkal, forradalmi vitézségi rendjelek szalagocskáival, amelyeket a háznál megfordult bujdosó honvédek hagytak itt emlékekben. Ily rájá volt foglalva a „Talpra magyar” és így volt az „Egy gondolat bánt engemet”.

Másféle színes tulipánok, varrott piros rózsák, kék buzavirágok, nyurga szarkalábak voltak fehér vászonra hímézve és a vászon egy verset ágyalt magába, amely egy Szalk-Szentmártonban kelt Petőfi-vers volt. Csikóbőrös kulacs függött a Csokonaihoz írott költemény mellett a falon, hosszuszáru pipa diszitette „Egy telem Debrecenben” című verset, fokos volt a Bűnközdí Bandiról írott költemény mellett. Ócska honvédsapka csüngött fejfaként a „Vén zászlótartó” felett. Érzelmes lány-gonddal, gyengéd kézzel volt ékesítve a szoba négy fala. A költő szelleme lengett a levegőben. A sarokban, a tulipános ládában elzárva azok a Petőfi-kötetek, amelyeket az ötvenes években kapni lehetett. Csak az ablakszegeen függött az idei kalendárium, István bácsi naptára, amely nemcsak az országos vásárok jegyzékét és a posta-állomások névsorát tartalmazta, de vallásos olvasmányokkal is bővelkedett.

Hospoczký még mindig a létra tetején állt, a postamester titokzatos arccal, összeszorított szájjal, konok hallgatással foglalt helyet a kanapén, amelynek fedővásznába az „Ebéd után” című vers néhány sora volt hímézve, Juliska nem tért vissza, pedig lassan beköszöntött a gyertyagyújtás ideje, - amikor a lajtorja megingott a mérnöksegéd alatt.

- Mit keres Kisörsön novemberben a „Kisfaludy”? - kiáltott fel Hospoczký, amint a felső ablakokon át a Balaton felé nézett.

De már erre Porti Ferke is talpra ugrott. Kisörsön legfeljebb a vitorlás halászhajó szokott kikötni, amikor halvásár van a parton, de a büszke „Kisfaludy”, a hosszú füstfátyolt eregető gőzhajó csak messzire a tavon, a szemhatáron szokott elsiklani fehér testével.

A „Kisfaludy” valóban ott himbálódzott a Balatonon, ötven lépésnyire a sűrű nádistól, ahol még talált elég mély vizet a kerekei számára. A postamester felkiáltott:

- Legalább is Esterházy érkezett meg, csak az ő kedvéért fűtenek be november végén a gőzhajóba.

A hajóról fehér füst röppent fel, majd tompa bűgös hangzott.

- Ez nekünk szól! - ugrott Porti Ferke. - Bennünket hívnak a gőzhajóról. Istenem, milyen izgalmas nap!

Mire az udvarra ért Hospoczký és a postamester, már összegyűlekezett az egész család. Kandúr uram valahonnan a tehénistállóból került elő, éppen most ugrándozott az ünneplő kabátjába, amely sehogy se akart felférni széles vállaira. A nők a kezüket tördelték.

- A seprő keresztbe esett a küszöbön, - szólt Mariska asszony. - Tudtam, hogy nem mulik el baj nélkül a nap.

- Ne jajgassatok, - kiáltott Kandur uram. - Bármilyen történt a gőzhajóval, segítségére kell lennünk. Főzzetek vacsorát, bizonyosan emberek is vannak a hajón.

A „Kisfaludy”-ról még egyszer felhangzott a hajókiáltás.

- Még elsülyed itt a szemünk láttára, - jajgatott a tisztartóné.

- Én azt hiszem, a grófok érkeztek meg, - vágott közbe a postamester.

- No, akkor én a kútba ugrom, - siránkozott Mariska asszony. - Nincs még bevasalva az ágy-nemű a tegnapielőtti nagymosásból.

- Gyerünk a partra, - vezényelt a tisztartó. - Hé emberek, köteleket, csákányokat, rudakat. Tudjunk segíteni baj esetén.

A gőzhajó harmadszor is jelt adott, amire oly izgalom vett erőt a csendes tisztartó-ház lakóin, hogy többen felkiáltottak:

- Már süllyed... Csak a kéménye látszik a tóból.

Körülbelül száz lépésnyire volt a part, a tisztartóháztól. Dinnyeföldek ugarán vágattak előre a férfiak. Természetesen még nyoma sem volt a mostani vasuti töltésnek, a szűz nádas mélyen, sűrűn nyult be a Balatonba. A nádasban egy helyen bevágás volt, amelyen keskeny padló vezetett be a nagy Balatonba. Itt szoktak valamikor az Esterházyak vadlibára lesni, innen szálltak be a fürdőző grófné a vízbe. Hosszu volt a padló, itt-ott elkorhadt.

- Csak ma ne szakadjon le, - fohászkodott Kandur uram magában.

Mire a padló végére értek, akkorára már a csónak is odaért, amelyet a Kisfaludyról eresztettek le. Egy tulipános szűrös, árvalányhajkalapos, pörgebajszu fiatal férfi ugrott ki elsőnek a csónakból.

- Adjon isten jó estét, - mondta palócos hanghordozással, amilyen magyar beszédet soha sem hallottak itt a Balaton mellett. - Én Lisznyai Kálmán vagyok és a balatoni postamestert keresem, aki állítólag Petőfi Sándort rejtegeti.

Nesze neked Porti Ferke!

Ez lett a vége az örökös suttogásnak, járás-kelésnek, ábrándozásnak! Most már az egész ország nevet a balatoni postamesteren. Vagy mi több: még börtönbe is kerül végre összeesküvésért.

Ha Hoszpoczky meg nem kapja, bizony leszédül a keskeny padlóról a Balatonba Porti Ferke.

- Ismeri a hazafiak közül valaki a balatoni postamestert? Hol találhatnánk meg őt? Azért jöttünk Pestről, Füredről, hogy utánanézzünk ennek a dolognak, amelyről ma holnap egész Magyarország beszél. Már a gőzhajó-társaság is átlátta küldetésünk fontosságát és rendelkezésünkre bocsátotta a Kisfaludy-hajót. Reméljük, hogy a hazafiak nem cinkostársai a postamesternek, aki egy ál-Petőfivel izgatja a közvéleményt? - Így beszélt kemény szóval a cifraszűrös, magyar ruhás, csinos fiatalember, aki, ha valóban az, akinek mondja magát: az ország legvidámabb, legkedvesebb, legderekabb cimborája, a „Madarak Barátja”, felüdítője minden bús hazafinak, a szomorú idők isteni ajándéka, a dalos Lisznyai Kálmán.

De hajh, ki tudná a mai időkben, hogy mit rejteget a cifra szűr? Nem alattomos rendőrkém rejtezik-e a magyar ruha alatt. Mindennap hallani léprecsalt hazafiakról, akiknek itt-ott eljárt a szájuk, aztán elfogták őket és csak sokára jött felőlük híradás a pesti Neugebäudeből!

Kandur uram visszanyerte nyugalma, bár először meglehetősen villámló szemmel mérte végig Porti Ferkét! No vén bűnös, most felelj magadért!... De előbbvaló a magyar becsület, a magyar barátság!

- Bizonyára mindenki ismeri e tájon a balatoni postamestert, így tehát ismerjük mi is. Holnap, vagy holnapután megtalálандják őt a téns urak, ha ugyan nincsen valahol utban. Mert szokott ő néha uton lenni, a hivatala hozza magával.

(Így szólt Kandur uram, amiből megérthette Porti Ferke, hogy ha valóban követett el valami olyan suskust, ami miatt menekülnie kell, hát itt az idő, illa-berek. A tisztartó sohasem avatkozott a postamester regényes dolgaiba, nem tudhatta, hogy a fantasztikus Ferke csinált-e valami csacsiságot.)

- Most pedig estére jár az idő, hát meghívom a téns urakat szerény tisztartói házámba, amint ezt jó gazdám Esterházy gróf ur meghagyá, hogy vendégszerető és szives legyek a jámbor utasokhoz. Valami apróság akad vacsorára is. Az éji nyugalomnak se lesz hiányossága.

A szűrös vendég kinyújtotta a kezét:

- Hallottam Füreden tisztartó ur jó hírnevét. Azt hiszem, kedves emlékeim között irhatom be azt a napot, amelyet fedele alatt töltendek. A derék hazafiak még nem veszték ki Magyarországon.

A kisörsi tisztartó lesütötte a szemét a megtisztelő szavakra.

- Szegény, egyszerű emberek vagyunk, de vannak nálunk még szegényebbek is, ahol még nagyobb a vendégszeretet. Minden ember ember.

- De nem minden ember emberséges ember, - fordította a szót Lisznyai.

A csónakból most egy zömök, oldalszakállas, bodorított fürtű, kékszemű, nevetős képű ifju ugrott fel a padlóra, magyaros ruhája volt, de csizma helyett fénymázos cipő volt „luteránus” nadrágja (a magyar zsinóros pantalló) alatt, fején kemény kalap, amint a divatos pesti gavallérok akkoriban öltözködtek. Bő Lendvay-köpenyege festői ráncokban omlott le vállairól. Ilyen meglepő arslánt még nem láttak az örsi partok.

- Barátom, Lauka Gusztáv! - mutatta őt be Lisznyai.

A férfiak kezét ráztak. A mérnöksegéd hangosan megmondta a nevét, amikor bemutatkozott. Kandur uram hátrafelé farolt, a postamester elébe, amikor rákerült volna a sor.

- Öreg barátunk, egykori indzsellér, - szólt a postamester helyett, amivel nem is mondott valótlanyságot.

- Becses neve? - kérdezte Lisznyai. - Én naplót szoktam írni utazásaimról.

A postamester szorult, rákveres lett, hebegett. Jó barátja jutott eszébe:

- Erdélyi Dani, - felelte és Istennek ajánlotta lelkét.

Lisznyai felnevetett:

- Halottam róla! - és pajkosan, de megértőleg nézett végig a postamesteren. Talán éppen azt is tudja ez a nyájas, de álmatlanszemű fiatalember, hogy Erdélyi Dani befagyott a sárba...

Most már aztán, miután könnyelműen jóbarátját is bajba keverte a balatoni postamester, nem volt számára egyéb tennivaló, mint nekimenni a nádasnak, ahol az legsűrűbb, felkeresni a Balatont, ahol a legmélyebb.

A jólelkű tisztartó észrevette Porti Ferke kétségbeesését. A fülébe sugta tehát:

- Reggelig ne mozdulj. Akkor értesítelek.

És a postamester gyöngyöző homlokkal, nagyot fujva, észrevétlenül elmaradt a haza felé ballagó vidám társaságtól. Teremtő isten, mit nem tett volna meg egy órával előbb azért, hogy a bálványozott Liszniai Kálmánnal, a nemzet derüs mosolyával: Lauka Gusztávval együtt ülhessen a fehér asztalnál!

Most pedig bujdosnia, menekülnie kell előlük, mint valami gonosztevőnek. A végzet utjai kiszámíthatatlanok. Jobb hazafiak kerültek már börtönbe.

A postamester ment lehajtott, bús fejjel a ködszagu, deres országuton, mint valami régi haramia. A félhold a badacsonyi hegyen állott és némán nézett alá a leszüretelt hegyre. Porti Ferke azt gondolta magában, hogy legjobb volna neki elbujni ott a hegyen, egy üres prés-házban, amíg a veszedelem elmúlik felőle.

Lendvay Mártonéhoz hasonlatos köpenyegét a szegre akasztotta Lauka Gusztáv, az árvalány-hajas kalapot áhitattal vette át Kandur Juliska a Liszniai kezéből és nemsokára elkezdődött a vacsora.

Mariska asszony szokás szerint irult-pirult, amint az egyes fogások az asztalra kerültek, mentegetőzni se merészelt, mert hátha illetlen dolgot cselekszik ezzel is. Elég baj, hogy a tepertős turóscsuszának nem sikerült úgy a tésztája, amint szokott, de a lányoknak jóformán semmi hasznukat nem lehetett venni, mióta megtudták, hogy kicsodák a vendégek, akik a gőzhajóval érkeztek. Nem kellett volna a tésztagyurást bízni se Juliskára, se Zsuzsikára, saját magának kellett volna azt is elvégezni, mint általában mindent. Szerencsére még messze van a turóscsusza, addig tán történik valami csoda!

Eleinte kínálgatni sem merte a vendégeket. Ki tudhatná, hogy miféle fejedelmi koszthoz vannak szokva e kiváló férfiak. Örsön bizony nem főznek úgy, mint az Angol királynőben. Habár a multkori füredi kiránduláson látta, (de nem kóstolta), hogy a híres Esterházy-korcsma se ad más körítést a fogolyhoz, mint ő. Régen mondja már az urának, hogy kellene egy alapos szakácskönyvet venni, nem lehet örökké az írott receptekből dolgozni, amit az öregasszonyok összeírtak és hagyományoztak. Változnak az emberek, az ízlések, ki tudná, hogy divat még manapság a tejfeles, paprikás csirke?

Ám hagyjuk Mariska asszonyt kétségbeesésében, amelyen úgy sem segíthetne emberi hatalom. (Bajban volt ő akkor is, hacsak a badacsonyi pap utazott át a tájon, pedig az csak olyan egyszerű ember, hogy a saját bicskájával eszik az ételből.)

Nézzük inkább a vendégeket, akiket a kisasszonyok jobbról-balról, anyjuk helyett is kínálgatnak. (Volna nemulass másnap, ha nem tennék.)

A paprikáscsirkénél azt mondta Lauka:

- Vajjon megérti a német kakas, hogy mit kukorékol a magyar kakas?

- Nincs közte kakas. Jércék, - felelt Zsuzsika nagy sietséggel és ismét odalibbent a tállal a vendég baloldalára.

Lauka elszomorodva csóválta a fejét:

- Én akkor ebből nem ehetem.

A nők sóbálvánnyá meredtek.

- Ha tudtuk volna, - kotyogott Zsuzsika vérpiros arccal. - Van nekünk kakasunk, kicsi is, meg nagy is. Azt tartják, hogy a kakasnak keményebb a husa...

- Éppen azért kell minden német kakast megenni, - fejezte be Lauka a korszak hangulatát jellemző viccet. - Ha megettük a németet, nem segít azon már a Revalenta Arabica sem.

De Zsuzsika könyörgő tekintetének mégis csak engedett a költő és másodszor is megtöltötte tányérját a remek csirkével.

- Tudják, hogy mi az a Revalenta Arabica? Egy gyógyszer, amely minden betegséget meggyógyít. Szedtem én még szerelem ellen is, - folytatta a költő.

(A felszolgáló kisasszonyok ismét vérpirosak lettek.)

- No de nem ajánlom senkinek, mert bizony nem használt az Arabica. Ugyanezért éppen most tiltották ki Franciaországból is a gyógyszert. Kiderült, hogy készítője nem Barry dü Barry, hanem egy Klug Krisztián nevű orosz zsidó.

Liszniai kevesebbet evett, inkább szomjazott. Pedig Kandur uram még mindig nem töltötte meg a poharakat. Nagy zavarban volt a jóember, hogy idei, tavalyi, vagy ó-borral kínálja a vendégeit. Mindegyikből szívott egy pohos kancsóval. Csak azt várta, hogy szóhoz juthasson, mert illetlenségnek vélte, hogy vendégei szavába vágjon:

- Az idei borunk kicsit fanyarkás, mert a hegyeken sok eső volt és elázott a szüret. Igaz, hogy nagy szüret volt egész Magyarországon, emberemlékezet óta nem termett annyi bor, mint 55-ben, de a nagy áldásnak a minőség adja meg az árát.

Liszniai bólintott.

- Azért csinálták az új tizforintos bankót, hogy a kereskedőknek legyen elég pénzüik megvenni a temérdek bort.

- A tavalyi borunk nagyon édes, mert mindenki tele volt reménységgel. Azt hitték a magyarok, hogy Szevasztopol után Magyarországra kerül a sor. A szomszédunkban egy birtokos ember Iskendernek keresztelte a fiát a bég tiszteletére.

- Sokan csalódtak gróf Ilinszkyben, a bégben, - bólintott Liszniai. - Jókai új műve, a „Véres könyv” éppen karácsonyra hagyja el a sajtót. Három forint pengőben lesz az ára. Nagy summa.

- Az ó-borunk arról a nyárról való, amikor a pesti jurátusok vére a Dunántul összekeveredett a szerezsanok vérével és a szőlőtőkék között folyt. Melyikből isznak a téns urak?

- Szerezsan-vért, - kiáltotta Liszniai Kálmán.

(A tisztartó öntött, de magában azt gondolta, hogy tulságosan nyíltan, forradalmasan beszélnek ezek az ő vendégei. Jó volna a postamesternek üzeni, hogy még az éjszaka folyamán kössön utilaput a talpára.)

A csirke után töltött káposzta következett apró karmenadlival. Zsuzsika mentegetőzött az anyja helyett, mert a szegény asszony most már bizonyosra vette, hogy ételei nem izlenek a vendégeknek, azért kívánják a bort. Mennyivel könnyebb helyzete van a férfinak a háztartásban? Az csak megcsapolja a hordót. A csap ereszt, a vendég felvidul.

Zsuzsika így mentegetőzött:

- Engedjék meg, hogy ezzel a falusias étellel is megkínáljuk a téns urakat. Tudjuk jól, hogy ez nem valami módi eledel, de nálunk szokás, amíg a tél tart. Azt tartják, a töltött káposzta melegíti leginkább az utasembert.

- Mikor volt az első fagy ezen a tájon? - kérdezte Lauka, mielőtt a kínálást (balfelől) észre vette volna.

A tisztartó felelt:

- Katalin napján, szokás szerint.

Lauka komoly arcot vágott:

- Akkor isteni és emberi törvény szerint érvényes a töltött káposzta, - szólt és a háziak nagy örömeire ismét derekasan hozzálátott a falatozáshoz.

Liszniai ellenben a borospoharakat kultiválta. Körökre ivott, „faire rubis sur l'ongle”, mint Lauka megjegyezte. Nagyban barátkozott a házigazdával:

- Tudja-e tisztartó uram, hogy van már egy magyar találmány, amely a cséplést megkönnyíti? Kézi cséplőgépeknek hívják, kereken jár és forgatják. Feltalálója a jeles hazafi, Vidats István.

A tisztartó hivatalos komolysággal felelt:

- A mi uradalmainkban az a szokás, hogy szőlőkapálás idején egy falu tótot lehozunk a felső vármegyéből. A lányok, asszonyok elvégzik a szőlőben a teendőket, a férfiak learatnak, csépelnek, aztán hazamennek őszkor.

- Elég baj, hogy a magyar még ennyi sorscsapása után sem szokott hozzá, hogy maga végezze el a munkáját.

- Kicsiny ahhoz a mi népünk - felelt Kandur uram. - Tíz-szer annyi magyarnak kellene lenni, mint amennyi van, akkor se győznénk a munkát. Szoktam én néha gondolkozni, amikor azt a sok elpusztult szőlőt, használatlan mezőt, idegen boltost, német vándorlegényt látom. Miért van az, hogy más országban kitelik a népből a földmivelő osztályon kívül az iparos és kereskedő is? Egy darabig azt gondoltam, hogy mindez azért van, mert nálunk mindenki prima donna vagy prima don akar lenni. De mióta vénebb lettem, rájöttem, hogy nem mibennünk van a hiba, hanem csak abban, hogy kevesen vagyunk magyarok.

Lauka Gusztáv nem szerette a szomorú beszélgetést, meg aztán Kandur uram is hirtelen elhallgatott, mert a felesége lábát érezte a lábán. Talán valami számárságot mondott? Liszniai a tenyerébe hajtotta a fejét, amint maga elé nézett. De annál vigabb volt Lauka:

- Nem járt még erre a bolond porosz utazó, aki kígyókat fogdos? Egész nyáron ott sétált a napernyője alatt a budai hegyek között, kezében egy faolló, amellyel nyakon csipte a kígyókat. Az eleven kígyókat aztán elküldte egy hazájabeli bankárnak, aki a világ minden részéből összegyűjti a kígyó-fajtákat.

A nők borzongtak.

- Olyan ügyes volt a porosz, hogy faollójával az ürgét is megfogta, amikor az kidugta fejét a lyukból.

Erre aztán nevetésre váltott a borzongás.

- Nagy huncut kend, Lauka - mormogta Liszniai a bajusza alatt, miközben hörpintett a borából.

Lauka azonban nem hagyta magát. Tudott ő még vagy száz olyan elmondani valót, amin a nők mosolyognak vagy szomorkodnak. Leginkább a tisztartóné játssza a figyelmes hallgatóságot, mert éppen ekkor került az asztalra a „hirhedett” turóscsusza, amelynek puha tésztájáért Kandurnét az egész Balaton környékén kibeszélik.

Lauka azonban változatlan étvággyal evett és beszélt:

- Mindenben ilyen élelmes a német. Itt van csak Schmeks, a tátrai fürdő, ami nem is igazi németeké, hanem cipcereké. Meghívták a nyáron Tóth Lőrincet, aki Tátrai leveleivel az egész világ figyelmét a Schmeks felé irányította. Bezzeg Füreden koplalhat a magyar író. Ők még

mindig arra a legbüszkébbek, hogy Wesselényi Miklós óta gróf Csáky uszta át a Balatont Füred és Tihany között. Nem csoda, hogy pártolás hiányában öngyilkosok lesznek a magyar írók. Így legutóbb Ferenczy Teréz is szíven lőtte magát, akinek asztalán az ugyancsak öngyilkos Czákó Zsigmond arcképét találták.

A nők megint úgy elszomorodtak, hogy egyiknek-másiknak (talán Juliskának) a könnye is kicsordult. A furfangos Don Gunárosz tehát vigabbra fordította a szót:

- Az írók aztán úgy segítenek magukon, hogy nem esznek hust.

- Hust? - kérdezte egy alig hallható hang. - Hát mivel táplálkoznak?

- Pesten egy kiló marhahus ára tizenkét krajcár, - folytatta Lauka. - Jókain kívül egyetlen magyar író sem engedheti meg magának ezt a luxust. Ő is csak azért, mert az Üstökös bőven önt. Az írók faleveleket esznek. Éppen az idén ősszel ültették tele a Nemzeti Múzeum környékét fákkal, Kubinyi Ágoston igazgató már ebédet is adott - falevelekből. Azt mondják, ez egészséges. Mert kelletlen ott a kincs, ahol jóegészség nincs.

Erre aztán megint csak nevettek a tisztartó-hölgyek.

Liszniai Kálmán mind borusabb lett a vacsora vége felé. Mintha Apagyra készülődne a szeme... Olyan fájdalmas volt a tekintete, hogy a jó tisztartónak szájára fagyott a nyájas kínálgatás.

- Van egy kis töpörtyüs pogácsánk is, - mormogta bizonytalankodva.

- Most már negyedszer megyek az ál-Petőfi nyomába, - szólalt meg Liszniai. - Nem tud megnyugodni a nemzet lelkiismerete a költő eltűnésén, háborog a fájdalom Vezuvja, árad a könnypatak, mint a tavaszi Tisza, a keserűségtől behorpadnak a sirdombok a régi temetőben, a boldogtalanságában álomtalan magyar hazajáró kísértetet lát minden országuti fészületben, pedig csak a könny homályosítja el szemét.

A tisztartó-család feszülten figyelt a Liszniai bariton hangjára. Bizonyosan azért kezdi ilyen szomorúan, hogy annál nagyobb legyen a csattanó. Távol feküdt az örsi ház a nagyvilág országutjától, de annyit hallottak e csendes fedél alatt is, hogy a „pajkos palóc” a legnagyobb tréfacsináló, „dalidó”-ról országszerte beszéltek. Majd csak egyszerre kihuzza dolmánya ujjából fodros, borjuszájás ingét, felkapja fokokát, félrecsapja a kalapját, lesz nemulass asztalnak, széknak.

De Liszniai eltolta magától a borospoharat, amelyet Kandur uram éppen megtölteni készült:

- Mára elég volt, holnap tiszta fejjel kell ébrednem, mert nyomára akarok jutni végre annak a fickónak, aki hol itt, hol amott bukkan fel az országban és magát Petőfi Sándornak nevezi. Tisztességes honleányokat zavar meg a lopott költemények elmondásával, jóhiszemű hazafiak rejtegetik őt, mint a puskaport, gyermekek fát vágnak részére az erdőn, hogy télen ne fázzon, holott ő maga legfeljebb erszényeket szokott vágni a vásárokon. Meg kell fogni végre ennek a bujkáló szélhámosnak a krágliját, mert Pesten a Fehér Hattyuban vagy a Tigrisben minden hónapban bezötyögteti magát egy-egy vidéki atyafi, aki borozás közben, csurgó bajusz alatt, pántlikás kedvében tovább adja a hirt, hogy itt is, amott is barátkozott Petőfivel. Egyszer az Érmellékről, máskor az unghi berkekből jön a posta. Nagyitalu ember lehet az ipse, mert maholnap végigitta egész Magyarországot. Holott már ebből is világosan látszik, hogy nem igazi Petőfivel van dolguk a hazafiaknak, Petőfi irt bordalokat, de kis mértékkel ivott. Félt a szívéből.

- Ezt magam is hallottam, - szólt közbe teljes tisztelettel Kandur uram. - Habár a győri határban az van írva egy csárda falára: „Adósságom itt három és fél pint bor, - Pokol volt torkom, Petőfi Sándor.”

- Szinész-gyerek kora óta nem csinált adósságot, sokkal büszkébb volt, mint bárkitől kölcsönt fogadott volna el, - kiáltotta Liszniai. - Erényeivel örökké példaképe marad minden magyar költőnek. Tudott koplalni, tudott fájni, de megalázkodni soha. Bármerre követték nyomait az országban, azokon a vidékeken, amelyeket egykor gyalogszerrel, vándorkedvvel bejárt, bármerre jártunk a kis falvakban, tanyákon, ahol ő ismeretlenül, kutyaugatás mellett elhaladt, mint láthatatlan üstökös, semerre nem halottuk, hogy ajándékot vagy alamizsnát fogadott volna el. Mintha évekig nem evett, nem ivott volna Petőfi, mintha örökké szabadban hált volna azokban az években, amelyeket az ő vándoréveinek szoktunk nevezni! Barátait messzi vidékeken meglátogatta. Az ember azt hinné, hogy azért keresi fel őket, hogy kipihenje fáradságait, megtöltse gyomrát, élvezze a házfedél barátságosságát. De betoppan, mint egy felhő és tovább rohan, mint viharfelleg. A házigazda csalódottan, meglepetten néz utána háza kapujából. Mit tett, amikor az éhség mardosá? Hová hajtotta fejét, amikor betegség, gyöngeség lepte meg? Merre futamodott a bánatával, a sajgó szívével? Hol irta az Apostol strófáit? Soha meg nem tudható titkok ezek a költőről! Azt kell hinni, amit Táncsics Mihály mondott róla, hogy addig, míg ő pihenni, gondolkozni a börtönbe járt, Petőfi ugyanekkor az emberek előtt eltűnt, az égben, a magyar mennyországban járt. Csak a királyok és a koldusok rendelkeznek annyi göggel, amennyi Petőfiben volt. Soha sem panaszkolt végtelen szegénységét... Megmutatta örök időkre, hogy milyennek kell lenni a magyar költőnek, akinek egyebe nincs, mint gögje.

Odakünn feljött a hold és megállott a zordon Balaton felett.

Liszniai az ebédülő ablakához állott, darab ideig gyönyörködni látszott a komor novemberi estben, a halovány víztükörben, amelyen oly bágyadtan mosolygott a hold, mint haldokló anya bucsuzik kisleánykájától, a bozontos nádas fejét kapkodta a futamodó szélben, mintha kísértet járna benne... messzire, ahol a Balaton összefolyt az éjszaka kárpitjával, egy szürke vitorlás bárka küzdött a habokkal.

Gyönyörű a Balaton nappal, amikor a lélek andalogva száll tova a versenyző sirályokkal, (amelyek néha hárman-négyen egy vonalban repülnek, egymás mellett, szabályos távolságnyra egymástól és igen nagy szerencsét jelentenek annak, aki ezt látja), de novemberi estén, amikor a közelgő tél dudáját próbálgatja, hogy majd győzi-e elég szusszal a havas hónapokban, megborzong a szemlélődő lelke és a halál országának véli a tó felett elzárkózott sötétséget.

Liszniai Kálmán talán ekkor látta a Balatont először életében, mély szomorúság ereszkedett egyébként is borongós lelkére:

- Amíg itt mindenféle futóbetyárok, vásári kóklerek visszaélnék a Petőfi nevével, addig a költő valahol egy közös sirban fekszik a székely gyalogokkal, az öreg népfelkelőkkel, akik nem menekültek elég gyorsan a muszka elől Fejéregyházánál, mert soha sem volt kenyerük a futás. Sok tanu van arra, hogy a költő egy patak hidján merengett a csatatér kellős közepében, amíg az ágyuk szóltak. Szomoru és szóttan volt ezen a napon, mintha érezte volna közeli halálát. Bizonyosan Juliájára és Zoltán fiára gondolt ott a hidon, őket követte futamodásukban, gondolataiban, amint Mezőberényből kihajtat a gyékényes szekér, hogy Nagyváradon át Szatmármegyébe, Szendreyékhez igyekezzen.

- Fut a szekér, porzik az út és a haloványképű, barna asszony mind nagyobb félelemmel, aggódással szorítja magához a csecsemőt, aki a legbüszkébb nevet viseli. Vajjon, eléri baj nélkül Váradot? Nem szállja meg ördög utközben az ostorát pattogtató fuvarost, hogy kirabolja és meggyilkolja védtelen utasait, amint ebben az időben, mikor keresztül-kasul folyt már a menekedés az országban, gyakran megtörténik? Vagy, ami a halálnál is rosszabb: nem vet szemet a gonosz ember utközben Julia madonnai szépségére?

- Ah, most érzi a költő, hogy nincs egyetlen barátja sem, akire rábízhatná imádott nejét, féltett gyermekét, amíg a hadjárat tart. Nincs más megoldás, el kell fogadni az após keserű, de biztos házfedelét. Ettől olyan borus a költő homloka ott a fejeregyházi mezőn, amíg körülötte ágyugolyók búgnak, sebesültek jajgatnak, füstbe, porba borulnak a messziségben a háromszínű, Szűz-Máriás zászlók, néha eltűnik egy, a porba zuhanván, a vén zászlótartó véres teteme mellé.

... Kiterjesztett karral állott Lisznyay Kálmán a szoba közepén. Arcára látnoki hév rajzolódott, hangjában a honvédsereg dobjainak hangja, a fegyvereinek ropogása hangzott a haldoklók honfi-fájdalmával, hogy a jelenlévők szinte megkövülve hallgatták a költő előadását költőtársáról. Az öreg tiszttartó munkától kérges tenyerébe hajtotta arcát. Őszülő, kondor fejével, napbarnított, barázdás arcával, lógós bajszával megtestesítője volt annak a mindenkori magyarnak, amelynek seregét nemzetnek szokás hívni. Zsuzsika anyja mellé bujt, mint veszedelem idején menekül a csirke a kotlós szárnya alá. A jókedvű Lauka Gusztáv a földre szegezte szeméit. Lehetséges, hogy már más alkalommal is hallotta ő Lisznyai előadását.

Ám Juliska szinte szoborrá váltott a költő előadása alatt. Arcából eltűnt minden csepp vére, a keble hevesen hullámozott, kiegyenesített derékkal, szinte megnyulva ült helyén, mintha a fájdalom felé röppenő lelke magával ragadná testét is. Kimondhatatlan érzelmek tükröződtek tekintetében. A rajongó magyar hölgy hallgatta Petőfi Sándor halálának történetét.

A tiszttartóné jóságos, gömbölyű arcán halkan folydogáltak a könnyek.

Gyakori jelenet volt ily megindultság, kifejezhetetlen bánat azokban az években, amelyekből történetünket írjuk.

Lisznyai összefonta mellén a két karját és lehajtotta a fejét. Pedig nem ártott volna, ha egy pillantást vet a sötét Balatonra. A szürke vitorlás bárka már ott lebegett a nádasok előtt és a kikötőhelyet kereste. Vajjon mit kutat egy idegen hajó novemberi estén az örsi partokon? A tiszttartónak csak egy pillantást kellett volna vetni a hajóra és nyomban megállapíthatta volna, hogy a vitorlás nem is idevaló halászhajó bárkája. De mindenki el volt foglalva a maga gondolataival, amelyek néha erősebbek a szél zugásánál is.

Lisznyai így folytatta:

- A költő tovább áll merengő állásában a kis hid karfájának támaszkodva és a csata tovább dul a legboldogtalanabb mezőkön. Már délutánra hajlik az idő és a küzdelem reggel óta folyik. A minden oldalról ellenségtől köryezett magyarság forgatja itt utoljára kardját, hogy azt többé vissza ne dugja hüvelyébe, legfeljebb törötten ejtse ki kezéből. A honvédek izmai megfeszülnek a halálos küzdelembe, egyiknek-másiknak arcát már világítja az a belső fényesség, amely a lélek lámpásának utolsó lobogását mutatja. Megszépülnek, megnemesednek a durva, poros, verejtékes arcok a csatatéri halál előtt. Megannyi arkangyalok készülnek a végső percre, midőn ágyudörgés közepette felszállnak a mennyországba. Döng a föld az ágyus-szekerek alatt, reng a lég a halál ércszárnyainak csapkodásától, a nyári föld mohón issza be a kiömlött vért, mint kiéhezett szörnyeteg. Ifju honvédek fektetik a porba arcukat sirós, gyermeki panasszal, mintha édesanyjuk ölébe térnének. Erős férfiak bosszusan rugnak, csapkodnak maguk körül, mielőtt megadnák lelküket annak a sötét országutnak, amely megnyílik a haldoklók előtt. Ősz, öreg emberek elnyújtózkodnak a mezőn. Kezüket összekulcsolják mellükön, mintha otthon, nyoszolyában érte volna őket a halál.

- A költő pedig nézi a verejtékben uszó küzdőket, a békén megpihenteket, mintha a végzet megbénította volna lábait, nem tud egy lépést tenni, a halál már nyakába dobta pányváját, hogy el ne mozdulhasson a kis hidról, amelyhez mindinkább közeledett a csata, a hátráló honvédsereg.

- Talán a mértéktelen fájdalom hazája és családja sorsáért: markolta meg oly erővel a Petőfi szívét, hogy nem volt már kedve kitérni a gördülő halálszekér előtt?

- Talán a végzet elvette öntudatát, látását a veszélytől, gyermekké lett, aki nem látja a veszedelmet, amelybe sodródott?

- Sokaknak érthetetlen, hogy Petőfi a csata végéig a kis hidon tartózkodott, anélkül, hogy menekült volna arra felé, amerre már a nap is leszállni készült a véres csata után. Ezért mondják sokan, hogy a költő kereste a halált e csatában; és hogy biztosabban megtalálja, még fegyvert sem vett magához, kihajtott nyaku, vászon katonazubbony volt rajta, amely zubbony olyan volt, mint a közlegényeké, nem pedig, mint az őrnagyoké. Petőfi közlegényi öltözetben halt meg. Egyforma lett halálában azokkal, akikhez ama gyönyörű költeményét írta: Tiszteletkének a közkatonákat!

- Ekkor a nap már elérte az erdős hegyhátaikat és a magyar sereg futni kezdett. Zűrzavar, bús, riadt lárma, mint égő házban rekedtek sikoltása töltötte meg a levegőt. Száguldó, gyötrelmesen igyekvő lábak verték fel a port. Zörögve hullottak el a fegyverek az út mentében, vad bölényekként törtettek véreskezű katonák, üvöltött a föld, a lég, néha valaki elbukott és a többiek belényekkentették bakancsaikkal a felsikoltó életet.

- A porfellegeken, füst-csapatokon, lebukó és felhullámzó emberfölkön át a messziségben megjelent Bem tábornok fehér tolla, mint a sirály a tengeren. És a jól ismert fehér toll mind messzibb és messzibb tűnt el az alkonyodó naptól véresre festett porfüggönyben. És Petőfi még ekkor sem mozdult merengő helyzetéből. Nem látta a futamodókat, nem látta a csata elvesztését, egy vers járt a fejében, amelyet nyomban le is akart írni. Kukorica-nadrágjának a zsebében mindig volt összehajtogatott papiros és irón. A hid karfájára fektette a papirost és írni kezdett...

... A bárka odakünn a Balatonon egyenlő fekete lett az éjszakával, a hold elbujdosott a tihanyi kettős-tornyok megett, a habzugás a sötétségben úgy hallatszott, mint a felhők között szóló hattyuk éneke, a bárka megtalálta a hosszú padló végén a kikötőcölöpöt, amelyet a hajósok, halászok a legsűrűbb sötétségben is látnak. Halk fegyverzörgés hallatszott a bárkáról. Egyetlen világosság volt messzi tájon az a gyertyafény, amely a tisztartó-lak vasrácsos ablakán kisugárzott és gyengéd ösvényt vont a nádasig, mint valami őrtálló angyal útját, amely éjszánkint a jámbor emberekre vigyáz. Ezen a derengő ösvényen vonult a fegyvercsörgés a ház felé.

Az ebédlőben a társaság még mindig visszafojtott lélekzettel hallgatta Lisznai Kálmán előadását.

- Talán ekkor kezdte írni legszebb versét, amint a hattyu gyönyörűen dalol halála előtt. Mi lehetett kezdő sora, elgondolása, témája a költeménynek, amelyet Petőfi a fejéregyházi sikon, a hid karfáján, a végzet által halálra ítélve írt? Soha sem tudhattuk meg. De látták őt többen a futók közül, akik felismerték az andalgó, veszélyt nem sejtő poétát. Isten áldotta jószívek a maguk halálos veszedelmében sem mulasztották el a figyelmeztető kiáltást.

- De a költő tétozódott, mintha nem hitte volna a veszélyt, hisz a honvéd seregek abban az időben már többször megfutamodtak vaklármától is. Csüggedt a hadak szive, megsebesedtek a lábak a hónapokig tartó hátrálásban. Talán azt hitte a költő, hogy a gyáván megrendültek menekedése a mezei porfellek, a sereg zöme még áll valahol sziklaszilárdan szemközt az ellennel. Tovább írta tehát versét a nap lehunyó sugárjánál. Azt hihette, hogy az történik, ami a hosszú hadjáratban máskor is megesett az öreg népfölkelő honvéddel, eszébe jutott estefelé kis háza, vénecske felesége, beszédes pulyája, félig kiszivott pipája, csendes jó éjszakája, kis földje, amelyen már pirosodik a törökbuza szeme, és a népfölkelő otthagya a csatát, hogy még egyszer láthassa a házörző kutyáját.

- Pedig most az történt, hogy Bem egész hadserege megfutamodott az oroszok előtt. Amikor észbetért a versiró poéta, a síkság szélén, ott, ahol a pornak biborszine volt, feltüneztek Szkáriátin kozák tábornok szürke lovasai. Előrenyújtott dsidával, lovuk nyakára fekve száguldtak előre a vérszomjas katonák, akiknek szemük láttára esett el a délelőtti harcban tábornokuk, állítólag Bem egyetlen ágyulövésétől. A törpe kozák lovak kinyújtották testüket, farkuk vízszintes irányban uszott mögöttük, a dárdák hegyén évszázados harci dicsőség és tanultság, amint egy vonalban, mint egy ércfelleg rontott előre a két ezred kozák annak a maroknyi honvédszászlóaljnak, amely tuskés sünként összehúzódott előtte a mező közepén.

- Bem gyalogosai most sem felejtették el a szuronnal való védekezést a támadó lovasság ellen. Nemcsak a kardnak volt hat vágása, amely hatvágás évszázadokon át a világ első katonájává tette a magyar huszárt, hanem a szuronyos fegyvernek is volt ugyanannyi, a mellyel a muszkák bevonulása előtt diadalmasan megállotta helyét a honvéd Windischgrätz és Slick vértesei ellen.

- Szuronysegezve várta a dsidások rohamát a zászlóalj. A biborfergeteg a szürke lóördögökkel vihar szárnyán közelgett. Az egész szemhatár megtelt szürke lovakkal, nyergükben hasaló szakállas, kucsmás, vad tekintetű lovasokkal, a napsugár még egyszer felragyogott, mintha számlálni akarná a százszoros ellenséggel szemközt hány magyar honvéd állotta meg helyét, Petőfi kitágult szemmel, megdicsőült arccal, lobogó hajjal, megkövülve állott helyén, amint nemzete e dicsőséges vértanúságát, hallatlan vitézségét, mint egy utolsó ajándékot, amellyel a lehunyó élet kedveskedett a sokat szenvedett költőnek, szemügyre vette.

- Most már igazán nem jutott eszébe se a menekülés, se a versírás, amint a maroknyi honvédsereg önfeláldozását látta a mezőn. Megfújták valahol a trombitát, mintha hangszerétől bucsuzna a honvéd, utoljára pörögtek a dobok, Zrinyi Miklós lelke szállott átal a mezőn és harsogva tört fel a honvédek névtelen kiáltásában. Petőfi összekulcsolta a kezét és nagyot sóhajtott. Ime az uristen megadta neki, hogy láthassa, nem csalódott vitéz nemzetében... A magyarság egész történelmét, hősies önfeláldozását, mindenkori halálraszántóságát mutatta a kép. Egyszerű föld népe, székely és magyar fiuk álltak ott a sikon, akik talán soha sem gondoltak azelőtt arra, hogy őseik ugyanígy álltak meg helyükön századokkal előbb a lófarkas ozmán zászlók előtt és most ime ugyanazt cselekszik, amit a multban apáik, gondolkodás, félelem, ingadozás nélkül feláldozták életüket hazájukért.

- Ó, te jó édesanya, te szegény Haza, mily csodálatos szeretetet tudsz te lövelni gyermekeidbe vész esetén!

- Petőfi állt, mint egy szobor. És már az utolsó menekülő huszár is elfutott mellette. „Ugorj fel pajtás, a hátam mögé, elbir a lovam!” - kiáltotta a varjasbajuszu Lenkey-huszár. De Petőfi nem is válaszolt, nem tudta levenni tekintetét a haláltváró honvédekről.

- Robaj, csattanás, nyerítés, ordítás, átok, káromkodás, orosz és magyar végüvöltés töltötte meg a levegőt, amidőn a dsidások összeütköztek a honvédekkel. Szuronyok elgörbülettek, dsidák a levegőbe emelkedtek, paripák két lábra álltak, honvédek a porba hullottak, kézzel, foggal, ököllel folyt a harc a hullámozó mezőn, mint a tengeren az örvény. A háromszinű zászló magosra emelkedett, mintha az eget hívná végső segítségül a magyarság. A nap letűnt az erdős hegyhátak mögött. Akkor ért az örvényhez a második sor kozák lovasság, megannyi fekete lovas, tatárkucsmás dsidás és a harc sorsa el volt döntve. Hatvan-hetven honvéd, aki még talpon tudott maradni az égiháboruhoz hasonló roham után, menekülő futásban közelgett a kis hid felé, ahol Petőfi elszörnyedve állott.

- Egy véres fejű, kísértet-fehér arcú, ősz szakállu dobos volt az, aki legelőször a hidra ért. Mintha a másvilágról menekedett volna, megfehéredett a rettenettől, amit odaát látott:

- Anyám! Édes anyám! - hörögte és elbukott, mielőtt a hidra tehetne volna a lábát. Az arca, amint meghemperedett a porban, hamuszürke lett.

- Két testvér rohant kézenfogva, az egyik tizenhat éves ifju, akinek honvéddolmányán, a vállon vérző, sötét foltot vert a dsida, a másik huszonöt-huszonhat esztendőös bátya homlokára szoritotta a balkezét, az ujjai között apró patakokban folydogált vére. A két honvéd már tántorgott, amikor a hidra ért.

- Megálljatok! - kiáltotta Petőfi. És a távolba, előre mutatott.

- A Küküllő partján, mintha a földből nőtt volna ki, hosszú sorban zárkózott fel két ezred doni kozák, elzárván a menekülés útját. Nyargaltak a lovasok az alkonyatban, mint szélről üzött fellegek. De már egy kis rés látszott, ahol kék volt az ég, amelyet még nem borítottak el a felhők. Ezen a keskeny résen, mint malomban a liszt, ömlött a menekülők serege.

- Arra bátyja, - kiáltotta a fiatalabb testvér, és vonszolta magával a vérző fejűt. Mintha madár-ijesztők indultak volna meg a mezőkön, úgy tántorgott az esti szellőben a két honvéd.

- Most újabb futamodók serege érte el a hidat. Az üldözöttek vad, kétségbeejtő, szorongó arcai bukkantak fel, mint áradó folyam szokta sodorni a halotti arculatu, fekete fatönköket. El-elűnik egyik arc a másik árnyékában, a szemek úgy lobognak, mint halottak estéjén a temetői mécsesek, de ott is van különbség a lángok között. Elhagyta az isten, elhagyta a lélek ezeket a szerencsétleneket, törtetve vitték koloncnehéz tagjaikat, nyitott szájukon már nem jött hang, fedetlen fejükön a hajzat olyan kacsafark módjára göndörödött, mint gyermekkorukban, amikor a tanító meghuzta, siráncozás, bucsujárós bánat ül a menekvő szemében... de némely arcok, a legkeményebbek, a legsötétebbek vad bosszuállással tekintettek vissza a csatatérre, mintha visszatérni akarnának, hogy ott valakit agyonüssenek.

- Megálljatok! - toppant elébük Petőfi és rámutatott a sötét szemhatárra, amelyen az utolsó rést is betöltötte már a felnyomuló ellenség. Kozák elől, kozák hátul!

- De a futók egy percre sem lassították futásukat, mintha csodálatos büszkeséggel bizakodtak volna az előttük álló ellenségben, amellyel még nem verekedtek, mint a mögöttük jövővel. A kopott, rongyos bakancsok robogva verték a port tovább, a kávébarna szakadt dolmányok szétnyíltak, hogy meztelen, kormos mellük szabadon lihegett a katonáknak, egyik, az előfutók közül, elhajította a sapkáját, a mögötte vágatók ugyanezt cselekedték, mintha valami nagy tehertől könnyebbenednének. A mező kétoldalt megtelt honvédsapkákkal, mint eldobált dinnye-hajakkal. Így futottak azok, akiket a paradicsomból üztek ki. Hová, merre? Hol van itt valaki, aki ösmeri az utat? Mi van ott a kukoricás végén? Hol van egy csőszház, ahol be lehetne kötni a sebet?

- Öregapó jött fiára támaszkodva, sántikálva. Olyan öreg volt már a honvéd, amilyen tán nincs egész Erdélyben! Nagy fehér szakállá, mint a prófétáké. A halántékán kék erek hálózata, mintha az élet összevissza gubancolt csomóját, kioldhatatlan talányát mutatná. Miért ment az öreg a csatába, holott már lábai csak oly erőtlenül mozogtak, mint a pók letépett lábai? Mely indulat ragadta ki őt a vénség kemencéje mellől, amikor a szivben már csak alig pislog néhány tűztojáska? Nem győzte bevárni a halált csendes fekhelyén, elment oda, ahol azt többé el nem kerülheti?

- Menekülj fiam, én már nem bírok tovább menni, - lihegte erőtlen, színevesztett hangon az öreg és két kezével a hid karfájába kapaszkodott.

- Apám! - felelt a napbarnított, merevszemű, sörtehaju földmives fiu, aki olyan derekasan viselte eddig magát apja támogatásában, amilyen derék csak a magyar paraszt tud lenni, ha valóban derék ember. - Üljön kend a hátamra viszem tovább.

- Az öreg a távolba mutatott, a szemhatárt elzáró lovasságra:
 - Hasztalan. Látod ott a muszkát? Magadnak is elég dolgod lesz odáig... Vigyázz kis szegénységünkre.
 - Az öreg kezét nyujtotta fiának. De az még habozott a kezét elfogadni.
 - A törökbuzának vedd az utat, ott elrejtőznénk. Én levetem a katonakabátot, a szakállam miatt nem bántanak. Csak valami feszület volna itt, ahová felmászhathánk, akkor biztosan mentve volnánk, - ravaszkodott az öreg.
 - A fiu segített apjának a dolmány levetésében, a kabátot a hid alá dugta, aztán kezét nyujtotta a vénségnek.
 - Isten áldja meg édesapám!
 - Téged is fiam.
 - Így váltak, egyszerűen, hangos megindultság, könnyhullatás nélkül, mint elválnak beteg társuktól ősszel a vándormadarak, amikor a messzi utra elindulnak.
 - És Petőfi még mindig nem mozdult.
 - Megbűvölten, szinte életerejét vesztetten állott helyén. Varázslat vagy végzet volt az, amely a kis hidhoz láncolta? Kialudt benne minden életösztön? Számot vetett talán a menekülés lehetetlenségével és megadta magát sorsának?
 - Senkivel sem váltott egy szót sem, pedig sokan elfutamodtak előtte a hidacsán. Állt, mint szobor. Mit érzett, mit gondolt magában, amikor a halált látta közelegni? Talán erőt öntött bele annak az öreg földmivesnek a nyugalma, aki mellette kuporgott a hidon?
 - Azt mondják, a csatatérről menekvők elveszítik tiszta öntudatukat. Olyan dolgokat cselekednek, amelyről nem tudnának számot adni. Így történt Petőfivel is. Egy futó csoport akarata ellenére magával sodorta, bár bizonyos, hogy nem akarta elhagyni a hidat, ahol annyi ideig tartózkodott, hogy eszébe jutott volna a menekvés.
 - Most már csak néhány percig látjuk a csillagot. Jajgató, sebesült honvédekkel, sapka nélkül, nyitott kabátban fut, amíg megered az orra vére. Az utolsó maradvány volt az, amely elhagyta a csatamezőt, amelyhez Petőfi csatlakozott. Ha az ég valamennyi angyala segítségére jött volna, akkor sem menekülhet az ordító lovasok elől.
 - Valaki még annyit tud róla, hogy látta letérni őt az országutról a törökbuzába...
- ... A mélységes meghatott csendességet, amely Liszniai szavait követte, ebben a percben a gyertyalángok fellobbanása és hirtelen fegyvercsörgés követte.
- A zsandárok toppantak be a házba, akik Liszniai Kálmánt és Lauka Gusztávot „összeesküvés” gyanúja miatt lefogták.

XI. FEJEZET

Mit látott a postamester?

A postamester lovat nyergelt és vágatott.

Nem ugyan oly szenvedélyes, mindenre elszánt tempóban nyargalt, mint francia forradalom-beli kollégája XVI. Lajos után, csak zötyögtetve, öregesen ügetve, amint novemberi éjszakán lehet lovagolni egy öreg magyar postamesternek.

Két dolog köttette fel a sarkantyut Porti Ferkével; először saját biztonságáért aggódott, bár bévülről igen jól tudta, hogy Lisznyai Kálmántól és Lauka Gusztávtól igaz magyar embernek nem kell tartani, ám az ekkori idők tele voltak láthatatlan félelmekkel, titkos aggódásokkal, ki tudná, hogyan végződik a tréfa, amelyet az ország két legnagyobb tréfacsinálója kezdett a jámbor balatoni postamesterrel? Másodszor Isztrics grófnének akart szivességet tenni a postamester, midőn idejében figyelmezteti a veszedelemre, amely egyrészt a bosszuálló Amanda, másrészt az ál-Petőfit kereső pesti írók részéről fenyegeti. (Öreg legény volt Porti Ferke, de már akkor megilletődött a grófné bájaitól, amikor az még komisszárius leány volt és az akkori meghatottságot nem felejtette el a taplós-sziv.)

Legvégül pedig melegen, mint hamu, amely alatt néhány parázska rejtezik: tartogatott egy gondolatot a postamester. Ez a féltett, ápolt gondolat pedig az volt, hogy az egész hitetlen világ csalódhatik a takácslegényben, mégis csak kiderül egyszer, hogy valóban a bujdosó Petőfi Sándor ő! Mily ragyogó elégtétele leend akkor Porti Ferkének, hogy a költő megmen-tésére sietett, amikor mindenki elhagyta!

Már reggeledett, oly szomoruan, mint novemberben szokott, amikor a szőlők piros levelein őszhajakat hágy a dér, megannyi öregemberek arculatai, amelyek majd a koporsóban is megtartják vörösségüket, mert nem a vértől van az, hanem a veres bortól. A mezőkön felejtett sárgatökök messziről világítottak, mintha minden kis parasztföldnek meg volna a maga földi holdja. A madárijesztőkről leszakadt az utolsó gunya, legfeljebb egy-egy ócska kalapot ringatott a borzongó szél a karó fején. A fonnyadt kökénybokron, vérmes ecetfán cinke ugrott, rövidet fütyentett, mintha ennyit jelentene az egész élet. Piros kukoricacsövek lógtak ki egy fehérfalú, nádtetős ház padlásáról. Dülőut mentén állott a ház, lehetett béresház vagy majorsági épület. Csak azok tudták, akik hosszú idő óta ismerősek e környéken, hogy ez a ház arról nevezetes, hogy itt huzódott meg Sobri Jóska, amikor időről-időre elhagyta a Bakony erdőségét. Kinek a jóvoltából rejtőzött itt? Okosabb nem bolygatni a régi történeteket.

A postamester nem számított rosszul, amikor ezt a régi Sobri-tanyát kereste. Messze volt az falutól, várostól, de nem messzi a Bakonytól.

A ház körül még állott a sárga, kemény kukorica és élesen zörgött fagyos leveleivel a reggeli szélben. A szélén a napraforgókból már kiszedték a madarak a szemeket és azok megvakultan bámultak a messziségben. Keréknyom nem látszott erre felé, ellenben egy régi kutágasról gatyás ölyv nézett szét a vidéken. Ehhez a kutághoz kötötte a lovát a postamester, ő maga bement a kukoricásba, amely rövid, magyaros kabátját úgy megsimogatta, mintha betyár-szűr lett volna az.

A kukorica között csaknem a házig kúszott Porti Ferke.

Őszhaja volt már a gyepek, amely a Sobri-lak udvarát benőtte, de akkor jött fel a nap és fénylő üvegcserepekkel szórta tele az udvart. Ott volt a ház körül a vén dió, amely szereti az emberek által is lakott területeket, az öreg eperfa, amelyen kuvik kiáltott és az akác, amely őszi-dőben attól retteg, hogy télire eltűzelik. Egyébként semmi jel sem mutatta, hogy ember lakik a házban, egy árva kakas sem kukorékolt, csak a verebek lármáztak az eresz alatt. A puszta-ház felett pókfonalat sodort a szél... Nem lehet valami mulatságos élete annak, akinek itt kell lakni.

A postamester alig vigyázott negyedóráig, amikor a házban köhintett valaki és fordult a zsinigre járó kilincs az ajtón. Szőkeszakállu, borzas, álmos, elvadultképű fiatalember lépett ki, mintha egy rab hagyná el celláját.

Nagyot nyújtózkodott a szabad levegőn. Papucsban volt, ócska vászonnadrág fedte lábszárait, de vállán cifra, selyemmel kivarrott, prémes bekecs volt, amelynek szabásán látszott, hogy asszonyra mérték valaha.

A postamesternek nagyot dobbant a szíve. „Ez ő!” - gondolta magában.

A Bujdosó meglehetősen nyomorult állapotban volt, nyilván úgy unatkozott, mint egy láncra kötött kutya, amelynek az is örömet és változatosságot jelent, ha vakaróznia kell. A barátságos házikóban pedig bőven lehetett bolha, amely a Bujdosó vérére szivta.

Bágyadtan sütkérezett a napon, mint egy beteg, aztán szalonnát, kenyeret vett elő, amelyet oly bánatosan evett, mintha utolsó étkezése volna. A szalonnabőrt jól levakargatta, de nem volt mellette eb, amelynek odavethette volna a maradékot. Majd a pálinkás üvegbe nézett és olyan hosszú, fájdalmas kortyot vett, mintha keserű orvosságot nyelt volna. Mindenképpen szájalomra méltó ember volt.

Aztán nekiült írni az ereszt alatt álló asztalkához. Egy könyvből másolt, nyilván verseket, mert néha nagyon cifrázta a nagybetűket. Fejét hol jobb vállára, hol bal vállára hajtotta, amint az elkészült sorban gyönyörködött. Nagyokat sóhajtott, sokszor megtörölte a ludtollat sűrű hajában. A postamester megmerevedve guggolt a kukoricásban. Milyen egyhangú élete van egy szegény Bujdosónak, akiről az egész ország beszél!

A bujdosó megunt az irkálást, leejtette az egyik papucsát és a mezitelen lábát nézte nagy figyelemmel, olykor, változatosság kedvéért megmozgatta a lába nagyujját. „Épen olyan nagy lába van, mint a takácsoknak!” - gondolta magában Porti Ferke.

A nap feljebb emelkedett, de a Bujdosó nem mozdult, nem moccant a postamester sem. Olyan csend és nyugalom honolt a tájon, mint ősz végén szokott lenni Magyarországon, mintha a világ végén volnánk.

Porti Ferke éppen egy régen visszafojtott köhögési ingertől fulladozott, amikor hirtelen lódobogás hangzott fel a dűlőuton. A Bujdosó is meghallotta a közelgő zajt, mert hirtelen abban hagyta eddigi foglalkozását és gyors buzgalommal írni kezdett, mint rossz tanuló, aki tanítóját hallja.

Isztricsné jött meg. Lovaglóruhája előkelőbb minden divatlap mellékleténél. Fénylő kis kalap fején, amilyent Angliában viselnek a ladyk. Csodálatos jelenség az elhagyott ház udvarán. Lovagló-vesszője gombján szikrázott a napsugár.

„Ó, ha látnátok őt Győr- és Vas vármegye gavallérjai, akik körülrajongjátok dudolható méhekként a virágszép dámát!” - gondolta magában Porti Ferke.

A bujdosó felállott az urnő előtt, mint rab porkolábja előtt.

- Látom, hogy nem tölti henyéléssel az idejét, - szólt a grófné lovaglópalcájával a papirosokra mutatva. - Halljuk tehát a legujabb költeményt.

A bujdosó megcsókolta Isztricsné keztyüs kezét és a papirosról olvasni kezdte az országszerte ismert költeményt, amelynek címe „A vándorlegény”:

„Hogyha üres az embernek
Zsebje: üres a has is.
Zsebem üres, ennél fogva
Üres az én hasam is.”

Isztricsné felnevetett, mintha csiklandozták volna. Megveregette a bujdosó vállát.

- Ó, én jól értem önt, felesleges tovább folytatni a verset. Belátom, hogy az utóbbi időben elhanyagoltam önt, de vannak bizonyos társadalmi kötelességek, amelyek alól nem vonhatja ki magát a magamfajta nő. De most majd mindent helyreépítünk, amit elmulasztottunk.

- Köszönöm kegyes pártfogását! - felelt hajlongva a bujdosó. - De én meg vagyok elégedve e helyen, nem akarok többé se gróf, se báró lenni. Legjobban szeretek egyedül lenni.

A grófné idegesen forgatta pálcáját:

- Ismét az a félszeg álszerénység ébredt fel önben, amely néha úgy meglepi, mint valami betegség. Már sokszor mondtam, hogy önnek nem kell szerénynek lennie, sokkal többet megérdemel, mint bárki Magyarországon...

- Igen, több botot! - szólt a bujdosó.

- Boszorkányos! - kiáltott a szépasszony. - Darab időre magára hagytam és ezalatt elővették a téveszmék! Nem, ön nem maradhat itt tovább, a magány felőrli idegeit. Bizonyosan ismét álmatlan éjszakája volt...

- Tűrhetően aludtam. Semmit sem álmodtam.

- Az ön magatartása tulajdonképpen a legsértőbb, amit egy hölggyel szemben elkövethetnek. Mindig elfelejti, hogy kivel van dolga. Olyan brutálisan őszinte, mint egy csárdalánnyal. Hogy lehet azt mondani egy nőnek, aki meglehetősen veszedelemnek teszi ki magát ön miatt: hogy mit sem álmodott az éjszaka? Ön azelőtt sokkal rajongóbb volt a nőkkel szemben, azt lehetne mondani, hogy rabszolgája volt minden leánynak, akinek nem volt hályog a szemén. Éppen a napokban került kezembe egy régebbi verse, amelyet Szalk-Szentmártonban írt egy leányhoz, akire féltékeny volt! Ön úgy látszik: nem is féltékeny rám?

- Hogyan merésznél, grófné?

- Igen, igen, itt van a hiba, hogy ön nem mer féltékeny lenni! - folytatta Isztricsné. - A magunk-fajta asszonyok elvárják, hogy a férfiak szenvedjenek értünk. Minket nem lehet leszakítani, mint egy csárdalányt, aztán tovább menni füttyörészve. Mondták nekem a jóakaróim, hogy ön soha sem fogja levetkezni paraszti származását, hisz soha sem volt dolga urinókkal, akik nevelték, finomították volna. A vadvirág került utjába, nem pedig az üvegházi rózsa. Tenyeres-talpas parasztnők, bazsarózsa-arcu pesztonkák, ábrándos, levendulás falusi kisasszonyok érdekelték önt, akikkel konyhán vagy mosóteknő mellett találkozott. Kutyaugatás mellett merengett a falusi torony mögött álldogáló holdvilágnál vagy négyökrös szekéren ballagott. Figyelmeztettek jóembereim, hogy ön a tisztartó kisasszonyhoz, ama Juliához is hűtlen lett, amikor a színésznő szoknyáját libegni látta Debrecenben! Ön a leghiresebb csapodár, szoknyakergető, akinek élete azzal telt, hogy verset írt minden boglyashaju, mosdatlan leányzóhoz.

- Bocsánat, grófné, én nem voltam se csapodár, se szoknyakergető.

- Igen, ez az, ön mindig betegségére hivatkozik, amely ott a csatamezőn érte önt, midőn élve eltemették és oly idegrázkódáson ment át, hogy egész multját elfeledte. Az istenek különös adománya volt ez a felejtés, amely adománnyal utoljára tüntették ki kedvencüket. Képzelem, mily rettenetes volna az élete, ha pontosan emlékezne Juliájára és tudná, hogy mi történt azóta?

A bujdosó vállat vont és közönyösen nézett maga elé.

A grófné szenvedélyességét felbőszítette ez a közöny:

- De én megfogadtam, hogy fel fogom rázni önt tespedtségéből, élettelenségéből. Sok makrancos ló volt már a kezem alatt, makacs embert is ösmertem. Valamennyi között ön a legmakacsabb. De én nem nyugszom addig, amíg ön ismét érző, szenvedő, régi ember nem lesz! Azt akarom, hogy megint tudjon sóhajtani és sirni, amikor senki sem látja. Azt akarom, hogy a gyötrelmes szenvedélytől ne jöjjön álom a szemeire. Ön nem fogja nekem soká mondani, hogy nem álmodott semmit! Álmai lesznek, hogy riadtan ugrik ki ágyából. Szenvadni fog, hogy csak az én kezem simogatására tud megnyugodni. Majd én felgyujtom újra a vulkánt, amely elaludt az ön szívében. Ember, te még nem ismeresz engem!

Isztricsné oly hevesen hadonászott lovaglővesszőjével, hogy a bujdosó ijedtében féllábra állott és a felemelt lábával kezdte dörzsölgetni térdét.

„Miss Ellen, a világhírű orosz-lán-szelidítő se lehet különb,” - gondolta magában a kukoricás között a postamester és jól meghúzódott.

- Különben tegyen le az örökös rettegésről, barátom, mert a veszedelem darab időre elvonult erről a környékről a főváros felé. Ugy beszélnek, hogy Pesten járkal most egy Petőfi Sándor, aki aranyórákat emel a fogadókból! És Horvát tanárnét ijesztgeti a Fa-téren, ahová az írónő gondolatok gyűjtése céljából jár. Itt most nyugodtan járhat-kelhet Bujdosó ur, akár kastélyom-ban is időzhet néhány napig, hogy kipihenje vidám társaságban a magány gyötrelmeit.

A bujdosó nemet intett a fejével, ugyancsak hevesen megrázta fejét a postamester a kukorica között.

Isztricsné felkiáltott:

- Mi az? Ön vonakodik? Cserben akar hagyni, mikor összes vendégeim értesültek már arról, hogy a kastélynak érdekes látogatója lesz? Megérkeztek Skublicsék három kisasszony-leányukkal, itt vannak szarvaskendi Sibirikék két gyönyörű menyecske-leányukkal, Hertelendy Pál, Ányos Gábor, a környéknek apraja-nagyja... Sőt vándorszínészeket is várunk András napjára, ha idejében meg tudnak szökni Pápáról.

A bujdosó most már a lábával tett tagadó mozdulatokat, miután a fejét nem merte mozditani. A postamester rejtekhelyén izzadni kezdett. Tyü, micsoda veszedelem van itt keletkezően! Ez a hiú asszony összegyűjtötte házához az egész Dunántúlt, hogy a bujdosót ünnepelje. És sejtelve sincs arról, hogy a bujdosót a legnagyobb baj fenyegeti.

- Vegye ön magára azt az öltönyt, amelyben az emberek közé szokott járni. Szedje rendbe haját, mossa meg arcát, subickolja ki csizmáját, - folytatta a kérlelhetetlen asszonyság. - Velem fog jönni.

- Ó én szerencsétlen flótás! - siránkozott a bujdosó. - Ismét mily beláthatatlan bajok jönnek fejemre.

- Semmi baja sem lesz önnek az én házamnál. Ünnepelni fogják önt. A nők magukkal hozták stambuchjaikat, a férfiak a jókedvüket. Remélem, nem felejtett még el bordalokat énekelni?

- Vajjon, kinek énekelnek itt?

- Felesleges az asszonyoknak udvarolnia, miután mindenki tudja, hogy az én tulajdonom. Különben pedig, ha rosszul viselné magát, vagy engedetlenkedne, elviszem önt olyan helyre, a Bakony kellős közepébe, ahonnan aztán nincs többé szabadulás.

(Az Isztricsék ősei török rabszolgákat tartottak. Tán ebből az időből maradtak az asszonyság emlékezetében a parancsoló szavak.)

A bujdosó belátta, hogy nem lehet tréfálni. Ugyanez volt a véleménye Porti Ferkének, amint hátrálni kezdett a kukoricásban négykézláb.

„Kapitális asszony, de nem jó a körme közé kerülni, könnyen bezárja az embert!” - gondolta magában Porti Ferke.

Sóhajtván ért vissza lovához az elhagyott kutágashoz.

Mit tegyen, hogy elmulassza a veszedelmet a Bujdosóról és Isztricsnéről? Bizonyos, hogy Lisznyai és Lauka azóta már utban vannak Isztricsné kastélya felé, hogy fülöncsipjék az ál-Petőfit. (A postamester természetesen nem tudta még, hogy a pesti gavallérok is foglyul estek azóta.) Másfelől a közelben lehet már a vérszomjas Amanda is, aki bizony beváltja fenye-

getését, országos botrány kerekedik a dologból, az ujságok majd erről irnak, akár világgá lehet menni, Porti Ferke beállhat második bujdosónak, ha ugyan lesz valaki, ki elrejti.

Ott állt a macskanadrágos, bús, nagybajuszu, fehérhaju postamester lova nyergére támaszkodva, fejét oly mélyen lehajtotta, mintha az ország minden gondja az ő fejére szakadt volna. Nem volt ebben a percben tanácstalanabb ember Porti Ferkén kívül a Dunántul. Öregember létére nem is érezte a fáradságot az éjszakai lovaglástól, a hűvös, napfényes novemberi reggel kipirosította arcát.

„Mily jó volna otthon lenni és a postát kinyitni!” - sóhajtott magában az idegen tájon.

De a végzet vitte őt; felült lovára és toronyírányt haladt előre.

XII. FEJEZET

Betyár, szerelem, bor

Amanda borszállító emberek szekerén utazott és így vidám társaságban tette meg az utat.

A borszállítás minden időben igen mulatságos foglalkozás volt. A kocsisok, szállítók gyalogszerrel kísérik a szekereket és utközben stációt tartanak, hogy a mindig kéznél lévő furóval alig látható lyukat furjanak a hordón. A lyukba szalmaszál vagy vékony nád kerül. A szalmaszálon át bögrébe csurog a badacsonyi bor. Tapolcáig minden hordót meg lehet furni. Nincsen olyan szem, amely a lepecsételt hordón az eltömött lyukacsát észrevegye.

Sok furcsaság, mondanivaló jut eszükbe a borszállító embereknek az első fagy után. A jó hideg levegőn piros adomákat mesélgetnek egymás között. A lovacsák csendesen haladnak a hegyek alatt, a füstös oldalu bögre kézzől-kézre jár. Potomság a gond, az aluszékony hegyek között messzire hallatszik az ostorcserdítés. Jobb egy lámpás elül, mint kettő hátul.

Csak Amanda lelkéről nem mulik el a setétség, akármilyen vigan vannak utitársai. A gondolata folyton ott járt vetélytársnője körül. Az egész világ bliktri egy asszony sértettségéhez mérve. Még arra sem vetett ügyet, hogy egy helyen disznót pörkölték az ut mentén és jókedvű emberek, piros asszonyok, bámész gyerekek álltak körül a látványosságot. A gazda nagy szakértelemmel vetett szalmát vasvillájával arra a helyre, ahol szükséges volt. Disznónak, fősvénynek holta után haszna.

V.-be érkezve, Amanda bucsut vett derüs utitársaitól. (Messze van még a budai vám, odáig sokszor megszomjaznak a fuvarosok. Nem szenvedhetik szájukban a bort.) Délutánra hajolt a nap, minden tuladunai ember tudja, hogy a nagyszerű Sloff ügyvéd urral ilyenkor már nem lehet peres ügyekről beszélni, de annál inkább a pincében csillagászatról, természettudományról, históriáról és költészetről. Bor a bogara.

Valóban ott ült most is a sündisznó hajzatu ügyvéd ur a pincében, de még egyedül volt, mert ő olyan korán szokott megérkezni a rendes borivó helyére, amidőn az „ebéd ize” még a szájában volt. Amanda itt kereste fel az ügyvédet.

- Nos, hugom, talán beadta a kulcsot a vén Radics és baj van a hagyaték körül? - kérdezte a fiskális.

- Isten éltesse soká a bátyámat, ő nélküle már régen koldusbotra jutottam volna.

- Nem fog az öregem az „artéria klerózis” sem. De még a paralízis jegyei is csak akkor mutatkoznak, amikor egymagában van a vén csont és hangosan vitatkozik önmagával. A minapában, mikor a nagy takarékbán (ahová én kölcsönért mentem) találkoztam az öreggel, meg-

ütögettem a térdét, mint a legujabb orvosi tudomány előírja. Ugy rugott a lába, mint egy csikóé. Száz esztendeig is élélhet, pedig több bort ivott, mint kegyed vizet látott.

- Hadd éljen. Jó ember az, csak a hire rossz.

- Ejnye, be jámbor kedvében kapom hugomat! Ennek a nagyfene kegyességnek nem lehet más oka, mint a szerelem. Akkor szoktak megjuhászkodni az asszonyok. Szerelem búra visz.

Amanda elmosolyodott a bölcs ember szavaira:

- Nem vagyok én szerelmes, csak bosszus!

És Amanda röviden elmondta bosszuságát Isztricsnével a bujdosó elszöktetése miatt.

Sloff ügyvéd ur összeráncolta a homlokát, egy másodpercig gondolkozott, aztán vigan felkiáltott:

- Hisz éppen erre a betegségre leltem én kurát. Hamis, zamat nélküli figura volt az ön elszökött bujdosója. Valóban nem lesz egyéb, mint takácslegény, aminek tiszta óráiban mondja magát. Az igazi Petőfi hollétét én tudom. Lepipáljuk Isztricsnét! Rosszul fog ott főni a lencséje.

Amanda úgy megfélemedezett magáról, hogy összetette a két kezét, mint a templomban.

- Skorpió-csipés volna ez a hiú asszonynak!

Sloff ügyvéd ur nem sokáig töltötte az időt.

- Alkonyattal visszajövök! - vetette oda a pince gazdájának, felkapta sarkig érő bundáját, a fejébe nyomta fekete báránysapkáját és Amandának utat engedve, kilépkedett a pincéből.

Apró pelyhekben hullt a hó. Sloff ügyvéd ur fölemelt orral szagolgatta a hóeséssel jött szelet. „Tartós lesz az idő, mert füst-szagu a szél.”

Amandát jobbkéz felől eresztve, kacsaringós, kisvárosi utcákon, földreereszkedett ablakok és kapuk mentén ballagott az öreg fiskális. Néha elmosolyodott a bajusza alatt, megállt: köhögni, aztán megint csak mosolygott, amikor Amanda elkomolyodott arcára esett a tekintete.

- Mind ilyenek a nők. Egy kis sértés miatt gondolkozás nélkül felgyujtanák az egész várost. Vagy hatra, vagy vakra.

- Tán hagynék magammal packázni? - kérdezte Amanda elcsodálkozva. - Akárhány mértföld, csak közel legyen.

- Nem éri meg az a legény, hogy egy lépést tegyünk érte. De most már benne vagyunk, hát csak menjünk, - folytatta fejét rázogatva Sloff ügyvéd ur és mind kifelé vezette a városból Amandát.

- Egy hete érkezett a városba ez a bizonyos és Erdélyi Dani fedezte fel, amikor a muzsikus cigányoknál aludt az alvégen. De hát mindjárt látni fogja őt, hugom. Azt előre mondhatom, hogy szemrevalóbb ember a régi embernél.

- Molnár vagyok, mint a kövesdi Krisztus, - felelt megadással Amanda.

A város végén földbe csuszott viskóban egy barna, szilajképű, lobogó szemű, mokány külsejű fiatalember lakott.

Amint látogatói megérkeztek: szokás szerint lehuzta csizmáját és megmutatta a véraláfutásokat és sebeket, amelyeket a börtön vasbilincse hagyott lábán. Azután lekuporodott a szoba közepére és karját úgy illesztette lábához, mintha nehéz vasban ülne. Aztán felvett a sarokból

egy darab kőkemény kenyeret, megmutatta látogatóinak, mire azok hiába próbálták a kenyeret megtörni, a fiatalember azonban megmutatta, hogy kell abba beleharapni.

Mindezideig egy hangos szót sem engedett ki száján a titokzatos idegen, csak mély, nehéz sóhajtások hagyták el mellét, könnyeket dörzsölt ki szeméből és szívére szoritotta a kezét.

Sloff ügyvéd ur kerített egy széket, amelyre Amandát leültette a koldustanyán. A hideg tűzhelyen egy fekete macska aludt, amiből Amanda azt következtette, hogy néha lobogni szokott itt a láng is. Régi képeslapokból való fametszet volt a falra ragasztva, amiből Amanda megint csak azt kalkulálta ki, hogy asszonyféle is meg szokott fordulni a tanyán.

- Nyugodtan beszélhet a leányasszony előtt, ő nem fogja elárulni, - biztatta Sloff a szótlan fiatalembert.

- Nincs több beszélni valóm. Láttak mindent. Börtönből jövök, - felelt heves, halk, de mégis durva hangon a cigányképü.

- Azt mondja el a leányasszonynak, hogy miért ült nehéz vasban?

- Amiért a legtöbb becsületes ember. A hazáért.

- De miért ítélték el?

- Rám fogták, hogy zsvány vagyok, - felelt elkeseredetten az ifju. Aztán elszavalta nyomban a következő verset:

„Hej zsványság, derék szép zsványság!
A te véged hatalmas mulatság;
Lesz belőled, úgy hord a szerencse,
Száraz fának száradó gyümölcse.”

Amanda fürkészve nézegette a fiatalembert. Kihajtott galléros szennyes ing, ócska katonanadrág fedte a testét. Nagyon illett szájába „A zsványság vége” című vers, mert arca valóban úgy el tudott sötétedni, mint egy haramjáé. Kunkorgós, fekete bajsza, lobogós, zilált hajzata, mélytűzű tekintete csakugyan odavaló volt a Bakony sűrűjébe.

- A leányasszony segíteni akar, ha elmondja az igazat, - folytatta a vallatást Sloff tekintetes ur.

A cigányképü versekben felelt:

„Voltak sokkal jelesebbek, mint én,
Hirök mégis elfelejtve már.”

Sloff ügyvéd a vállára tette a kezét a fiatalembernek:

- Ha ön csakugyan az, akinek némelyek suttogva mondják e környék szegény, de jószívű lakosai közül, akkor nyomorúságának vége lesz. A leányasszony majd gondoskodik önről.

Az ifju így felelt:

„A letarlott, megsárgult vidéken
Szomorúan ül egy őszi köd...
Mult időmnek szomorú emléke
Őszi ködként ült szívem felett.”

Amanda az arcát a tenyerébe hajtotta, amint hosszan, elgondolkozva nézegette a fiatalembert és hallgatta az ismerős, drágalátos verseket. Néhány himlőfoltot fedezett fel a fiatalember arcán, de azt mondják, hogy a Költő arca is kissé ragyás volt...

Halkan kopogtak az odu ajtaján. Öreg, tarka cigányasszony füstös fazékban paszulylevest hozott.

- Jószívvel adjuk. Már csak a Pilla Anikó miatt is, - rebegette a fogatlan vénasszony. - Válgék kedves egészségére.

Az ifju átvette az ajándékot. És e verssel fizetett.

„Mikor Isten a hölgyet teremté,
Örömeiben sirva fakadott.”

A vénasszony megindultan állott a küszöbön.

- Kedves, tegye majd a fazekat az ajtó elé, mert nincs több fazekunk.

És csendesen behuzta az ajtót.

- A szegények jó háza a mennyeknek áldása, - rebegette Amanda.

A barna legény ugyancsak ki volt éhezve. A földre telepedett, lába közé vette a fazekat és mohón kanalazta a cigányok levesét.

Az első kanálnál azt mondta:

- Ezt Szilaj Pista küldi.

A másodiknál:

- Büngözsdi Bandiért!

A harmadiknál:

- Ez pedig a „Piroslik már a fákon a levél...” című költeményemért.

Minden kanálnál Petőfi Sándor egy másik betyárversét idézte, amíg a fazék kiürült és az ajtó elé tette. Nemsokára hallatszottak odakünn a csoszogó, félénk léptek.

Az ifju megtörölte a száját és szemét rávetette Amandára, hogy az ludbőrös lett a tekintetétől.

- Mit tagadjam, szép kisasszony? Bizony én betyár voltam fiatal koromban is, meg később is, amikor úgy hozta a sors. Sohase kérdezte tőlem senki, hogy miből élek, mit ebédelek, amikor keresztül-kasul bolyongtam az országban. A betyárok adtak enni és én hálából irtam nekik szép költeményeket, amelyeket elhallgattak a hosszú éjszakákon. Sokkal büszkébb vagyok, minthogy koldulásból éltem volna. Pénzem nem volt. Hajtott a vándorlási kedv. Megszálltam az országut vadmadarainál, a zshiványoknál, akiknél verssel fizettem, ha megosztották velem tanyájukat, tarisznyájukat. Sohase kérdezte senki, hol és merre jártam, amikor hónapokig nem tudtak felőlem. Akár fel is akaszthattak volna jóatyámtól, barátaimtól. Egyedül voltam, mint az ujjaim. Falevél voltam, amit a szél vitt egyik határból a másikba. Az uri népek azt mondták rám, hogy közveszélyes csavargó vagyok és nem eresztettek be házukba, akárhogy fujt a téli szél. A parasztnak hiába olvastam volna verseket, nem adott érte egy falat kenyeret sem. Néha megszánt egy falusi kisasszony, ha kedvére való volt a vers, amelyet szépségéről irtam, de legtöbbször meg sem értették dalomat. Hová fordulhattam volna? Csak a betyárok tüzeinél kellett melegednem, mert azok között találtam érző, meleg, szomorú szívet. Csak a legárvábbnak volt szíve a szegény vándorló gyerekekhez! Hej, be sok éjszakát töltöttem a hűvös csillagok alatt, amíg ur és paraszt a hasán hortyogott, farkas vonított a nádasban, de a messziségben a betyárok tüze világított. A betyárok költője voltam én, amíg szegényeket elfogdosták, felakasztották, sehol sem akadtam többé reájuk vándorlásaimban.

- Ön tehát Petőfi Sándor? - kérdezte visszafojtott lélegzettel Amanda. (Azt határozta magában, hogy a cigányképű elég vakmerő lenne magát Petőfinek mondani, talpraáll és elfutamodik a háztól.)

A barna ember csendesen ingatta a fejét:

- Hogy én ki vagyok, azt soha senki sem fogja megtudni!

Sloff ügyvéd ur a praktikus oldaláról fogta fel a kérdést:

- Nézze, barátom, a maga titkolózása nem nyit meg egyetlen szívet, egyetlen erszényt sem. Az emberek tudni akarják, hogy ki az, akin segítenek. A jótékony adakozó kíváncsi, hogy ki az, akinek ajándékát juttatja.

- Nekem nem kell semmi, - felelt egykedvűen a tűz-szemű. - Ha nem elég bizonyítvány a seb, amelyet a lánc vert lábamon, más papirosom nincs, amellyel mostanában tele van mindenkinek a zsebe. Ha megunnak itt a város végén a szegény emberek, majd tovább vándorolok. Az én természetem olyan, mint a vadmadaré: kibirom a telet egy szalmakazalban is. Az én szegénységemen nem fognak ki azok a boldog emberek, akiknek nincs egyéb gondolatuk, mint hasukat jól megtölteni.

- Odakünn havazik. A szabadban bizonyosan hófuvás van, - mormogta Amanda.

- Nekem való időjárás ez, szép kisasszony. Akármerre megyek, a hó befujja a nyomomat. Eltakar a fergeteg. Messzire van innen még a Bakony?

- Csak talán nem oda igyekszik, szerencsétlen? - kiáltott Amanda.

A pirosszáju kivillantotta hófehér fogait:

- Hová mehetne messzibbre olyan ember, akinek ekkora seb van a lábán? Odaát az Alföldön már csak kapcabetyárság él, azt is pusztítja a zsandár, maholnap hirmondója se marad a birkatolvajoknak. Zöld Marci, „Sándor bácsi”, meg a többi jelesek utód nélkül maradtak. Valami Sóvágó bujdokol még a Nyirben, de maholnap annak is megkötik a kravátliját. A Bakony az egyetlen hely, ahol talpra lehetne állítani a régi jó betyárvilágot.

Amandának sötétet, bosszusat villant a szeme:

- A Bakonyból elmentek a betyárok, mióta a híres Isztricsné elárulta Sobri Jóskát.

- Isztricsné? - hümmögött a legény. - Jártamban-keltemben sok földet bejár az ilyen magamfajta ember: hallottam már ezt a nevet. Pátrónája a bujdosóknak.

- Még pedig nagy pátrónája, - felelt epésen Amanda. - Most is dugdos a kastélyában egy ál-Petőfi Sándort!

A sötétképű arca erre a szóra még jobban elsötétedett:

- Ál-Petőfi? Annak szeretnék a szeme közé nézni. Lehet, hogy van valami köze a költőhöz, lehet, hogy nincs, de azt a svindlert mégis csak látni szeretném, mert Petőfi - nincs, csak volt, amikor még érdemes volt neki a földön járni.

Elhangzottak a titokzatos szavak, Amanda és Sloff ügyvéd ur egymásra néztek.

- Elmult Petőfi az alföldi betyárvilággal, - folytatta a katonanadrágos. - Sok derék betyárnak nyoma veszett, sohase került pandurkézre. A szeretője vagy a felesége tette el láb alól, vagy valamelyik jópajtása könyörült meg rajta, hogy megszabadítsa ez árnyékvilágtól? Talán el is bujdosott, amikor látta, hogy céltalan tovább itt a szegényeket gyámolítani, a gazdagokat üldözni.

- Mert egykor jóságos és jótékony lény volt a betyár, - szólt emelt hangon a titkos idegen. - Sohasem vett el a szegénytől, annak mindig csak adott ennivalót, meg védelmet gaz urai ellen. Az igazság és a lovagiasság mintaképe volt a betyár. Pártfogója az özvegyeknek és árváknak, segítője a sorsüldözötteknek.

- Igaz, hogy élete örökös veszedelemben forgott, nem volt nyugodt éjszakája a gazdagok által felbérelt pandurok, csendbiztosok előtt. Ha roppant a gally, zörgött a haraszt, gyanakodva hajladozott a bokor: a betyár talpon volt. Előtte az erdő, előtte a pusztaság, mire virradt, a harmadik határban járt.

- De cserében az övé volt hold sarlója a szépséges nyári éjjeleken, ő hallotta a madarak első füttyét, amikor azok felébrednek, az első kaszapendítés és az első napsugár volt még az övé. No meg a csárdáslány félénk ölelése, hosszú csókja is.

- A betyár volt a legszerencsétlenebb és a legkedvesebb alak a régi Magyarországon. Ezt a betyárt fogom én mély álmából életre kelteni a Bakonyban. Majd még hallanak rólam.

A lobogó sörényű fiatalember így beszélt és arca kitüzesedett a belső hévtől. Rongyaiban is mutatott valamely előkelőséget, nemesi származást, urias magaviseletet. Nem. Ez a rejtőzködő nem volt közönséges portyázó vándorlegény, akinek egyetlen vágya elemelni a sonkát a kéményből és tovairamodni. Volt valami e legényben a fantasztikus álmok hőséből, a cifra-szűrös, árvalányhajjas, táncos uribetyárból, aki nemes passzióból és nem rablási vágyból választotta a veszedelmes életpályát. Ilyen volt a magyar Don Kihóta ebben a korszakban.

Amanda darab ideig elmerengett. Isten tudná, mi fordult meg az eszében a „betyár” elbeszélése alatt. Mintha tegnap hallotta volna azokat a mesemondásokat, amelyek a Bakonykörnyéki falvakban az esti tűz mellett elhangzottak kalandos kisasszonyokról, akik férfiruhába öltöztek, rövidre vágatták a hajukat és az erdőt járták a betyárok társaságában.

- Van már önnek társa a vállalkozáshoz? - kérdezte Amanda hosszú hallgatás után.

- Azt hiszi, szép kisasszony, hogy verbungban szedik össze a betyárokat? Igen ám, betyárnak szöknek el azok, akiket katonának soroztak be. Majd hirtelen megy az ilyen dolognak, elmegy a hirtelen a széllel az esti pásztortüzekhez, ahol olyan emberek ülnek, akiknek valamiért nehéz a lelkiismeretük, megszólalnak a régi akasztófák a halmok tetején és megsugják az életben maradt öreg betyároknak, hogy itt az ideje annak, hogy elősompolyogjanak, csereg a szarka a sövényen és megmondja a búskedvűeknek, akiknek leány vagy asszony keserített bele a poharába, hogy hol mérik megint a nekik való jókedvet... Mindig jön valaki az esti felleggel az erdőbe, ahol a betyárok tanyáznak.

Amanda a földre nézett:

- Ha azt mondanám önnek, hogy elmennék betyárnak a Bakonyba és legelőször Isztricsnén ütnénk rajta?

A „betyár” elmosolyodott:

- Nem csodálkoznék. Csak azt mondanám, hogy rossz ómen, hogy ebben a mai nyomoruságos világban egy fehérszemélynek volt bátorsága először a kezembe csapni.

Sloff ügyvéd ur nyugtalanul izgett-mozgott. Nem tetszett neki a dolgok ilyen fordulatja. Körülszaglászta a szobát és felkiáltott:

- Nem ég itt valami?

- A szomszéd cigányputriból vezetik ide a jóemberek a füstöt, hogy meg ne fagyjak, - felelt a „betyár”.

Sloff ur Amanda vállára tette a kezét:

- Menjünk, hugom, mert a füst csipi a szemem. Nem kell maga ahhoz, hogy a fiatalember elvégezze a rábizottakat. Elmegy ő magában is Isztricsnéhez és leleplezi az ál-Petőfit.

- De ki vezeti odáig? - vetette fel Amanda.

A „betyár” jókedvűen dörzsölte a kezét:

- Igaz biz az: ki vezet odáig? Én idáig csak az Alföldön voltam ismerős, vadidegen világ nekem a Bakony és környéke. Még el találok tévedni a nagy bolyongásban. Amondó volnék, hogy igyuk meg az áldomását ennek a mai barátságnak. Öregapám se látott olyan paszuly-levest, amire nem folyattak volna bort.

Sloff ur tétován nézett körül, de a „betyár” nem hagyta sokáig gondolkozni.

- Odakünn hallom motoszkálni az öreg nyanyát, megtalálja az utat a korcsmához.

Sloff ügyvéd ur engedett a felszólításnak, kinyomakodott az ajtón, hogy a vénasszonyt borért küldje. Csak egy-két percig volt távol, de az idő bőven elegendő volt Amandának és a „betyárnak”, hogy a maguk dolgát megbeszéljék. Talán nem is beszéltek hangosan, suttogva sem, valaki meg ne hallja, fiatal nő, fiatal férfi tud olyan hangon is beszélgetni, hogy nincsen annak szava, csak forró sóhajtása.

Mikor Sloff ügyvéd ur benyomakodott az ajtón, Amanda a haját igazgatta egy kis, kerek katonatükörben, a „betyár” a sarkon ült és elégedetten mosolygott.

Az egyetlen széknél kiesett a lába, hát mind a hárman a földre ültek a füstös fazék körül, amelyben a vénasszony a bort meghozta. Kézről-kézre járt a fazék, elébb csak csendesken, később sűrűbben, a korcsma se esett messzire, ahol a fazekat újra megtöltötték borral.

Sloff ügyvéd urat régi jó barátai hiába várták ezen az estén a pincében.

- Csak tán nem halt meg az öreg! - kérdezgették.

XIII. FEJEZET

Nincsen olyan asszonyhajszál, amelynek a végét megfoghatnánk

Zuzmarás a Bakony, de a tél még nem kaszálta le a tölgyek lombjait, csak megfonnyasztotta, vár vele mint szőlősgazda, aki aszúra pályázik. Késői makkok messzire hangzó puffanással hullanak le a magasból, a nagy némaságban nagy távolságból elérik az erdő szélét a déli harangok, amelyek fehérfejű, feketeablaku tornyocskákból hangzanak. Megőszült a haraszt, isten tudná hova bujtak a tündöklő szentjánosbogarak, amelyek nyári éjszakákon lámpást vivő törpékként mutatják az utat a betyároknak az erdő zöld selymén. A tövises bokrokon, amelyeken annyi pandur-gunya szakadt, élesen nótázik az őrgébics, mintha jelt adna mostanában is rejtezkedő szegénylegényeknek.

Amanda bakonyi nő volt, jól ismerte az erdőt, mint hatalmas öregembert, aki gyermekkorában óriási volt, később fogatlan aggastyánná roskadt. Legjobban persze a palotai részben volt otthonos a leányasszony, mert olyan embert még nem szült anya, aki az egész Bakonyt kiismerte volna.

Az erdő csak annak félelmetes ellensége, aki nem tudja benne a járást. Aki elhiszi, hogy a faderék emberré tud változni, sikoltássá a szél, vércseppé a harmat, amely a falevélről a kalapra hull. Ám aki tudja, hogy az országuton nem kísértet jár, hanem veszprémi vargák viszik a vásárra az emberöltőre varrott csizmát, a fák mélységéből pirosuló tűz mellett nem erdei manók, hanem makkoltató kanászok üldögélnek, a vércsevijjogás, a bagolyhuhogás, a sas

érces, rezes kiáltása nem a fák koronája felett viaskodó szellemektől ered, hanem élelmük után járó madaraktól: az nem fél a legsűrűbb erdőben sem. Csak az utat kell tudni, amerre a sündisznó jár.

Várpalota és Veszprém között volt egy csárda, itt huzódott meg Amanda a Betyárral. Békés, országutmenti csárda volt, tán még abban az időben se hajigálták ivójában a baltát a betyárok, mikor Sobri szűrén viritottak a tulipánok. Jámbor árendás mérte benne a vándorlegénynek való csigert, éjszakának idején nem kellett megijednie, ha az ajtón dörömböztek. Csak a vásárokon árult füzetekből tudott ez a környék a betyárvilágról. Az emberek hamar felejtenek, a holtak nem beszélnek.

De bezzeg nem lehetett volna ráismerni a Betyárra, aki most látja. Amanda úgy kiruházta a legényt, hogy a pesti Nemzeti Színházban is felléphetett volna. Festői figura volt a cifra szűrében. Bizony egész nap elállt a tükör előtt, amint árvalányhajás kalapját próbálgatta. Csak olyankor ment el a kedve a cifra ruhától, amikor idegenek érkeztek a csárdába. Ilyenkor nyomban felvette régi rongyait és a jámbor fehérvári mézeskalácsosok elől a padlásra menekült. Amanda emiatt sokszor szomorú volt.

Egy este, amikor lecsalogatta a Betyárt a szénából, így szólt Amanda:

- Tudod-e, ki elől bujtál el? Senki más elől, mint Lehőcz Anna elől, aki az én gyermekkori barátnőm volt. Most ő folytatja az apja mesterségét, a szücsséget. Varratok vele fekete báránnyal subát a részedre. Anna jó lány, megcsinálja kontóra. Majd csak meghal egyszer az öreg Radics.

A Betyár nagyon szégyenkezett:

- Bizony itt volna az ideje valami kereset után nézni.

Amanda átkulcsolta két kezével a térdét, amint bólongatott:

- Jövő héten lesz a veszprémi Luca-napi vásár, - mormogta csendeskés mosollyal.

A Betyár komolyan vette a leányasszony szavait:

- Azt akarod, hogy egyedül kezdjem el, banda nélkül? Mit ér egy ember annyi ellen?

- Valahogy csak el kell kezdeni, - szólt komolyan Amanda.

- Inkább azt a bizonyos Isztricsné állítsd elő nekem, - dűnnyögte a Betyár fejét vakargatva. - Asszonnyal mégis csak könnyebben elbánok.

- Igen, megölelgeted, - sóhajtott kiábrándulva a leányasszony. - De én most már azt sem bánom. Öleld meg, ha kedved tartja a vén csoroszlyához. De előbb bosszút akarok állni.

- Itt a kezem, nem disznóláb. Amint az új subám készen van, rámegyek Isztricsnére. Így szűrősen csak nem állíthatok be a grófnéhoz?

- Bezzeg mentek a régi betyárok szennyes ingben is, ha uriasszony csókját kívánták. Itt a Bakony környékén azért köpköd annyi haramja-képű uriember, mert a betyárok bátrak voltak, - felelt Amanda. Kevés familia mondhatja el, hogy nincs benne haramja-vér. Nem is vagy te igazi betyár. Látom én te rajtad darab idő óta, hogy amolyan kótyagos urféle vagy, akit megzavart eszébe a sok rablóhistória, mint azt a Vay grófot, aki azt híresztelte magáról, hogy ő volt a Sobri Jóska. Igazi betyár mezitláb, szalmás hajjal megy az asszonyok ölelésére, nem pedig frakkban. Hát csak vesd le azt a cifra ruhát, jobban tetszel nekem a régi füstösben, - mormogta Amanda és csak úgy mulatságból éjszakára a padlásra kergette a Betyárt, azzal az ijesztgetéssel, hogy szekérszöveget hall a távolból.

Jött is valaki az erdei csárda felé, de nem ám szekeren, hanem gyalogszerrel, lovát kantárszáron vezetve. Olyan lopakodva, bujdokolva közelítette meg a téli alkonyatban a csendes csárdát, mintha legalább is lopott lovat vezetett volna.

Amandának jó füle volt. Kihallgatta, amint a házon kívül lefojtott, halk hangon tárgyalt a jövevény a vén zsidóval. A lova számára kért abrakot, neki magának nem kell semmi, elfekszik a padláson a szénában.

- Még csak az kellene, hogy elzavarjad az én betyáromat, - gondolta magában Amanda és hirtelen kinyitotta a csárda ajtaját.

Mi már valamiképpen csak sejtjük, hogy ki volt a bujdokló öreg lovasember, de Amandának jól ki kellett nyitni a szemét a füstösen reszkető téli alkonyatban, hogy felismerje a lezüllött, letört, megviselt jövevényben a balatoni postamestert.

- Ide, be gyorsan a házba, Porti ur, mert szekérszörgést hallok, - szólt suttogón a leányasszony.

A postamester esze nélkül ugrott be az ajtón. Nyilván azt hitte, hogy most már nyomában vannak a zsandárok. Halotthalványan huzódott meg a kemence mellett, ahol Amanda helyét kijelölte.

A postamester azonban nem volt szerelmes hangulatban, inkább bágyadt volt, mint egy faluzó eb, sehogysem tudott örülni a szép leányasszonnyal való találkozásnak. Vannak néha ilyen hangulatban férfiak: mikor akasztani viszik őket, vagy a testi fáradalmaktól szenvednek. A postamester ezenkívül öregember is volt, tudta, hogy a nők néha kártékonyak.

Künn huhogott a Bakony, benn Porti Ferke remegett, Amanda nevetett, mintha harangozást hallott volna.

- Nem kell busulni, postamester ur, mert egyszer élünk.

- Milyen számárságba keveredtem! - jajongott Porti Ferke, a fejét fogta a kezével, a hátát a falhoz dörzsölte, mintha ott fájt volna. - A postám! A hivatalom! A barátaim.

- Majd férjhezmennek a tisztartó-lányok maga nélkül is, postamester ur. A csizmáját felhuzza az új postamester. Sok embernek befellegzett már, anélkül, hogy a kakuk kiáltott utána.

- Sohase látom meg az én Balatonomat, sem kis házamat, üldözött vad lettem, erdők bujdosója. Azt vesztettem el, ami a legdrágább, a becsületet.

- Nem vesztett el maga semmit, postamester ur, mert én majd rendbehozok mindent. Áldani fogja még valaha a várpalotai Radics-lányt, akiről annyi rosszat fecsegett életében.

- Ugyis kegyed okozta az egész bajt akkor, midőn azt a szerencsétlen fiatalembert a vidékre hozta.

Amandának ennél a pontnál érzékeny volt a hallása.

- Mit? Még maguk merészelik szememrehányani őt, akik ellopták őt tőlem, világcsufját csináltak belőlem? Maga is éppen oly bűnös, mint a többi. Maga sem hagyta őt békében ott a palotai préházban. Gazember volt az egész világ.

Bezzeg, megbánta most már Porti Ferke, hogy kinyitotta a száját. Vadmacska ez, akivel szemközt áll és nincs hová menekülni előle. Jól fog végződni a perpatvar, ha Porti Ferke egyáltalában benne maradhat a házban, nem az erdőn kell tölteni a zuzmarás éjszakát. Csak már vége lenne a zuhatagnak, amely Amanda nyelvéről áradt! Biz' isten, ha most békében pihenni hagyja Porti urat, hálából férjhezadja, ha a lába térdig kopik is a férjkeresésben. Annak a szegény honvédkapitánynak, aki Amanda első férje volt, bizony jobb dolga volt a csatában, mint otthon... Ilyeneket gondolt magában a balatoni postamester és közben erősen

fogta a fejét a két kezével, hogy az el ne szökjön tőle, dörzsölte a hátát a kemencefarával, hogy kimenjen belőle a fájdalom. Amig Amanda csakugyan abbahagyta a pörlekedést.

- És most, upre fel a szénapadlásra, mert idelelni nincs biztonságban a zsandárok elől. Odafele már talál valakit elrejtőzve, meg ne ijedjen tőle, az a bizonyos, - a volt vőlegényem, - fejezte be szavait Amanda.

A postamesternek se kellett több, mohón keresni kezdte a kilincset. Amanda tehát még figyelmeztette: postamester ur, mert bármilyen nagy a Bakony, én vagy a zsandárok utólérjük. Megígértem, hogy mindent rendbehozok. Karácsony hetében már otthon is lehet a Hoszpoczky meg a Juliska eljegyzésén, de szükségem van most a maga jelenlétére.

Porti Ferke megtanult hinni a kemény leányasszonynak! Hiába, aki ily bátran tud viselkedni sűrű éjszakán egy bakonyi csárdában, annak nem üresen kongó a szava.

- Testestől-lelekestől az öné vagyok, - fogadkozott a postamester, aztán sietett megkeresni az utat a szénapadláshoz, jól vigyázott, hogy valahogy rá ne lépjen arra, aki már odafele van. Vajjon milyen lehet egy volt vőlegény, akiről még mindig a menyasszonya gondoskodik?

Amanda pedig hallgatta tovább a Bakony éji hangjait a sötétségben, bizony nem tudott aludni. Jó volt, hogy nem égett semmiféle világosság a szobában, senki se látta arcát ebben az órában Amandának. Bizonyosan rút lehetett az, hisz szívében kigyók henteregtek. Düh, csalódás, elkeseredés, megvetés, mindaz, ami felkorbácsolja a vért, kézbe adja a kést, cimborává teszi a halált: tombolt Amanda keblében. A leányasszony édesgyermeké volt annak a kornak, amikor a szenvedélyek legmagasabbra lobogtak Magyarországon.

És a Bakonyzúgás csak a jámbor lelkeknek jó altatószer! Nagyobbra nyílik az álomtalan szem, ha valami nyomja a szívet. Régi bosszuállások, elkeseredések, életnél drágább szenvedélyek kelepelnek ebben a szakadatlan zúgásban. Emberek képe tűnedezik fel, akik egész életük annak szentelték, hogy valakin bosszút álljanak, kiontott vér piroslik az erdei avaron, sötét, borus szívet visz keblében az örökké futamodó bujdosó... A Bakonyzúgásban az is benne mormog örökös figyelmeztetésként, hogy nincs addig íze az életnek, amíg a kapott sebért hasonló sebbel nem felelünk. Sok olyan fa van itt, amelyen olyan görcsök vannak, mint az ökölbe szorított kéz. Mit tudják azok az emberek, akik egész életükben üres gyufaskatulyákat gyűjtenek, hogy milyen a szenvedély!

Éjfél felé valóban szekérvörgés hallatszott a csárda előtt. Ekkorára már kibujt a hold és a holtak lámpását vetette az erdei utra. Amanda nem lett volna igazi dunántuli lány, ha nyomban fel nem ismeri a hintó elé fogott Esterházy-lovakat, valamint az örsi tisztartó haramjaképű kocsisát.

Az új vendégek az ivó-szobában foglaltak helyet, ahonnan Amanda kényelmesen kihallgatta minden szavukat. Amanda az első percekben megtudta, hogy Lisznai Kálmán és Lauka Gusztáv időznek a szomszédban. Elbocsátották őket a zsandárok, mert kiderült, hogy semmiféle összeesküvésben nem részesek. A császári kapitány, aki egyébként magyar ember, még bocsánatot is kért a két ismertnevű költőtől. Nagy hangon közölték ezt az utasok a vén zsidó korcsmárossal, hogy kellő tiszteletet ébresszenek maguk iránt. Hajnalban B.-ban akarnak lenni, az Isztricsné kastélyában, hogy még álmában csipjék meg az ál-Petőfit.

Amandának nem tetszett ez a terv, azért gyertyát gyújtott és a ruházatát kezdte rendbehozni. Szép akart lenni.

Odakünn kocogtak a borospoharak, amikor Amanda rózsás szoknyában, piros csizmában, koszoruba font hajjal az ivóba toppant.

- Hej, a vén zsidó! Bezzeg elhallgatta, hogy milyen szép lányt tartogat a háznál! - kiáltott fel Lauka.

- De a lány meghallotta, hogy urak jöttek a csárdába! - felelt csárdáslány-mosollyal a leány-asszony.

- Hát csak ide mellénk, gyöngyöm!

Amandának nem kellett ezt kétszer mondani, odapenderedett a két álmos gavallér közé a hosszú ivóasztalhoz, aztán gyönyörködhetett abban, hogyan mulik el a fáradtság, törődöttség a két gavallérról.

Most mutatta meg a leányasszony, hogy mit tanult Komáromban markotányosné korában!

Először is meggyújtotta a faggyugyertyákat, hogy világosabb legyen az ivóban, azután enni-valóval kínálta a vendégeket, amelyeket a vendégszobából hozott ki. Volt ott még pulyka-pecsenye is! A nyulós, kesernyés bort félretette s badacsonyival telt csikóbőrös kulacsot helyezett az asztal közepére.

- Hej, az a vén rossz csont! - kiáltott Lauka a láthatatlan csárdást fenyegetve. - Éhkoppon maradtunk volna, ha ez a leányzó kéznél nincs!

Hát még a szives, nyájas, pajkos kínálgatás, amellyel a leányasszony a falatozást fűszerezte!

- Ebből a kolbászból tessék, Liszniai ur. Tegnap még rőfögött, tegnapelőtt makkot evett.

- Honnan tudja, hogy ki vagyok? - kérdezte a költő.

- Olvasom én sok versét, bár csak egyszerű csárdáslánynak látszom. Eljutott a költő híre a Bakony kellős-közepéig is.

Már erre valóban nem tudott felelni Liszniai, de az ő helyében tán különb poéta sem.

- Hát Lauka ur, nem kóstolná meg a borunkat? Van az olyan jó, mint a pesti Csigáé!

Az élesnyelvű Lauka csak elbámult, amikor a csárdalány arról beszélt neki, hogy azóta fogadta szívébe, amikor meghallotta, hogy az öreg Vörösmartyt a korcsmából mindig ő szokta a szállására kísérgetni.

- Ugy látszik többet tudnak rólam ebben a fogadóban, mint akár a pesti szalonokban, - dörmögte a humorista.

- Megfordul mifelénk sok utasember! Azok hoznak mindenféle híreket a nagyvilágból. Szívesen szóbaereszkednek a nyájas emberrel. Én még azt is tudom, hogy a tekintetes urakat miféle célzat vezette e tájra? Azt a huncut, országcsalót keresik, aki mindenütt Petőfi Sándornak adja ki magát.

- Szent igaz, - kiáltott fel Liszniai Kálmán. - Tud talán hugom felőle valamit mondani?

Hogyne tudott volna Amanda az ő elszöktetett költőjéről beszélni! Leirta töviről-hegyire. Persze, Isztricsnét se kímélte előadásában, amint azt mindnyájan sejthetjük.

Aztán mindezalatt olyan kedves, szeretetreméltó volt a leányasszony, hogy az utazók tán azt is elfelejtették, hogy már bucsuzkodik odakünn a holdvilág.

Piros, mint a láng, szelid, mint a tótükre, pajkos, mint a szellő, kacér, mint a papagály: ilyen volt kedve Amandának ezen az éjszakán. Reszketett, majd elpirult, huncutkodva nevetett, majd borusan elmélázott, kihívóan kacagott, majd szemérmatosan a pad szélére huzódott, csókot adott, meg a kézre csapott, perdült és ásitott, dalolt meg könnyezett, riszálta a csipőjét, meg azt találta ki, hogy ő egy elátkozott királyleány, versenyt ivott a borozókkal.

- Aztán eszébe ne jusson szökőcskét játszani, - és ménta illata volna a lehelletének...

Javában virradt már az erdő felett, amikor az utazók ráeszméltek, hogy még nagy ut van előttük.

- Ugyan, miért mennének most tovább? Pihenjék ki magukat nálunk. Senki se zavarja álmukat a jószagu szénában. Igaz, hogy alszik már odafent két vándorlegény, két jámbor lélek, jótállok mind a kettőről, - kedveskedett Amanda.

- Nem csodálom, hogy annyi betyár volt a Bakonyban, mikor ilyen szívesen látták őket, - dünnyögte Lauka Gusztáv és engedelmesen követte a leányasszonyt, aki a padlásra vezette a jövevényeket.

Aztán csendesen ráfordította a kulcsot a padlásajtóra Amanda.

- Most már mind együtt vannak, akikre szükségem van, - gondolta magában.

Nekiállott mosakodni, fésülködni, olyan vigan dalolgatott magában, mintha az esküvőjére készülődött volna.

XIV. FEJEZET

Isztricsné elmenekült vadkanja

A Luca-napi vacsora mindig nagy esemény volt Isztricséknél, az asszonyt leánynevén Lucának is keresztelték a sok egyéb név mellett, amelyet akkoriban a leánynak viselni kellett, hogy meg ne feledkezzenek róla érzékeny nagynénik, álmodozó atyafiak.

Szakácskönyv nem volt az Isztrics-háznál, sokáig dugdosva tanulmányozták azt az asszonyok, mikor általános divat lett is könyvből főzni: ellenben volt ott egy régi levelezés, amelyet valamelyik mult századbeli Isztricsné harminc esztendőn át folytatott egy magához hasonló barátnővel. Az emberek, akikről a levelekben szó volt, régen a föld alá költözködtek, a pletykák elfakultak, de a különböző főzőreceptek, amelyeket a jóbarátnő közölt az egykori Isztricsnével, megmaradtak.

Igaz, hogy a receptek itt voltak, mindent pontosan megmondtak, de mindig másképpen főz egy asszony, hogyha szerelmes, mintha nyugodt a lelkiállapota.

Isztricsné pedig szerelmes volt, amint negyvenedik Luca-napján lehet egy asszony.

Mi volt ez a szerelem? Hiúság vagy szenvedély? De inkább hiúság ebben a korban, amikor egy asszony nem akar már pár nélkül maradni egy napig sem életében. Vagy talán szenvedély? Mi férfiak sohasem tudhatjuk, hogy mi az a körülmény, amely egy asszonyban lángra-lobbantja a szenvedélyes vágyat. Láttunk már bakszagu, mosdatlan férfiakat, akiket nagyon szerettek előkelő asszonyságok. Minél finomabb egy nőnek a mindennapi élete, annál inkább hajlik néha-napján az extravaganciák felé.

Isztricsnének öröme telt abban, hogy azt a férfit, akit rabszolgájának fogott, megmosdassa, megfésülje, órákulccsal kinyomkodja az arcán lévő pattanásokat, maga kefélje a cipőjét.

Ha gyermeke lett volna, tán a gyermekét dédelgetné. Annak varrná fel sajátkezüleg az ing-gombjait, annak mosná meg esténként a lábát, annak nyirkálná a körmét, gyógyítaná a kelését. De nem volt gyermeke, azért élvezhette egy jött-ment férfi ennek a rendkívüli asszonynak drágalátos lángját, szentimentális gyengédségét.

- Ha elhagynál, felakasztanám magam, - mondogatta néha ellágyult perceiben, amikor meghatotta a Bujdosó tagadhatatlan jó magaviselete. A Bujdosó oly jámbor volt, mint egy bucsuvezér. Nem tudott volna ő véteni a légynek sem. Legjobban azt szerette, ha magára hagyták és verseket másolhatott szép, kaligrafikus betűkkel.

... Isztricsné tehát rázárta a szobát a Bujdosóra, a kulcsot a köténye mellé tette a karikára, aztán nekilátott a gazdasszonyi teendőkhöz.

Nem könnyű dolog annyi vendéget ellátni, aki estére meg volt hiva.

Igaz, hogy az idő kedvezett a vadnak, mert két napja erősen fagyott a komáromi kalendáriom minden jóslata ellenére. A hátulsó ház eresze alatt (ahol konyha volt), a kámpókban a nyulak, fajok, feldarabolt szarvasok úgy megkeményedtek, hogy fejbeverni lehetett volna velük akárkit. A pácok készen állottak, a vincellér két napja részeg attól a bortól, amit a vadhus megpuhítására hord a konyhába. De vaddal még nem lakott jól senki, legfeljebb Skublics, aki egy hizott ludat megevett ültőhelyében, végül azt a gyanuját fejezte ki, hogy vadliba volt, amit evett, mert megnyomta a gyomrát.

Hertelendy szerint a nyulnak csak olyan ize van, mint a parasztlány csókjának, inkább megkívánja utána a gyomor a pástétomot.

Tán a tuzok tenné meg a magáét, amely úgy szalad az ólmos esőben, mint a cigányleány?

Hiszen jó néha a füstös hajadon kondor enyelgése, vad babonássága, vérig harapó fehér fogsora, - mondja Purgly Ferenc, aki német egyetemen tanult, - de mégis csak úgy érzi magát az ember, mintha az országuton töltötte volna az éjszakát és tiszta ágyba kívánczik.

Isztricsné minden valamirevaló férfiembernek a környéken ismerte a gusztusát, hisz elég dolga volt velük, amíg mindegyik leudvarolta a maga köteles porcióját, amellyel a szép asszonynak tartozott. Elmentek a férfiak lóháton vagy szekér ülésében, hogy csak a szokásos Luca-napi vacsorára térjenek vissza. (Némelyik magával hozta már a feleségét is, ami igazán az udvarlás befejeztét jelentette.) De rendszerint már másvalaki ült az asztalfőhöz legközelebb eső helyen, a háziasszony jobbán.

Nos, az idén valaki olyan fog ott ülni, akire senki se gondol. A Bujdosót e napon mutatja be Isztricsné a „világnak”, mintegy hivatalosan dokumentálva, hogy van már „kisgazda” a háznál.

Szép az a titkos, rejtegetett, veszélyes szerelem, amíg annak értelme van. De aztán jön a hiúság és piszkálni kezdi az asszonyt. Hadd lássák a régen elment gavallérok, hogy nem repedt meg utánuk senkinek sem a szíve. Hadd tapasztalják, hogy akadt helyettük hiresebb, fiatalabb, kedvesebb! A jó Isztricsné, mint minden szerelmes asszony, azt hitte, hogy az ő Bujdosója a legelső és egyetlen férfi a világon.

Hadd jöjjenek azok az elzúllott, országos korhelyek onnan V.-ből, a régi hordódonga dohos-ságu Erdélyi Dani, a pálinkát is borospohárból iddogáló Vadai, a mindennap részeg Sloff ügyvéd ur, akik korcsmázásaik közben annyi rosszat beszélnek az asszonyokra, hogy azokon szegényeken a pendely sem marad, lássák, hogy Isztricsné választotta a bort kis kortyokban issza és sohasem dül az asztal alá. Vannak még férfiak, akik nem csupán a borospohár hajtogatásában lelik örömeiket, hanem igenis az asszonyok körüli szolgálatokban. (Isztricsné arról is meg volt győződve, hogy az ő Bujdosója a legválasztékosabb beszédű férfi. Ilyen az asszony, ha elveszti az eszt.)

Hát most ezeknek főzni kellett, hogy elvigyék a híret az Isztrics-ház vendégszeretetének.

Sloff ügyvéd ur lenézi azt a vendéglátást, amelynek a végén nem volt káposzta-leves, még pedig bűtyökkel. Vadai a sonkaszalonnát szereti mindenekfölött, mert kevés foga van. Erdélyi Dani malackörömmel eszi a bablevest és erről verset mond. Elhanyagolt gyomru, borkövel

kirakott fogu férfiak ezek, akik csak bizonyos ételeket szeretnek, a legszebb pulykapecsenyére azt mondták tavaly, hogy rossz szagu. Mindegyiknek el kell készíteni tehát a kedvenc ételét, hogy ne jártassa azt a rossz száját!

Viszont azonban a ház becsülete megkívánja, hogy megfelelő fogások kövessék egymást a vacsorán, akár eszik belőlük a nagyehető Szücs Ferkón kívül más, akár nem. (Szücs Ferkónak még nem tálaltak elég hosszú vacsorát a Dunántul.)

Nagy gondban főtt tehát Isztricsné feje, mikor a nap hólyagos szeme mind feljebb emelkedett az égboltozaton, hideg maradt az idő, hogy jóétvágyuk legyen a vendégeknek, akik talán már szánon jönnek Vasból, mert arrafelé nagy havazás volt.

Csillog az eresz, a konyha párolog, ha kinyílik az ajtaja, a legkülönbözőbb szagok és ízek keverednek a levegőben, de valamennyin átérezni Sloff ur káposztájának illatát.

Még a szokásos délelőtti aprólékot, becsináltat sem fogyasztották el a főző asszonyok, amikor úgy rotyogott már valamennyi fazék, mintha az étvágyas, jól emésztő életerő fölne valamennyiben, a sütőkben jó forrón barátkoztak egymással a sültök, mint a barátság, a házasság, a sokáig tartó élet, fűszeres fadobozok, paprikák, sók, borsok úgy hintették tartalmukat, mint a szerelem szokta megízesíteni az életet.

És Isztricsnének volt ideje otthagyni fazekait, sütőit, amelyekben már annyi gondolatot, álmot, reményt és epedést főzött meg, amikor régebben szerelmes volt egy-egy férfibe és a részére gondosan főzött, amikor ebédre várta: hogy felszaladjon az ugynevezett felsőházba, ahol a bezárt Bujdosó apró léptekkel, lecsüngesztett fejjel rótt a szobát, mintha gondolkozna a versen, amelyet a könyvből kimásolt.

Felszaladt Isztricsné a rabhoz és vidám szóval, gyermekes jókedvvel mondogatta el neki, hogy mit talált ki a vacsorához.

- Tudod, szívem, pulyka ilyenkor már minden háznál van. Lesz nálunk is. De malac, lelkem, az még ritkaság. Behozattam három malacot a majorból, már forrázzák az asszonyok.

A Bujdosó szerényen és tisztelettel mosolygott.

- Valóban jó dolguk van a vendégeknek ennél a háznál.

- Eh, mit a vendégek! - kiáltotta Isztricsné. - Mit bánom én a sok kortyondi frátert, pletykás falusi asszonyságot, nagybélű tekintetes urat! Az a fontos, hogy neked legyen kedvedre a vacsora. Neked tessék a felterített asztal. Mondd, kedvesem, nem volna valami különös kívánságod? Ha nincs itthon, hozatok a városból. A lovas ember két óra alatt megfordul.

Miután addig kérdegette Isztricsné a Bujdosót a különös kívánság felől, az összeszedte minden képzelőerejét és így szólt:

- Sült tököt szeretnék enni!

Isztricsné dühében csaknem sirva fakadt:

- Már megint azt a régi tréfát kezded, hogy igénytelen bolondnak teszed magad? Nem akarlak korholni a mai napon, mert a névnapom van. De nagyon kérlek, hogy változz meg, kedvesem.

A Bujdosó makacskodott:

- Én szeretem a sült tököt.

- Te ostoba, - pattant az asszonyság. - Végül még szégyenbe hozol vendégeim előtt. Tudod mit illik szeretni a magadfajta kiváló embernek? A kínai fecskefészket, vagy legalább is a szalonka krotóját! Sült tököt, fokhagymás kalbászt csak azok esznek, akiknek nincs igényük az élethez. Mikor találod meg már régi lelkedet? Mikor mulik le az árnyék, a ború az elméd-

ről, amely elhomályosítja gondolataidat? Ha nem volnék művelt nő és nem olvastam volna Sekszpir Hamletjét, azt kellene hinnem, hogy gyógyíthatatlan vagy. De tudom, hogy egy napon majd megjönnek tiszta perceid és tudatára ébredsz, hogy ki és mi vagy. Talán éppen a mai vendégség felébreszti benned a régi embert, amikor azt a sok jelentéktelen, üres embert látod magad körül.

- Én szeretnék ebben a szobában maradni, - felelt lesütött szemmel a Bujdosó. - Ugy érzem, nagy kellemetlenség lesz a mai vacsorából.

- Te félnék, te szegény! Hát nem mondtam már neked, hogy mostanában azt hiszi a világ, hogy a bujdosó Petőfi Pesten leskelődik a régi felesége után? Senki sem gondolja, hogy itt vagy.

- Az az asszony... a várpalotai...

- A volt pártfogónőd, aki egy sepretnen, dohos présházban rejtegetett és enni sem adott? Aki mellett rongyos, piszkos voltál, hogy csaknem megettek a bogarak? Aki lépten-nyomon gúnyt űzött belőled, mint egy koldusból? Az a nő kiérdemelte a nemzet megvetését. Annak szégyenletében el kell bujdosni a Dunántulról.

- Veszedelmes... Dühös... Bosszuálló...

- Ó, te kis gyávám, - felelt nevetve Isztricsné. - Jól tudja az a nőszemély, hogy én velem nem lehet tréfálni. Tudja ő azt, hogy én betyárok csendbiztosának a lánya vagyok, aki nem ijed meg a maga árnyékától. Csak hadd jöjjön, hadd fuldokoljon a méregtől. Én bizony fittyet hányok a piacbérlő testvérenek. Ezek a Radicsok csak amolyan fuvarosgazdák voltak, akik levett kalappal beszéltek a csendbiztossal.

Tudott-e bátorságot önteni Isztricsné a Bujdosóba? Ha a szavaival nem, tán a csókjaival és öleléseivel, amelyekből minden órában kijárt a Bujdosónak, amíg a nevezetes vacsora főtt.

Az Isztricsné-korabeli asszonyok minden időben úgy megfogták a szerelmet, mint a hurkátöltőt, hogy a megfeszülésig kitöltsék a hurkát; kés volt a szerelem a kezükben, amellyel elvágta a csirke nyakát; lélekzetük volt a szerelem, amely oly forrósággal töltötte el belsejüket, hogy vonaglott belé a szívkamrájuk is.

Délután szép téli idő keletkezett. Dunnából hullott a hó, puha lett az országut, hogy a szekerek, hintók, szánok szinte nesztelenül közeledtek az Isztrics-ház felé, a megfehéredett bajszu vendégekkel, a vidám köhintésekkel, jókedvű kiáltásokkal.

A gyomrokban pezsgett az étvágy, a torkokban harsogott a szomjuság, az elmékben feltünedeztek a régi telek barátságos emlékei. Messzire hallatszott a lovak nyerítése. A csizmák úgy kopogtak a házban, mintha zsákkal hozták volna az örömet, vidámságot. Pedig csak Bizay, a „nemzet bárója” érkezett meg a fejevári cigánybandával.

XV. FEJEZET

A Bujdosó örökre eltűnik

Dalos, kedves dunántuli urak ülték körül a vacsorázó-asztalt. A férfiak arcán még nem vett erőt az elfogyasztott bor simogatása, mindenkinek a homlokán ott borongott az a bizonyos halványság, amely ebben a korban a legtöbb magyar férfi arcán szomorkodott. Csupán az üstökök voltak már az új divat szerint valamivel hosszabbra növesztve és hátul a gallérig elválasztva. Sokan már deresedtek az Isztricsné ismerősei közül. Mások rövidre nyírt bajuszt pedergettek.

- Nacsak! Bicsak! - mondogatta Sloff ügyvéd ur felvidéki szokás szerint, amint a poharát a szomszédjaiéhoz koccintgatta.

- Áldás, békesség, - feleltek a veszprémi vendégek.

- Ne legyünk rosszak, - tréfálkozott az ünnepélyes koccintásoknál Bizay uram.

A banda a szomszéd szobában szép hallgatókat játszott.

Néhány tekintetes asszony, aki elkísérte az urát Isztricsné vacsorájára, kénytelen volt megállapítani, hogy ez az asszony minden rosszhire mellett is kitűnő gazdasszony. Nem volt semmi szaga a pulykapecsenyének, bár még nem köszöntött be az az igazi téli idő, amelyet a pulyka szeret. Azután volt ott valami töltött káposzta, amelynek töltelékei oly kicsinyek voltak, hogy szinte egy falásra valók, mintha az onokája lett volna az igazi töltött káposztának, de meg kell adni, hogy az ize valami rendkívüli jó volt. (Skublics háromszor is megtöltötte vele a tányérját.)

Az asszonyok a különböző befőtteket kóstolgatták, a meggyet, diót, dinnyét és nem találtak kifogásolni valót. De hát bánta is ma őket Isztricsné! Okos asszony tudja, hogyha most nem is, de holnap vagy egy hét múlva majd csak eszükbe jut a vendégasszonyoknak valami hiba, amit megróvásul említeni lehet. Inkább a férfiakra volt gondja, hogy azok bőven egyenek, igyanak és mihamarább megtalálják azt a békés, jámbor, emésztő hangulatot, amelyben oly édesdeden elringatózik a lelkiismeret, elalszik a helyes ítélőképesség, bocsánat van készen még az apagyilkos számára is, hát még egy szerető, szerelmes asszonynak ugyan ki nem engedné meg gyengeségét.

A Bujdosó vadonatuj magyar ruhában, megnyiratkozva, megkeféelkedve ült az asztalfő mellett. Lesütötte a szemét és nagyot hallgatott. Látszott rajta, hogy nem érzi jól magát ebben a társaságban. - Ki tudná, milyen társasághoz van szokva? - mondták egymásnak a vendégek csendes könyöklődéssel. Egyik-másik beszédesebb vendég, így Purgly Ferkó is, meg az oroszlánszemű Sibrik: megpróbálták a társaságukba vonni. Szarvaskendi Sibrik arról az időről beszélt, amelyet Csaszlauban, a „bemákoknál” töltött, midőn a forradalom után besorozták katonának:

- Egyetlen szerencsénk volt, hogy Liszniai Kálmán is abban a kompániában szolgált. A jókedvével, a tréfaival még a cserepárokat is megnevettette. Aztán volt egy kis kutyája, amelyet sohasem hagyott el magától, mindig a karján vitte, mint valami gyereket. Ez a kis kutya annyi mindenféle kunsztot tudott, hogy napestig gyönyörködni lehetett volna benne. Némelyek azt állították, hogy beszélgetni szokott Liszniai Kálmánnal.

A Bujdosónak egyetlen arcizma sem mozdult meg Liszniai nevének hallatára, pedig akkor már mindenki tudta a kisörsi letartóztatás után, hogy Liszniai a környéken tartózkodik és az igazi vagy az ál-Petőfit keresi.

Purgly Ferenc vette át a szót:

- Bizony kiszolgálta Kálmán a három nehéz esztendő, mint annyi sokan a magyar fiuk közül. Költő létére olyan rendes katona volt, hogy alig érte büntetés. A jó kedvével, meg a kutyájával a legvadabb cserepárt is meghódította. Akkor aztán Csehországból Pestre, a Károly-kaszárnyába helyezték az ezredet. Mindnyájan örvendeztünk, leginkább Kálmán, mert azt ígérték neki, hogy Pesten megkapja az obsitot. Kálmán erre azzal válaszolt, hogy meghitta az egész ezredet a pesti Komlóba bucsuzkodásra. Így is történt. Soha olyan szeretetreméltó házigazdájuk nem volt a cserepároknak, mint amikor Liszniai Kálmán bucsuzott tőlük a Komlóban. A korcsma ott volt szemben a kaszárnyával és a katonák csoportonként jöttek Kálmánhoz bucsuzni. Egy álló hétig tartott ez a vacsora. Még most is emlegeti sok szegény cserepár a vendéglátást, amelyet a közlegény Liszniaitól élvezett.

A Bujdosó a tányérjára nézett, nem volt egyetlen szava sem. Isten tudja, hol jártak a gondolatai.

Igy aztán a vendégek nem sokat törődtek vele, hanem végezték a maguk tennivalóit. Megdicsérték a tálakat, magasztalták a borokat, felköszöntötték a háziasszonyt, elgondolkoztak a cigány nótái felett, halkán szürcsölgették az őszi magyar bánatot, amely ebben a korszakban sajgón, epedve, mint a legnagyobb szerelmi fájdalom telepedett a szívekre; a hazájába volt szerelmes akkor minden magyar...

És Füredi, a vőfély még mindig eszik...

Az asztalnak ama részében, ahol a veszprémiek üldögélnek, jó közel egymáshoz, hogy kezük elérje a koccintást, Sloff ügyvéd ur többet ivott a kelleténél és így szóvá tette, hogy a Bujdosó körmei piszkosak. Máskor tán nem merte volna ezt szóvá tenni, de borközi állásban nyomban eszébe jutott Quintus Horatius Flaccus, amint célzatosan szavalni kezdte:

„Ti, oh Pompélius vérségei, vessetek olyan
Verset el, amelyet hamar írt szerzője, s ki nincsen
Legvégső körömig tízszer tisztázva, simítva.”

Vadai uram, mint hű barátához illik, nyomban folytatta a szatirát:

„Sok körmét nem metszi, s le nem vágatja szakállát,
Rejtekhelyre búvik, s nem akar megfürdeni, mosdani,
Költész, gondolván, fog majd így válni belőle
S nagy neve lesz, ha fejét, melyet gyógyítani három
Anticyrában sem tudnának, meg nem akarja
Tisztíttatni Licin borbéllyal!”

De hiábavaló volt a veszprémiek erőlködése, a Bujdosónak egyetlen pillantása se volt számukra, csak Isztricsné vont a össze haragosan a szemöldökét és néma szemrehányással nézett a császárszakállas Sloff urra, hogy az nyomban az asztal alá kapta fejét.

Végre Bizay végzett a tojásos galuskával és szakálláról leverte a kenyérmorzsát. Ez azt jelentette, hogy darab időre befejezte az étkezést és valami mondanivalója van. Hátratolta a karosszéket, kezébe vette poharát, Isztricsnének felragyogott az arca, mert régi barátját, a derék Bizayt kérte meg, hogy elmondja azt az áldomást a ma esti vacsorán, amely majd mindenki előtt világossá teendi a Bujdosó helyzetét az Isztrics-háznál.

Bizay alapos ember volt, nem sietett, de nem is késett el. Pontosan azt a pillanatot választotta, amikor a vacsorázó társaság a legjobb hangulatban volt. Egyik-másik arc rézvörös volt. A szemek kidülledtek. Az asztalkendők mögött megdagadtak a torkok a jókedvtől. A nadrágszíjak bizonyosan egy-két lyukkal előbbre rukkoltak. A tekintetes asszonyságok a szomszédos benyilót látogatták párosával, ahol a vállfüzőiken könnyitettek.

Bizay Ádámnál és Évánál kezdte mondókáját, mint jeles historikushoz illik. Felemlítette Ábrahámot és Sárát, Salamon királyt, Dávidot és János prófétát; majd áttért az újabb korra: Julius Caesarra, a gót királyokra és hirtelen Ninon de Lenclosnál termett, aki sohasem öregedett meg. Olyan pohárköszöntő volt az, amiről hetekig szoktak beszélni. Bizay értette a módját, hogyan nevetesse meg asztaltársait. Különös talentum volt. Kedves, tréfás, de senkit nem bántó. Az arcok kiveresedtek, a hahoták dörögtek, mindenki átadta magát a gondtalan, vig mulatságnak, talán azért nem vette észre senki azt a hintót, amely szép csendesen befordult az Isztrics-ház udvarára.

Bizay, midőn már alaposan előkészítette a társaság jókedvét, hirtelen a szent házasságról kezdett beszélni, amely szent házasság egyformán kívánatos asszonynak, férfinak, mert nem jó az embernek egyedül lenni. A ház derék, mindenki által tisztelt urnője is sokáig szenvedett az özvegység gyásza alatt, de nincsen olyan fátyol, amely örökké tartana, azért tehát az uristen sokáig éltesse az új párt...

Igy kiáltott Bizay és poharát magasra emelve közeledett Isztricsnéhez és a Bujdosóhoz. A cigánynak nem kellett inteni, az tudta, hogy ilyenkor mi a szokás: tuszt huzott, hogy zengett a ház.

A vendégek eleinte bámulva ugráltak fel. Nem tudták mire vélni Bizay végszavait.

- Beste lelke! Bolondot járatnak velünk, - intette Sloff ügyvéd ur a veszprémieket.

- Éljen a derék mátkapár! - hangzott Skublics, aki félig-meddig be volt avatva a Luca-napi vacsora titkába.

Isztricsné hol piros, hol halvány volt. A Bujdosó tántorogva állt helyén, amint körülfogták a boroskedvű vendég urak és poharat koccintottak vele.

- Ha ez tréfa: izetlen tréfa, - dörmögött Sloff ur.

De ime a vendégek mind sorban felállanak és Isztricsnéhez járulnak. Az öregebb urak pár nyájas, alkalomhoz illő szó kíséretében nyújtják poharukat, míg a fiatalabbak kezét csókolnak az asszonyságnak. A cigány meg folyton veri azt a bolond hegedűt; nincsen nagyobb öröme a cigánynak, mint lakodalomban muzsikálni.

- Mindenki megbolondul! - zörgött Sloff ur. - Én megyek innen, mert gonosz bőjtje lesz ennek!

De most hirtelen pohárcsörrenés verte tul a lármás zenét. A Bujdosó ejtette el poharát és halottsapadtan hátrahanyatlott. Egy éles asszonyhang rikoltott az ajtó mellett:

- Eljöttünk mi is szerencsét kívánni a nagyasszonynak! Isten éltesse a mátkájával együtt.

A vendégek az ajtó felé fordultak. Amanda leányasszony állott ott vérpiros arccal. Körülötte cifraszűrös férfiak, mintha bakonyi rablók vagy betlehemesek érkeztek volna a házba.

Meg is jegyezte Vadai uram:

- Messze van még karácsony.

- Dobjátok ki az asszonyszemélyt! - rikoltotta magánkívül Isztricsné. Felemelkedett, mintha sajátkezüleg akarná a kidobást elvégezni, de oly felindult volt, hogy egy lépést sem tudott előretenni, visszarogyott a székére.

Amanda rikácsolt az üvegajtó mellett:

- Bizony a kezemet csókolhatná a nagyasszony ezért, hogy ebben az órában az ő meghívása nélkül idejöttem. Nagy szégyentől, csunya kellemetlenségtől szabadítom én meg a házát, hogy ide betettem a lábomat. Egy országos gazembert, egy hirhedt szélhámost jöttem én leleplezni, aki visszaélt a nagyasszony hiszékenységevel és Petőfi Sándornak adta ki magát, hogy a szíve jóindulatát megnyerje.

- Tudtam én ezt előre! - dörmögött valaki az asztal végén.

- Mit tudott előre, Sloff ügyvéd ur? - kiáltott fel most Isztricsné teljes erejéből. - Azt tudta, hogy ez a féltékeny, félbolond asszony betör a házamba?

A cigány már elhallgatott, a muzsikások ijedten dugták ki az ajtón fekete arcukat, valahol kinyílt egy ablak, bizonyára arra készen, hogy ki lehessen ugrani, ha veszedelem van. A légvonat meglobogtatta a gyertyákat.

- Nem üres beszéd az én szavam, - ágált tovább Amanda. - Tanukat is hoztam magammal, hogy a szavamnak nagyobb nyomatékot adjak.

- Hej, miféle zsványok vagytok ott az ajtónál? - harsant fel Isztricsné.

- Nem zsványok, hanem becsületes emberek, akik éppen azt a zsványt hajszoják, akit a nagyasszony a házában rejtget. Ez itten Lisznai Kálmán, ez meg Lauka Gusztáv...

Lisznai nevének említésére kirugta maga alól a széket Szarvaskendi Sibrik:

- Az ő... az én katonapajtásom! - kiáltotta és a két kitárt karjával futott a cifraszűrös felé.

- Az vagyok. Lisznai Kálmán, - felelt egyszerűen a költő. - Örvendezek, hogy végre szemtől-szembe láthatom azt a legényt, aki Petőfi Sándornak mondja magát.

- A bolondoknak és a hiszékenyeknek. Hisz mindenki tudja, hogy Sarlai, a téthi takácslegény ő, - harsant fel Amanda!

- Sarlai. Valóban Sarlai! - bólintgattak néhányan a vendégek közül, akik Téthen megfordultak.

- Engedelmet kell kérnünk a nagyasszonytól, hogy betörtünk házába, ámde országos szerencsétlenséget kellett megakadályozni, - vette át a szót Lisznai.

- Kendtek tehát komisszárusok. Csendlegénynek állott be a balatoni postamester, Porti Ferke uram is, amint látom, - felelt remegő, felindult hangon Isztricsné. - Hát foglaljanak csak egy kicsit helyet. Mindjárt rendelkezésükre állok.

Ezzel felemelkedett székeről. Egyetlen parancsoló pillantással maga után vonta a Bujdosót. Belépett a szomszéd szobába.

A küszöbről a Bujdosó visszanézett. Gúny és megvetés, végtelen keserűség volt az arcán. Farkasszemét nézett az egész társasággal.

Aztán többé nem látta őt senki.

Pár pillanat múlva kocsirobogás hallatszott az udvarról. Csak Amanda tudta annak jelentőségét. Kirohant az ajtón, mintha a kocsit után vágatná. Egy nagy sikoltás hallatszott az ambitusról. Aztán nem jött vissza ő sem a házba. Elment a Betyárjával, aki odakünn várakozott rá.

(1922. Tavasz.)

(Vége.)